mica enciclopedie a unor scriitori de azi scrisă de ei înșiși

Al. Philippide

Mihai Beniuc

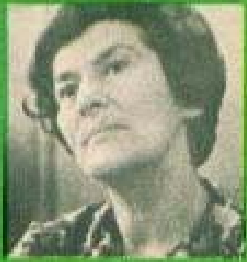
Zoe Dumitrescu Busulenga

Nina Cassian

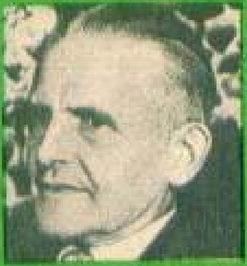
Edgar Pappu

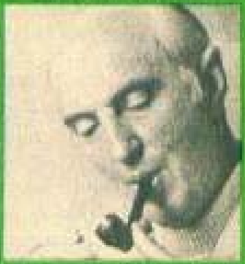
Meliusz József

Virgil Teodorescu

Aurel Baranga

Eugen Barbu

Ștefan Augustin Doinaș

Paul Everac

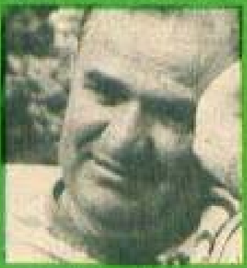
Pop Simion

Arnold Hauser

Aurel Rău

Teodor Mazilu

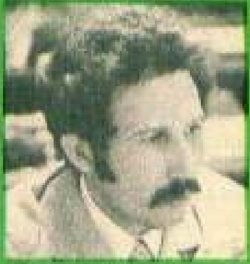
Marin Sorescu

Leonid Dimov

AL. PHILLIPPIDE

cîteva amintiri

Amintirile mele din prima copilărie se perindă între biblioteca tatălui meu și priveliștile de natură, care, în Iașul de la începutul secolului, pătrundeau aproape pînă în inima tîrgului. Cutreieram, de cum se desprimăvăra pînă toamna tîrziu, împrejurimile cu dealuri acoperite de podgorii și de păduri, împrietenindu-mă temeinic și trainic cu natura. De asemenea, m-am împrietenit de timpuriu cu cărțile, prinzînd gustul lecturii. Îndemnat de întîmplări din *O mie și una de nopți*, pe care, alternînd cu scene din *Odiseea*, mi le povestea cîteodată, seara după masă, tata, am învățat chirilicele ca să pot citi *Halimaua* lui Gherasim Gorjan. Închipuirea mea a fost din belșug nutrită și stimulată de *Savah, călătorul pe mare* ca și de *Robinson Crusoe*, care, într-o traducere românească, purta scris apăsat, pe coperta viu colorată, nr. 1, fiind prima carte a bibliotecii mele de la opt ani. Am citit, tot pe atunci, *Cei trei muschetari*, într-o traducere din 1857, scrisă în chirilice amestecate cu latine. La acestea s-au adăugat repede *Poveștile* și *Amintirile* lui Creangă, *Povestirile* lui Ispirescu și cînticelele comice, comediile și vodevilurile lui Alecsandri. Versuri am început să citesc mai tîrziu și mi-au plăcut mai tîrziu. Pe la treisprezece ani visam să scriu romane și piese de teatru, și nu poezii. Vocația mea poetică s-a ivit cu putere la paisprezece ani, în toamna lui 1914, după o călătorie în Germania și Austria, pe care, în vara acelui an, cu puțin înainte de izbucnirea războiului, am făcut-o împreună cu părinții mei. Am stat o săptămînă la Berlin, cîteva zile în Colonia, am făcut o călătorie de-a lungul Rinului, de la Colonia la Koblenz, am stat două săptămîni la München, apoi ne-am întors pe Dunăre timp de trei zile de la Passau la Budapesta, cu escale la Linz și la Viena, ajungînd în țară prin Brașov-Predeal, la cîteva săptămîni după începerea războiului.

Impresiile acestei călătorii au fost adînci și ecouri ale ei se găsesc în primul meu volum *Aur sterp* din 1922, între altele poezia *Lied*, cu amintirea zînei Lorelei, a cărei stîncă o văzusem de pe malul Rinului cu cițiva ani mai înainte.

Pe lîngă activitatea sa de filolog și de lingvist, cunoscută, tatăl meu avea, mai puțin cunoscută de alții, o cultură literară vastă și variată. În biblioteca lui, pe lîngă Homer, Sofocle, Virgiliu și Plaut, pe care îi citea cu adîncă pricepere de elenist și de latinist, avea pe Shakespeare în traducerea lui Schlegel și Tieck, apoi, între mulți alții, pe Balzac, pe Dickens, pe Flaubert, pe Zola și trei volume de povestiri de Edgar Poe în traducerea lui Baudelaire. Curiozitatea lui literară mergea astfel de la clasicismul antic la mișcările literare moderne. În proporții reduse, pe la șaisprezece-șaptesprezece ani fructificasem și eu într-un spirit analog pasiunea lecturii, traducînd, în afara programului de liceu în care nu figurau, din *Bucolicele* lui Virgiliu, precum și, sărind peste nouăsprezece secole, *Moestra et errabunda* a lui Baudelaire, cea dintîi poezie de Baudelaire pe care am încercat s-o transpun în românește.

Tata cunoscuse bine pe Eminescu. Vorbea întotdeauna despre el ca om, cu simpatie și nemăsurată stimă. Eminescu, îmi spunea tata, era un om profund serios și profund cinstit, în tot ce gîndea și în tot ce făcea. Firea lui, concepția lui sănătoasă despre viața morală a omului, îl făceau să deteste minciuna și ipocrizia, să nu sufere nici un compromis și să nu facă nici o concesie care ar fi jignit dragostea lui de adevăr și de dreptate. Nu-i plăceau elocvența goală, vorbele frumoase și deșarte. Îi plăcea gluma, dar nu gluma răutăcioasă și în bătaie de joc. Din cauza asta nu se împăca defel cu spiritul zeflemist care domnea de obicei la Junimea. Eminescu era un om al bucuriilor simple și sănătoase. Asta și explică prietenia lui cu Creangă.

În noiembrie 1922 am plecat în Germania, la Berlin, unde am stat vreun an și jumătate. Era tocmai vremea inflației colosale, care de pe o zi pe alta sporea aducînd un dezechilibru permanent în prețuri și în viața de toate zilele, o nesiguranță și o neliniște care turburau toate deprinderile și toate apucăturile oamenilor. În 1923 o cutie de chibrituri ajunsese să coste un miliard de mărci. Viața era aventuroasă și plină de surprize, ceea ce unui tînăr iubitor de întîmplări neprevăzute îi plăcea. Timpul pe care l-am petrecut acolo ar forma desigur un capitol bogat din memoriile mele nescrise.

Fără să mă întorc în țară, în 1924 am plecat de la Berlin la Paris. Aici m-am reîntîlnit cu B. Fundoianu, cu care fusesem coleg în clasa a șasea de liceu, în 1915—1916. Fundoianu era un om de talent și de gîndire. Poeziile lui adunate sub titlul *Priveliști* se disting printr-un sentiment pe care l-aș numi sentimentul citadin al naturii, al orășeanului cu nostalgia ancestrală a cîmpului și a pădurii. Fundoianu cunoștea bine meșteșugul versului, ceea ce îi îngăduia să înnoiască expresia, păstrînd însă rădăcinile. Plecat din țară în 1921 și stabilit la Paris, el și-a cîștigat sub numele francizat de Fondane un loc de mare stimă în mișcarea literară și filozofică a secolului nostru. Fundoianu era un căutător de adevăr moral și, el însuși neliniștit, era un mare cercetător al neliniștii moderne, așa cum arată chiar numai titlul principalei sale lucrări *La Conscience malheureuse*. Fundoianu n-avea să se mai întoarcă niciodată în țară. Deportat cu cîteva luni înainte de sfîrșitul războiului, a murit asasinat la Auschwitz.

În 1924, cînd am sosit la Paris, unde aveam să rămîn vreo patru ani și jumătate, apărea *Primul manifest suprarealist* al lui André Breton, căpetenia ilustră a mișcării. Era pe atunci epoca de erupție a suprarealismului, expresie și el a neliniștii în căutare de înnoire, cu o prețuire totală și exclusivă a activității subconștientului, exprimată prin ceea ce Breton numea dicteul automat al gîndirii, adică așternerea pe hîrtie, fără controlul inteligenței, a unor felii «spontane» de viață sufletească. Adepții acestui curent îl cultivau și îl înfăptuiau cu vehe-

mentă. Am trăit și eu în acest climat, dar nu în centru, ci mai mult periferic, adică, mai exact, păstrîndu-mi față de această mișcare o distanță ce mi-a permis s-o judec cu înțelegere critică. Prin Ilarie Voronca, prieten de asemenea, poet de mare valoare, foarte aproape de suprarealism, am cunoscut cîțiva tineri adepți ai acestei avangarde literare, dintre care unul, Arthur Adamov, avea să ajungă vestit, ca un corifeu al teatrului absurdului, alături de Samuel Beckett și de Eugen Ionescu.

În atelierul lui din Fundătura Ronsin, l-am vizitat de cîteva ori pe Brâncuși. Atelierul era o maghernită veche, așezată în mijlocul unei grădini sălbatice, prin care erau împrăștiați cîțiva stîlpi de lemn, apoi blocuri de piatră vag cioplite, culcate în iarbă, totul dînd, ca și interiorul atelierului, impresia unei lumi în devenire, care îmi sugera întotdeauna viziunea unei creații ce se caută pe ea însăși. În plin Paris, această oază de primitivism rafinat oferea într-adevăr o priveliște cu totul originală. Originală era și figura artistului. Brâncuși, pe vremea aceea, nu intrase încă cu totul în mașina de glorie a snobismului american. Începuseră de pe atunci vizite de cuconeturi bogate și de aristocrați ai dolarului, pe care îi atrăgea renumele de răzvrătire și de neconformism al sculptorului. Dar aceste vizite erau încă rare. Cu barba lui care abia încărunțea, cu ochi pătrunzători sub sprîncenele groase, îmbrăcat rustic cu niște pantaloni șalvăroși, cu un tricou uzat, Brâncuși primea pe musafiri cu o simplicitate care dădea impresia ciudată că este și firească, dar și iscusită, cultivată cu îngrijire. Tot așa îi era și vorba. Nu se asculta vorbind, nu făcea pe elocventul și își rostea ideile interesante despre artă, despre arta lui îndeosebi, cu haz și cu neprevăzut. Arătîndu-mi o dată prăjinile înalte făcute din conuri de lemn lipite bază de bază, și care au devenit celebre sub numele de coloane infinite, îmi spunea: «De ce să umplem grădinile și parcurile cu cadavre de piatră, de marmură sau de bronz? Mai bine să le împănăm cu stîlpi monumentali și simpli, care să dea o impresie de înălțare». Dacă nu vor fi fost chiar acestea cuvintele sale (afară doar de comparația statuilor cu niște cadavre), ideea lui am reprodus-o în întregime. Mi-aduc aminte de altă idee a lui Brâncuși. Aici cred că voi reproduce chiar cuvintele lui, pentru că îmi sună și acum în minte așa cum le rostea vocea lui ce ieșea puțin înnăbușită și mormăitoare din stufișul bărbii și al mustăților. Îmi spunea: «Am studiat doisprezece ani anatomia, dar la un moment dat am uitat tot ce-am învățat și m-am luat la luptă corp la corp cu materia». Era aici, desigur, o exagerare voită din partea lui. Brâncuși nu uitase nimic. Dar tocmai pentru că cunoștea la perfecție regulile putea să înfrîngă regulile cu succes.

MIHAI BENIUC

mereu mă mustră conștiința

Născut în 20 noiembrie 1907 la Sebiș pe Crișul Alb în actualul județ Arad (pe atunci Comitatul Aradului in Austro-Ungaria), am urmat în sat școala primară, cînd în românește, cînd în ungurește. În 1920 întorcîndu-se tatăl meu din America după 8 ani de emigrație, familia a hotărît să mă trimită la liceul «Moise Nicoară» din Arad, căci eram frați și o soră, iar pămîntul prea puțin — numai 3 ha. Am plecat fără chef, dar am reușit la examenul de primire și am acceptat noul destin. Am fost totdeauna printre primii la învățătură (nu și la purtare) și am excelat îndeosebi la limbile latină și franceză.

Din clasa întîia aveam într-un buzunar versurile lui Eminescu, din a 3-a pe Baudelaire, iar mai tîrziu mi-am procurat și un Edgar Poe în original. Învățam singur italiana și rusa.

Cu poezia eram deprins din sat: Petőfi, Arany, Alecsandri, Goga, mai apoi Eminescu. Muream după povești și cîntece populare, dar și meșteream într-una avînd acasă un întreg atelier de scule. Visam anume să devin lăcătuș sau mecanic.

În liceu, versuri scriam zilnic, caiete-caiete, pe care apoi le-am ars și am început altele.

Am «debutat», cum se zice, într-o revistă a elevilor liceului în 1926, cu niște versuri traduse din Thomas Moore, cu o cronică despre Aron Cotruș, apoi cu un articol (semnat de altcineva) despre fotografia în culori. Poetul Al.Th. Stamatiad, profesorul meu de limba română, a consemnat în săptămînalul său «Salonul Literar» că versurile traduse și semnate de mine denotă un frumos talent.

Dar cu «originale», niște versuri și o bucată în proză, am apărut abia în 1928 la Tudor Arghezi în «Bilete de Papagal».

Pe atunci mă apropiasem de mișcarea muncitorească revoluționară ațîțînd în suflet reminiscențe din 1918—1919. Dar am intrat în P.C.R., organizat, numai în 1936, după ce mă întorsesem de la studii din Germania și-mi terminasem serviciul militar, care de fapt abia urma să înceapă.

A fost o epocă frămîntată și personal și social. Simțeam nevoia să comunic, — simultan frîna de a nu-mi trăda apartenența politică, pe atunci ilegală.

Nu eram convins că trebuie să tipăresc vreo carte. Dar nașii mei literari N.D. Cocea, Emil Giurgiuca și editorul meu prim Miron Neagu m-au obligat aproape să scot cu orice risc, pentru timpul de atunci, «*Cîntece de pierzanie*» (1938).

De-atunci am scris și tipărit mereu, pentru vremuri rele și pentru vremuri ceva mai bune, cu gîndul la cei ce m-ar putea citi: Cred că am peste 30 de volume de versuri, în afară de retipăriri, volume de proză, de critică, de studii științifice și un foarte lung șir de articole politice și culturale în activitatea mea de peste jumătate de veac.

Dar mereu mă mustră conștiința: ori că n-am făcut destul de bine ori că încă n-am făcut ceea ce trebuia. De exemplu, drama lui Horea, care din cînd în cînd mi se arată și mă dojenește. Aș putea să parafrazez pe Goga, zicînd:

«Eu am un vis neîmplinit,
Copil al suferinții,
Ce mi-l lăsară din străbuni
Și moșii și părinții».

E drama neterminată a lui Horea.

Dacă ar mai exista o altă lume, noi scriitorii am fi pedepsiți să cugetăm la operele pe care nu am apucat să le realizăm în viață și să ne chinuie gîndul că nu le vom mai realiza.

ZOE DUMITRESCU BUȘULENGA

încercasem o carieră muzicală

Locul nașterii: București. Timpul: 20 august 1920. Părinții au fost intelectuali: tatăl, jurist, născut și crescut în București, mama, filolog, de veche stirpe vrînceană. Am făcut studii bune, după vechi tipicuri, liceul la Școala Centrală de fete în vremea directoratului Elenei Rădulescu Pogoneanu, apoi formația universitară la Facultățile de drept și de litere, încheiată cu licențe și doctorate. Între timp încercasem o carieră muzicală la care a trebuit să renunț din pricina unei boli de durată ce mi-a afectat adolescența tîrzie.

În cadrul filologiei am studiat anglo-germanistica, dar, printr-o întîmplare, am ajuns în 1948 la catedra de literatură română a Facultății de filologie din București, unde am predat vreo 11 ani. Am trecut după aceea la catedra de literatură universală și comparată a lui Tudor Vianu unde profesez și azi.

Treptele ierarhiei universitare le-am parcurs pe rînd, de la asistent, la lector, la conferențiar, la profesor (din 1971). Din 1970 dețin și funcția de vice-președinte al Academiei de științe sociale și politice.

De scris m-am apucat destul de tîrziu, fiindcă, așa cum am mai spus și cu alte prilejuri, mă pregătisem pentru o carieră legată de cuvînt, cea juridică mai întîi, cea profesorală pe urmă.

Dar lucrînd pe atunci la o Editură condusă de un neegalat Maecena al literelor, Acad. Al. Rosetti, și fiind în redacție cu generosul prieten și om de cultură Petru Comarnescu, am fost împinsă spre condei, pe care l-am folosit la început cu sfială și parcimonie. Am pornit cu niște prefețe neînsemnate la niște scriitori minori, Spiridon Popescu, Bassarabescu etc.

Prima carte am scris-o în colaborare. E vorba de *Contemporanul și vremea lui*, apărută în 1958 și în care redactam secțiunea despre literatura revistei ieșene.

Între timp îndrăznisem să mă aventurez și în publicistică, de care m-am simțit întotdeauna mai străină.

Istoria literară și stilistica m-au atras în general mai mult decît critica. Și volumele următoare, *I. Creangă*, o analiză a operii (1963) și Eminescu (1964), o nouă biografie a poetului scrisă pentru tineret, au ilustrat mai cu seamă aceste două registre ale priceperii mele. Mi s-au deschis, din perspectiva comparatistă și domeniile specifice; foarte numeroase studii și eseuri despre literaturile italiană, engleză, franceză, germană, elină, spaniolă, americană, indiană etc, au cristalizat judecăți estetice asupra clasicilor lor. Antichitatea, Evul Mediu și Renașterea au fost epocile investigate cu predilecție (ele constituind și obiectul cursului meu general de literatură comparată) și o carte din 1971, *Renașterea: Umanismul și dialogul artelor* a realizat o sinteză a unei perioade din cultura europeană de care mă simt foarte apropiată.

Dar, firește, și alte epoci și figuri mi-au trezit și mi-au susținut interesul istoric literar și estetic, ca de pildă genialele surori Brontë cărora le-am consacrat o mică monografie în 1967.

Și mereu, fenomenul literar românesc s-a corelat cu cel, mai general, de cultură, și a intrat în comparație cu fenomenele europene și universale, într-o coexistență expresivă care mă interesează din ce în ce mai mult. O seamă de probleme de acest fel sînt prefirate în volumul *Valori și echivalențe umanistice* (1973), unificat de legăturile adînci dintre culturile europene, între care cea românească arată o înfățișare foarte specifică, deosebit de interesantă.

Un eseu mai larg, *Sofocle*, păstrează preocupările mele, în chip precumpănitor, în domeniul umanisticii. Și de altfel tot ceeace scriu și tot ceeace voi mai scrie va pleca de aci și se va întoarce aci, orice articol, orice studiu, orice carte însemnînd de acum încolo pentru mine un fragment dintr-o vastă profesiune de credință a unui umanist mîndru de misiunea vieții sale.

NINA CASSIAN

o sete imensă de frumusețe și demnitate

M-am născut la Galați — dar Dunărea nu am înregistrat-o decît în revenirile mele ulterioare, pentru că, la nici doi ani după nașterea mea, părinții mei s-au mutat la Brașov, adevăratul decor al adevăratei mele copilării.

Acolo s-au petrecut lucruri fundamentale pentru mine. Deși părinții mei nu trecuseră de cursul inferior de liceu, în casa noastră se găseau cărți și un pian. Datorez tatălui meu dragostea pentru limbă și pentru lingvistică, datorez atmosferei mele familiale pasiunea și propensiunea pentru artă. Mîinile neînvățate ale tatălui meu și-au propus pentru prima dată acordurile schubertiene și chopiniene, versurile lui Heine și Eminescu. Tata scria și el versuri în maniera Minulescu sau Topîrceanu și, deși m-am debarasat repede (pe la 11 ani) de o anumită frivolitate pe care improvizațiile lui mi-o transmiteau, am învățat cu sîrguință și încîntare rigorile prozodiei, tata fiind și un excelent artizan.

La cinci ani, scrisesem primele mele versuri și compusesem primul meu vals. Destinul meu mi se părea clar și ineluctabil.

Mama avea și ea însușiri artistice, compunea cu oarecare stîngăcie poeme aniversare, cînta lieduri și-mi lăuda cu entuziasm subiectiv fiecare ispravă stilistică sau muzicală.

Spre disperarea ei, s-a petrecut cu mine un fapt ciudat și spectaculos: trăsăturile feței mele s-au transformat, pe la 10 ani, în contrariul lor. Nasul cîrn, bărbia mică și rotundă, au dispărut și, ca după un cutremur, s-au ivit reliefurile mele de astăzi.

Faptul poate părea oarecare sau dimpotrivă. Indiferent dacă el a fost cauză sau efect, am purtat şi port marca acestei multiple schimbări de structură. Dintr-o «fetiţă drăguţă» devenisem ceva straniu, şocant, «nepereche», teren nelimitat pentru nuanţele dramatice sau ridicole ale complexului de inferioritate şi ale orgoliului.

Foarte schematic, după feeria copilăriei, adolescenţa mea s-a desfăşurat sub semnul urîţeniei şi al urîtului. Tata a rămas şomer, ne-am mutat într-un Bucureşti tomnatic şi noroios, era mizerie, rasism, fascism, umilinţă, se anunţa războiul...

Mă bîntuia, firesc, o sete imensă de frumuseţe şi de demnitate. Învăţam pianul (foarte curînd m-am lămurit că nu am aptitudini — mîinile, prea mici, refuz al exersării îndelungate), studiam compoziţia, scriam poezii, învăţam desen, artă dramatică, la şcoală, învăţam inegal, dacă nu prost. Căutam frumuseţea, iar pe la 15 ani şi jumătate, mi-am găsit şi demnitatea. Ca membră a tineretului comunist, războiul şi ilegalitatea m-au aflat în posesia unei credinţe şi a unei forţe morale care dădeau un sens vieţii mele şi-i corectau imperfecţiunea.

Anii care au urmat eliberării, plini de contraste, de exultanţă şi încordare, de certitudini şi confuzie, de iluzii şi deziluzii, i-am trăit în iureş, abandonînd facultatea şi preferîndu-i «răspunderile obşteşti», continuîndu-mi însă lucrul în planul artei, executîndu-mi împreună cu un violonist la Ateneu o sonată pentru pian şi vioară, publicîndu-mi, în sfîrşit, prima carte de poezii: «La scara 1/1».

Acestea se întîmplau spre sfîrşitul anului 1947.

Din clipa aceasta, mi-e greu să adaog ceva la ceea ce se cunoaşte, la ceea ce am făcut cunoscut în unele mărturii publice.

Am traversat perioade dificile, de contestări exterioare şi lăuntrice, soldate, în general, cu pierderi pe plan estetic, au urmat noi debuturi emoţionate, un îndelung abandon al muzicii (reluată după 17 ani!), schimbări de viziune şi de timbru, bucurii ale supravieţuirii, noi crize şi noi ieşiri din criză — avataruri fireşti şi nefireşti.

Am publicat aproximativ 20 volume de versuri pentru adulţi, o carte de proze, circa 10 cărţi de versuri pentru copii; am cîteva compoziţii muzicale, unele cîntate, altele nu; am tradus cîţiva mari poeţi, printre care Iannis Ritsos, Christian Morgenstern, Bertolt Brecht; (între timp, tatăl meu, din cititor al lui Heine, a devenit traducătorul lui şi al altora) mă ocup intens de publicistică, îmi place, din cînd în cînd să desenez; mă pasionează cinematograful — în acest inventar să încapă oare o biografie?

Pe de altă parte, nu e o trufie zadarnică să te contempli ca şi cînd ai fi mort sau ca şi cînd dinamica existenţei tale ar aparţine unei regii evidente şi n-ar reprezenta însăşi surpriza de a trăi?

Poate că e prea devreme (poate că nu) să abordez tonul «memoriilor».

Singurul fel în care, deocamdată, eu, subiect, mă pot cunoaşte ca obiect, este în felul artei. Acolo fac, cum se spune, mărturisiri complete sau, oricum, mult mai semnificative decît cele pe care le-aşi putea încerca în aceste sumare pagini de «sumar».

EDGAR PAPU

întîlnire cu thomas mann

De multe ori o întîmplare neaşteptată. îţi desluşeşte pentru toată viaţa unele probleme care-ţi stăpînesc spiritul. Acum vreo 35 de ani şi mai bine mă aflam la Viena. Printre numeroasele întrebări care mă frămîntau pe atunci era şi aceea legată de contribuţia pe care ar aduce-o cunoaşterea artistului ca om, pentru înţelegerea operei sale. Sub acest aspect, o cotitură decisivă în orientările mele mi-a dat-o prilejul de a-l avea în faţă — în carne şi oase — pe Thomas Mann. N-am vorbit cu el, dar cele cîteva cuvinte convenţionale pe care le-aş fi schimbat cu marele scriitor, n-ar fi adăugat nimic la revelaţia pe care am încercat-o.

Dar să revin la întregul climat interior şi exterior în care a avut loc evenimentul. Tinereţea mea retrasă, timidă, melancolică, în acelaşi timp susceptibil orgolioasă şi apăsată de complexul inferiorităţii, mă inhiba de la contactul prea asiduu cu cele cîteva «celebrităţi» sau cu puţinii oameni «consacraţi» pe care-i cunoşteam. În mod naiv căutam să rezolv mental relaţia dintre operă şi artist, relaţie pe care o experimentare directă, considerată ca inaccesibilă modestiei şi lipsei mele de curaj, mi-ar fi dezlegat-o mai repede.

Vorbesc de lipsă de curaj. Dar în circumstanta dată nimic nu era menit să mă încurajeze. Era iarnă, şi redusele mele mijloace de subzistenţă, într-un oraş teribil de scump şi bîntuit de criză, m-au împins să locuiesc pe Obere Augartenstrasse, în nordul Vienei. Pe afară, şi mai ales de departe, locuinţa părea arătoasă, chiar impresionantă. Era un fost castel de vînătoare al Mariei Teresa, care-şi păstra şi în mizerie nobila şi graţioasa siluetă de veac al XVIII-lea. Trecerea veacurilor şi sărăcirea oraşului au adus cu sine şi degradarea acestui lăcaş imperial. Clădirea cu ziduri coşcovite era locuită acum de chiriaşi strîmtoraţi, care trăiau aproape numai din pensiunile pe care le ofereau. Într-una din ele am intrat şi eu. Camera mea era rece.

friguroasă și aproape goală. În acest gol și în acest frig bătăile ca de tun, în noapte, ale unui străvechi orologiu de turn, aflat încă în funcțiune, sporeau atmosfera lugubră a încăperii.

În biblioteca Universității, unde-mi petreceam o mare parte din timp, tot frig, care te cuprindea cu atît mai mult, cu cît stăteai înțepenit ceasuri întregi asupra unei cărți. Pe străzi iarăși nici o bucurie. În acea iarnă, la Viena, întîlneai peste tot figuri disperate, famelice, strigăte mute ale ochilor care implorau ajutor. Pe lîngă aceasta, mai mult decît la noi, se presimțea acolo, cu îngrijorare războiul, care avea să vină grabnic, cert, implacabil...

Iată de ce mi-a apărut deodată ca o rază de lumină în întuneric afișul ce anunța, la o dată foarte apropiată, sosirea lui Thomas Mann. Romancierul venea să citească din operele sale în fața publicului vienez. O ocazie binevenită pentru mine de a verifica, la unul din cei mai mari scriitori mondiali din prima jumătate a veacului nostru, relația dintre om și creația artistică respectivă, asupra căreia mă aplecasem îndelung în anii tinereții. Am avut, de aceea, grijă să mă înființez la data, la ora și la locul anunțat. Sala era arhiplină, așteptind ca scriitorul să apară și să citească din *Lotte in Weimar*. În sfîrșit, autorul *Muntelui vrăjit* (pe atunci nu scrisese încă *Doctor Faustus*), se prezintă în fața noastră. Am putut să-l văd și să-l aud de aproape, cît se poate de desluşit. Ei bine, nici odată nu mi s-a întîmplat să surprind o asemănare atît de izbitoare a unui om cu o carte, cu oricare carte mare scrisă de el.

Primul contact a fost profund decepționant. Ni s-a înfățișat un om convențional, artificial și banal pînă la stridență — un standard de ultima calitate, de categoria a treia — deși concomitent mi-am dat seama că prea erau ostentativ afișate asemenea trăsături și însușiri mediocre pentru a fi autentice. Cu părul negru și exagerat lins, cu mustăcioara meschin conformistă, cu hainele negre, parcă de împrumut, care nu se pliau pe trupul lui țeapăn, așa cum nu se pliază costumele păstrate în șifonier pe care filistinii le poartă numai duminica, cu gesturi rigide, stîngace, automate, cu un glas antipatic, metalic, fără nuanțe, Thomas Mann părea un vechi subofițer prusac în permisie. Nici o fărîmă de fantezie, de bun gust, de spontaneitate sau de libertate a expresiei.

Mi s-a relevat, astfel, la prima vedere și la prima auzire, o inexplicabilă independență și indiferență între om și operă. Dar iată că subofițerul în civil începe să citească, la început neatrăgător și complet detașat, așa cum s-ar citi un ordin de zi în fața companiei. Apoi se antrenează din ce în ce mai intens, uită de prima sa apariție «reglementară», de acea carapace dură, care s-a dovedit a nu fi de oțel, ci dintr-o materie solubilă ce se topea văzînd cu ochii la focul interior al scriitorului. Thomas Mann se transfigurează, totul se îndulcește și se luminează într-însul, gesturile capătă grație, căldură, seducție, tonul îi devine liric, catifelat, insinuant magnetic, aproape vrăjitoresc. Și, într-adevăr numai un mare vrăjitor putea să se metamorfozeze atît de incredibil chiar sub ochii noștri, făcîndu-ne să înregistrăm aevea, pe viu, mitul lui Proteu. A adoptat pur și simplu o identitate cu totul opusă celei inițiale, ca și cum un urs s-ar da de trei ori peste cap și s-ar preschimba în Făt-Frumos.

Atunci abia am perceput uimitoarea asemănare dintre Thomas Mann și oricare din cărțile sale mari. La început indigeste și de un stil banal, pedestru, își topesc și ele cu încetul crusta coriacee, transpunîndu-te pe nesimțite într-un vîrtej orgiastic al intelectului, într-o beție de intuiții, de idei și de abisale străluminări lirice, care te stăpînesc hipnotic, cu o adevărată forță fascinatorie. Thomas Mann era purtătorul unui tezaur prea prețios pentru a nu fi profanat prin neînțelegere dacă irumpea din primul moment. De aceea, scriitorul prefera să se prezinte la început sub un *incognito* spiritual. Thomas Mann este prințul care se deghizează în cerșetor — în speță, înțeleptul cu puteri magice care se travestește în filistin — fiindcă numai astfel se putea introduce în incinta opiniei publice din vremea sa, unde, odată ajuns, prin treptate dozări și lovituri de teatru, își dădea la iveală — asemenea lui Ulise — adevărata identitate.

Din acel moment am rămas convins că un contact viu cu omul — nu cu cel pe care ți-l faci un interlocutor convențional de cîteva minute, ci cu cel pe care-l lași să se manifeste integral *așa cum este* — îți adîncește nemăsurat înțelegerea unei opere artistice și literare. Mi s-a păstrat de-atunci neștearsă în minte imaginea acestui genial iluzionist. Nu mai simțeam nici frigul, nici golul, nici apăsarea. *Descoperisem* ceva plin și incandescent.

MELIUSZ JÓZSEF

de ce să fim nerăbdători

La drept vorbind, după ce am acceptat (cu destulă ușurință!) solicitarea de a participa la această mică enciclopedie a scriitorilor de azi, întocmită de ei înșiși, abia atunci m-am speriat. Cum, adică? Să-mi scriu eu singur cuvîntul de prezentare? Și dacă nu m-am gîndit prea mult cînd am primit propunerea, cum o scot acum la capăt? Mai ales că s-a mai scris ceva despre mine într-un «Dicționar». E adevărat; foarte inexact și destul de fantezist. Să mă folosesc oare de acest prilej și să corectez cel puțin datele eronate?... Dar asemenea tentativă contabilicească are vreo importanță? ...Este o veche părere a mea că scriitorul se cramponează fără sens și fără folos de miturile lui personale, create de el însuși, — deși miturile din afara lui sînt mai puternice decît scriitorul, care în ochii cititorului rămîne o imagine neautentică. Vreau să spun că scriitorul nu apare cititorilor așa cum este el în realitate, ci așa cum îl descifrează din scrisul său mai ales criticii — acești profesioniști creatori de mituri. Căci criticii se deosebesc de cititorul de rînd numai prin faptul că — deși sînt și ei cititori! — mai sînt și scriitori, adică sînt niște cititori dotați cu un har deosebit și specializat, cu mai multă maliție sau bunăvoință, răutate sau blîndețe, decît cititorul obișnuit, care nu-și exprimă public ideile, observațiile, satisfacțiile sau decepțiile.... Ar trebui deci să folosesc ocazia oferită pentru a da o replică miturilor inadecvate create în jurul scriitorului care sînt; n-ar avea însă nici un rost, deoarece eu scriu în limba maghiară, ca și criticii mei, și m-aș situa pe un teren care pentru cititorii

acestor pagini ar rămine un mic continent necunoscut. Traducerile din scrierile mele, apărute în limba română ar fi oare suficiente pentru a-mi îngădui schițarea măcar a mitului meu personal? Adică: «am scris...», «poziția mea este...», «crezul estetic... și etic...», «mă simt înrudit în literatură cu...» etc. ...Și dacă lucrurile stau așa într-adevăr, ce rost mai poate avea să-mi public eu însumi datele de stare civilă și o bibliografie vagă a «operelor» — opere proaste sau mai puțin proaste? Fiindcă și în cazul în care operele sînt cu adevărat o creație care «face să duduie cerul», nu se va ști decît mult după apariția lor, cînd — printr-o minune! — opera își va crea singură mitul ei. Minunea constă în faptul că opera devine o valoare autonomă și nu mai depinde nici de mitizarea autorului, nici de cea a contemporanilor, după cum nu mai depinde nici de propulsarea ei automată sau neautomată pe criterii extraliterare generate de atitudinea ori prezența autorului în anumite cercuri și în unele evenimente ale istoriei vremii sale. Am cunoscut destule cazuri în care scriitori de mare strălucire au fost cu totul dați uitării odată cu dispariția lor fizică. Au fost uitate, odată cu ei, și operele lor aplaudate. Criticii au amuțit. Faima s-a evaporat... De ce să fim, deci, nerăbdători? Ar fi nu numai imprudent, dar și fără noimă, să ne risipim energia — cu care am putea scrie ceva util — pentru ca să creăm mitul nostru personal. De ce să cădem în capcana vanităților? Scriindu-ne singuri o biografie subiectivă de două pagini, ne măgulim că devenim mai cunoscuți, rămînînd în realitate tot atît de necunoscuți!

...Sper că voi putea spune mai multe — și mai mult! — după apariția volumului meu de poezie «Arena», în traducere magistrală a poetului Virgil Teodorescu, și a romanului meu «Oraș în ceață», pe care-l traduce Constantin Olariu....

Dacă n-am scris cuvîntul de prezentare așteptat înseamnă, poate, că am încercat să ies dintr-o situație în care m-am vîrît singur, acceptînd cu prea multă ușurință solicitarea de a figura în această mică enciclopedie... La urma urmei, însă, orice scriitor care caută să-și construiască un stil al său o face ca să aibă un nor după care să-și ascundă personalitatea lui intimă — personalitate ce nu este identică mitului creat de el însuși sau de alții în jurul lui și în jurul scrierilor sale. Opera literară are o substanță proprie, independentă de persoana scriitorului ca om, și această substanță va rămîne sau nu va rămîne după el, ca valoare autonomă.

Și, în fond, numai aceasta interesează!...

VIRGIL TEO-DORESCU

am ajuns la revoluție prin revelația poeziei

M-am născut acum mai bine de 60 de ani, în toiul verii, în Cobadin, sat mare din Dobrogea, cu case de chirpici dar și de piatră, locuit de-avalma de români, nemți, turci și tătari, unde cernoziomul vîrsta cu negru velința loesului galben și unde am fost reglementar înțepat de urzici,

reglementar bolnav de vărsat, tulburat de fetițele blonde ale nemților, de moara de foc a lui Resner, de melopeea daulului și de zborul planat al vulturilor pleșuvi, care se abăteau, din cînd în cînd, deasupra satului, părăsindu-și scorburile săpate în piatra sură a munților Hercinici.

M-am trezit în mijlocul unei familii micburgheze, în care spiritul practicist deținea rang de principiu. Nu s-ar putea spune că se împotriveau progresului, dar erau dominați de utilitarism și aveau o repulsie pentru vînzătorii de violete, adică pentru tot ce părea că nu aduce un profit sigur. Această repulsie creștea în mijlocul casei ca un cactus feroce și împotriva acestei monstruoase plante m-am revoltat prima oară.

Revolta mea a fost susținută de observație dar și de lectură.

Aș putea spune că am ajuns la Revoluție prin revelația marei poezii.

Mai tîrziu, după însușirea unui bagaj teoretic necesar și după ce am început să scriu, mi-am dat seama că poezia mea nu poate să existe fără o activitate concret revoluționară.

Am mai spus-o și altădată: eu aparțin unei generații de poeți antifasciști care și-au dat silința să recalifice realitatea în durata unui poem.

Cu unii dintre prietenii mei, a căror poezie avea drept ax de rotire această dorință fundamentală, am alcătuit, cînd eram foarte tineri, grupul suprarealist român a cărui activitate principală era îndreptată spre combaterea și demascarea ofensivei fasciste, atît pe plan social și politic, cît și pe planul culturii.

Venind la București pentru a urma cursurile Facultății de litere și filozofie, am întîlnit o pleiadă de studenți care erau deja membri ai Uniunii Tineretului Comunist, printre care Constanța Crăciun, Emilian Bucov, Ion Stancu, Mihail Dragomirescu, Petre Năvodaru, Miron Radu Paraschivescu, Cornelia Mănescu, George Macovescu, Gogu Rădulescu, Miron Constantinescu, Gelu Naum, Ștefan Popescu (Sabin Vasea), Silvian Iosifescu și mulți alții.

În februarie 1933, după glorioasa și sîngeroasa luptă a muncitorilor de la Atelierele CFR-Grivița, care a înălțat și consolidat în România valul revoluționar, am fost primit și eu în rîndurile UTC.

Să știți că activitatea noastră comunistă, în orice domeniu s-ar fi exercitat, era însoțită mereu de acel romantism revoluționar despre care vorbește tovarășul Nicolae Ceaușescu și el pe atunci utecist, cel mai tînăr utecist dintre noi toți.

Eram idealiști în înțelesul cel mai frumos al cuvîntului, îmbinînd în mod riguros și necesar activitatea de interpretare cu activitatea de transformare a lumii, eram niște visători punctuali, care făceau toate eforturile ca să-și dureze visul pe baze solide.

AUREL BARANGA
debuturile mele

Am debutat în literatură în anul 1929, la «Bilete de papagal», foaia de dimensiunile unui ziar pentru uzul furnicilor, de sub direcția lui Tudor Arghezi. Deși formatul gazetei era ceva mai mare ca o palmă de om, prestigiul marelui poet și grava selecție impusă colaboratorilor ei îi asigurase o faimă invidiată. Colaborau cele mai îndrituite speranțe ale liricei românești, validate, ulterior de o istorie literară riguroasă. Aveam șaisprezece ani, eram invadat de timidități, convertite, printr-un proces psihanalitic firesc, în aroganțe. M-am prezentat într-o zi la redacția revistei din curtea «Eforiei», peste drum de «Cercul Militar». Îmi pregătisem, în cap, un discurs impertinent, demn să mă impună. Vederea poetului însă, aplecat peste o masă de bucătărie — plină de manuscrise, m-a paralizat. I-am înminat idolului meu secret o poezie cu argumentul: «Domnule Arghezi m-a trimes fratele meu la dumneavoastră cu manuscrisul ăsta». L-am lăsat, peste celelalte de pe masă, și-am evadat din chilia redacțională, în sudori. A doua zi, spre exaltarea mea definitivă, manuscrisul se afla tipărit în «Bilete» alături de cîteva poezii semnate cu nume consacrate. Încurajat, peste două zile m-am prezentat iar, hotărît să-mi divulg identitatea. Dar, din nou, m-am simțit gîtuit de emoție. Și-am îngăimat — de atunci dădeam dovadă de imaginație — aceiași motivare: «Domnule Arghezi m-a trimes fratele meu la dumneavoastră cu manuscrisul ăsta». Și lucrurile s-au petrecut aidoma: în publicația de a doua zi manuscrisul se afla în pagină. A treia oară, a patra oară, a cincea oară, scenariul s-a repetat aidoma. Pînă cînd, venind a șasea oară, cu foaia mea înegrită de strofe, disperate, maestrul mi-a luat manuscrisul din mînă, și cu un zîmbet subtil, abia descifrat, mi-a spus: «Domnul meu, n-ați vrea, ca data viitoare, să veniți chiar dumneavoastră personal?» Știa, deci, totul. După cîteva luni, cînd m-a «adoptat» — după expresia lui — copleșindu-mă cu o tandrețe nesperată, mi-a mărturisit că, în adolescența lui literară, întrebuințase aceeași stratagemă, la fel divulgată, la Macedonski.

*

Am debutat în publicistică, în anul 1934, la «Facla» lui Ion Vinea, adus la gazetă de un prieten, un băiat, pe vremea aceea, de aur, mistuit de un destin nefericit ulterior, care l-a împins la o ratare nemeritată și la o moarte prematură: Bodea Marinescu. Am scris o cronică despre romanele de război, pacifiste și lipsite de eficiență, de mare circulație în epoca respectivă. Corectam manuscrisul cînd a intrat în redacție directorul ziarului, Ion Vinea. Îl știam de la «Contemporanul» și îi fusesem odată recomandat, fără ca poetul să mă rețină, de Marcel Iancu. Era frumos ca un zeu, de o eleganță felină, lui convenindu-i, mai mult ca oricui altcuiva, titlul, decernat pe vremuri la Paris, de «Prinț al poeziei». Mi-a întins o mînă distrată, i-am întins manuscrisul meu. A citit titlul, a iscălit prima pagină, într-un colț și l-a trimis în tipografie.

— «Cum maestre, nu-l citiți?» — «Iscălitura dumneavoastră mi-ajunge». Aveam douăzeci și unu de ani neîmpliniți. — «Prezența dumneavoastră aici», a mai adăugat — «e o garanție. Îmi faceți cinstea să luați masa cu mine?» Și astfel am prînzit, pentru prima dată în viața mea la «Capșa» în tovărășia lui și a lui Ion Minulescu. Alături, la o masă, mîncau alți doi domni: Nicolae Titulescu și Savel Rădulescu. La desert, ministrul de externe ne-a poftit la masa lui. Ca să-mi vindece tracul, Vinea m-a prezentat cu toată seriozitatea: «Excelență, da-ți voie să vă recomand un pamfletar. Tînăr dar periculos». Titulescu a încasat butada și a răspuns cu zîmbetul lui cunoscut din caricaturile vremii: «Îmi convine, eu însumi trăiesc periculos». Doar mai tîrziu mi-am dat seama cîtă dreptate avea.

*

Am debutat editorial, la «Fundații» în anul 1945. Am depus la redacția editurii un manuscris de poeme «Marea Furtună» adresat directorului, Alexandru Rosetti. Caietul purta semnătura autorului și un număr de telefon. A treia zi, ora nouă dimineața: — «Cu poetul Baranga». Apelul suna a farsă. O scurtă ezitare, deci. — «Dar cine întreabă?» — «Rosetti». — «Eu, domnule profesor». — «V-am citit volumul». Pauză sufocantă. — «Apare de azi în trei luni» — «Domnule profesor...» — «Inutil, mai devreme e cu neputință. Salut!» Peste nouăzeci de zile, numărate, cartea se afla în librării.

*

Am debutat în dramaturgie, în anul 1946. Ne aflam în preajma alegerilor de la 19 noiembrie, înfruntare decisivă în lupta cu partidele «istorice». Scrisesem, în întîmpinarea evenimentului, o comedie polemică, destul de discutabilă în plan estetic. Primul meu lector a fost Sandu Eliad. S-a arătat entuziasmat, mai mult de intențiile autorului, decît de realizarea lucrării și m-a prezentat acelui admirabil om de teatru, alcătuit din infinite bună-voinți și inițiative hazardate care a fost Aurel Maican. Mi-a citit comedia și mi-a spus un singur cuvînt: «*Sică!*» În aceiași seară m-a prezentat regelui comediei românești: Sică Alexandrescu, în biroul lui cu oglinzi, de la «Teatrul Comedia». A doua zi la prînz, un telefon la «România liberă» — «Cu domnul Baranga». — «La telefon». — «Aici Sică Alexandrescu» — «Da, maestre». — «Ești bun să vii pînă la mine?» Peste cinci minute, mă aflam, din nou, în biroul lui, instalat într-un fotoliu, cu o ceașcă de cafea în față.

— «Domnule Baranga, ți-am citit azi noapte piesa». Pauză lungă și grea. Respirația mea astmatică. Secunde, cît veacurile. — «Dumneata, domnule Baranga, amenințí să devii un dramaturg. Te joc».

Și într-adevăr, deși ne aflam în luna iulie, a renunțat la concediu, a adunat cele mai teribile forțe comice ale vremii: Costache Antoniu, Grigore Vasiliu-Birlic, Niki Atanasiu, și dintr-o piesă precară a făcut un spectacol reușit. Sînt de atunci douăzeci și șapte de ani. Nu știu dacă m-am ținut de cuvînt și dacă am împlinit previziunea lui Sică, dar pe «nenea», pe «bogasierul teatrului românesc», pe «regele comediei», nu l-am uitat și n-am să-l uit niciodată.

EUGEN BARBU

biografie și operă

M-am născut la 20 februarie 1924, în București.

Tata venise desculț de la țară, fugind de sărăcie. Învățase tîmplăria, se căsătorise cu mama, cerîndu-i dotă locul și casele bătrînești ale socrilor. Toată viața lui s-a desfășurat sub semnul unei voințe nestrămutate de a avea patru pereți, ca să poată așeza pe zidul cel mai expus vederii, o placă de marmură, cu inscripția: *«Nicolae Barbu, proprietar»*. Placa aceea era mîndria și rațiunea existenței lui. Mi-l aduc aminte cum se uita la dreptunghiul de piatră ori de cîte ori se întorcea de la muncă, sau cum se plimba duminica pe trotuarul de vis-à-vis cu mîinile la spate ca un stăpîn care îngrașă vita numai privind-o. Cea mai mare plăcere pe care i-o putea face cineva era să-i spună: «Frumoasă casă ai mai făcut, nene Barbule!»

L-a doborît munca, și neodihna, și ambiția lui de a avea o casă, pe care să-și sape numele în marmură, — ca pe o piatră de mormînt. Cînd am terminat cursurile secundare (urmate succesiv la liceele «Aurel Vlaicu», «Chevitz-Thyerin», «Marele Voievod») și mi-am luat bacalaureatul, cu o medie convenabilă pentru antecedentele mele de elev niciodată strălucit, tata era din nou în spital și mă ruga «să-l las să moară liniștit», înscriindu-mă la examenul de admitere în Școala de ofițeri de jandarmi. Voia să mă scape de front și să mă facă «domn»! I-am împlinit dorința, pentru că primejdia trimiterii pe front era o realitate, iar perspectiva de a deveni «domn» mi se înfățișa nebuloasă și ridicolă. Peste trei luni l-am înmormîntat. Mi-aduc aminte că la colțul străzii dricul a fost oprit, pentru ca răposatul «să-și ia rămas bun de la casă».

Am mai istorisit cîteodată unele din întîmplările vieții mele de elev al Școlii de ofițeri de jandarmi și, mai apoi, de «plutonier» trimis «la teritoriu», în Caracal și la postul din Piatra-Olt. Demisia din SOJ (1945), înscrierea la Facultatea de Drept și la Facultatea de litere și filozofie, frecventarea cenaclului «Sburătorul» — după moartea lui E. Lovinescu, atunci cînd reuniunile erau animate de Vladimir Streinu și Șerban Cioculescu —, anii lungi de lentă decantare a unei conștiințe abia ieșite din adolescență, intrarea «în rîndul oamenilor», spre bucuria bunicii, care nu m-a prețuit decît după ce m-am angajat «corector» la tipografia «13 Decembrie» — sînt cunoscute dintr-un *«jurnal»* pe care l-am publicat în 1965. Toate aceste evenimente ale biografiei personale mi-au furnizat — ca să zic așa — «materia primă» a celor mai multe din cărțile pe care le-am scris. Căci fără copilăria trăită pe lîngă Calea Griviței, poate n-aș fi scris niciodată *«Groapa»* și *«Să nu-ți faci prăvălie cu scară»*; fără stagiul de la Piatra-Olt, nu știu dacă s-ar fi ivit vreodată *«Oaie și ai săi»*, după cum fără zilele de muncă, în tipografie — în calitate de «corector» avansat repede «revizor»! — nu s-ar fi închegat nuvela *«Munca de jos»*, cu care am debutat, în 1955, la «Viața românească».

Realismul literaturii mele mi-a adus deseori acuzația de naturalism. «Groapa» a stîrnit proteste pentru îndrăzneala de a aduce în scenă declasați, prefigurări păcătoase ale unei lumi dispărute. Dar această lume a fost lumea mea! Am trăit prin ea, în ea! Ce vreți dacă așa a fost? De ce să ne ferim fața de la duhorile pestilențiale! Nu e mai bine să ne întrebăm cine a *îngăduit* o astfel de lume? Așa am crezut atunci, cînd se formulau asemenea acuzații, așa cred și astăzi. Dar realismul scrisului meu refuză așa-zisa măestrie a *stilului rece*. Sînt convins că ești rece numai pentru că nu simți, pentru că ai moțăit prin redacții cu maeștrii de mîna a doua. Acestora le era lene să încălzească cuvîntul, să-l lovească bine cu ciocanul, să-l mai asprească sau să-l îndulcească. Fiecare posedă, dacă posedă, un laborator propriu. În unele laboratoare nu se găsește decît hîrtie de turnesol... Știu însă că și fotografia ține seama de unghiuri, de lumină, de distanță. Nu se fotografiază oricum. «Groapa» am scris-o și rescris-o de vreo treisprezece ori...

Unele personaje, înainte de a mi se impune, duc o viață independentă, anticipînd chiar propria lor existență, lucrînd împotriva a ceea ce eu le-am hărăzit subconștient. Îmi propun să observ un individ un număr de ani, și pînă la un punct chiar ghicesc cum trăiește, cum a trăit și cum va trăi. Deodată, atunci cînd mă aștept mai puțin, cînd cred că ghicesc ultima sa creație: apare paradoxul, neprevăzutul, ieșirea lui din propria-i cochilie. La început sînt revoltat, nu admit că a putut să-mi facă una ca asta, dar deodată imprevizibilul mă încîntă. Uitate, domnule, ce e în stare natura umană! Pe urmă vine iar remușcarea: fondul acțiunilor neprevăzute ascunde ceea ce contrazicea categoric speța sa. Lupta aceasta pentru autenticitatea artistică a personajelor sale mi se pare a fi marea suferință și marele triumf al scriitorului. Ea trebuie să rămînă unica lui preocupare.

Din păcate, cîteodată mă surprind preocupat de dorința detestabilă de a mă transmite eternității. Am impresia atunci că însăși personalitatea mea se schimbă, că doresc să fiu ceea ce încă nu sînt, idealul meu propriu. Și piesa intimă, jucată mai întîi pentru mine și apoi pentru alții, îmi aduce grave neliniști: voi rămîne veșnic un cabotin sau tocmai ceea ce mă nemulțumește nu-mi aparține?

Este un «stil» al scriitorului care mă îngrozește, obligîndu-mă la exhibiții și morgă. Oamenii obișnuiți nu sînt deprinși să vadă în cei ce scriu decît niște ființe excepționale. Arătîndu-te altfel, pierzi în ochii lor un credit nelimitat. Ești obligat la «ciudățenii», la «schime» ce ajută să fii deosebit de ceilalți muritori. Jocul face plăcere în cele din urmă și actorului...

Cît mă privește pe mine, nu pot să mă prefac. Am avut, mai tînăr fiind, înfatuările mele, mîndrii nejustificate, păcate involuntare, dar ele au trecut. Îmi place acum simplitatea. Mărturisesc multora că «artistul» din mine nu locuiește în permanență în spiritul meu. El mă părăsește adesea, și în locul lui rămîne un om ca toți ceilalți, tiranizat de platitudini și prejudecăți.

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ

opera-singura biografie

Născut într-un mediu rural, fără contacte cu literatura, instruit într-un liceu solid, unde profesorul Al. Constantinescu, tatăl dramaturgului Paul Everac, conducea revista literară «Hotarul» (acolo, la Arad, a debutat cu versuri colegul meu mai mare, actualul prozator Nicolae Jianu) și, în calitatea sa de diriginte, a abonat clasa mea la publicații ca «Viața Românească», «Revista Fundațiilor» și «Jurnalul literar», — am ajuns, totuși, la poezie, singur: mai întîi la Eminescu, Coșbuc, Bolintineanu (care au lăsat urme în ceea ce scriu), mai tîrziu la «tinerii» poeți ardeleni din vremea aceea; apoi la Baudelaire, Verhaeren, Valery, Samain. La 17 ani, susțineam, împotriva profesorului de Limba română, că «Cimitirul marin» e un poem perfect inteligibil.

Dar n-aș fi putut rămîne la poezie fără atmosfera de cultură și comunitate spirituală a prietenilor din «Cercul Literar» de la Sibiu, unde am părăsit, după trei ani, Medicina, pentru a deveni student al lui Lucian Blaga, Liviu Rusu, D.D. Roșca. Personalitatea acestor profesori n-a izbutit să contracareze influența, de zi cu zi, formativă, a contactului cu Radu Stanca, I. Negoițescu și, mai tîrziu, Ovidiu Cotruș. Prin ei, filozofia și estetica au pus asupra versurilor mele o pecete mai marcată decît modelele literare pe care le descopeream cu entuziasm: Mallarmé, Blaga, romantismul german, Ion Barbu. Prin ei, structura mea de ardelean a întîlnit spiritul lovinescian (sau, poate, numai rădăcinile lui care se află în Maiorescu), interesul pentru o literatură majoră, de tip urban, deschisă spre universalitate, care să depășească culturalul, să se afirme ca valoare estetică, în pofida unei tradiții transilvănene venerabile și încă vii. Prin ei, am înțeles și am trăit concret importanța climatului spiritual ca sumă de condiții generatoare ale operei.

Odată cu ei, pot să spun că biografia mea

particulară a încetat: ceea ce urmează anilor de studenție nu este decît biografia unei opere — efortul de a trăi cultura ca stimul și aliment al Poeziei.

Cred că vitalitatea unui scriitor stă în capacitatea de a face din plasma biologiei sale, din aluatul vieții sale zilnice, un mediu receptiv la fenomenul de cultură: *a fi* tu însuți înseamnă *a deveni* tu însuți. Personal, îndrăznesc să spun că posed conștiința de a avea, ca *ai mei*, cîțiva poeți universali: prietenii spirituale care au actualizat valențele mele, așa cum prietenii de generație au activizat conștiința mea de scriitor. Poate că nici n-aș fi fost în stare de noi prietenii, dacă acestea nu s-ar fi realizat prin intermediul unor ambasadori ca Dante, Hölderlin, Wallace Stevens, Gottfried Benn. Ca toate relațiile intime, aceste afinități sunt legate de adevărate *crize*, pe care scrisul — atunci cînd reflectă o activitate de vocație, nu un *hobby* sau o simplă îndeletnicire remunerativă — le oglindește îndeaproape. Vîrstelor mele fiziologice se suprapun acestor vîrste spirituale care sunt ale culturii. Iar atunci cînd activitatea lirică proprie, condiționată totuși obscur și imprevizibil, nu le mai poate fi credincioasă, pas cu pas, — eu am înțeles să nu le trădez, asumîndu-mi riscul de a scrie *despre* poezie și de a o traduce.

Amintirea anilor mei de formație literară m-a obligat, moralmente, să nu rămîn indiferent la intrarea tinerilor în literatură, deși condițiile sociale și culturale de azi nu se aseamănă cu cele pe care le-am trăit eu între 18 și 25 de ani. Astfel, interesul meu pentru debutanți, temerara ambiție de a anticipa un destin literar, ca și pentru fenomenul poetic la zi, are desigur o motivație sentimentală; dar nu este, cred, străin de o irepresibilă vocație pedagogică, — poate singurul element care mai atestă că m-am născut în Ardeal. El ține însă, și de caracterul formativ pe care-l are orice cultură, și, în sensul acesta, nădăjduiesc să-mi asigure un certificat de extrateritorialitate. E un interes pe care nu-l socotesc ca ținînd de viața mea, ci de opera mea — singura biografie pe care mi-o asum și care mă expune, întreg, zi de zi — oare cît timp? — judecății celor din jur.

De aici — refuzul de a lupta altfel decît printr-un surîs împotriva celor ce-și construiesc ostentativ edificiul prezumțios și aerian al unei «cariere» pe piloni înfipți la repezeală, asemenea sfîntului Ioan Stîlpnicul...

PAUL EVERAC

autobiografie

Deși sînt un caracter dificil — lucru pe care, prima, l-a simțit mama mea — am consimțit totuși în cele din urmă să vin în lume, și am ales pentru asta, cu o abilă anticipație de două decenii, dimineața zilei de 23 August, la primul cîntat al cocoșului, semn probabil că voi da glas înainte de a se risipi noaptea. Trebuia, oricum să mă grăbesc, fiindcă părinții mei își făcuseră bagajele să plece la Arad unde îi aștepta cîte o catedră de liceu, și aveau să stea în acest provizorat extrabucureștean nu mai puțin de 20 de ani, exact aceea în care e împachetată adolescența mea.

Am fost un elev tuns în cap — pe ideea că așa voi evita chelia — încheiat pînă sus la tunică, rotund la față ca o minge cu gropițe, spunînd cu gravitate infantilă platitudinile cu care aproximam lumea, veșnic premiant, dulce la abord dar plin de *arierpanseuri* care mai tîrziu au devenit chiar *panseuri*, și în această trecere constă toată evoluția mea intelectuală pînă în ziua, tîrzie, cînd am început să gîndesc de-a binelea ceea ce m-a alungit la față și mi-a dat un nu știu ce ironic. Ca proprietate am avut un fotbal. Am cîntat la pian pînă cînd mi s-a spus că am mare talent, cînd, firește, m-am lăsat. Am învățat să dansez la școala doamnei Berczy.

trecîndu-mi foarte greu mîinile pe după talia patroanei și icnind de cîte ori mă călca. Am făcut partea obligatoriu din societatea religioasă Sf. Gheorghe, am dat răspunsuri la liturghie și am umblat să-l înfund pe paroh cu întrebări luciferice pe care el, tare în veșnicia lui, nu le prea auzea. M-am spurcat devreme la literatură dar am avut și un accident prin clasa a cincea cînd un profesor, foarte ambițios, de matematici, mi-a spus că sînt dotat la materia lui și îmi spune și azi, sardonic, cînd mă întîlnește prin București ce eminent matematician aș fi devenit, dacă (dacă nu mă ratam, bineînțeles, în mocirla literaturii).

Cînd mi-au crescut mustățile am devenit elegiac și am publicat o poezie în revista scoasă de tatăl meu, dedicînd-o unei venerabile doamne care n-a luat seama de transformările fizionomiei mele și mi-a trimis un baton de ciocolată. Am fost vexat în bărbăția mea, dar nu mai puțin mi-am dat seama, încă de pe atunci, că munca literară se răsplătește. Și am lăsat matematica pentru care n-am primit nici un cornet cu semințe de floarea soarelui, deși dezlegam probleme serioase.

Cum vocația mea nu era certă fiindcă de la 18 ani toate muzele tăbărîseră simultan asupra mea, și cum nu mă simțeam bun de o meserie serioasă, m-am dus la Drept și ceea ce e mai grav, mi-am și luat licența, bașca celelalte licențe pe care prin literatură le practicam de mult... Dreptul seamănă cu Piața Victoriei: nu-i nici o Alimentară pe acolo, dar deschide foarte multe perspective. Și tot pe lîngă instituții mari și statul.

Mi-a plăcut Dreptul cît a fost statuar și inutil. Cum a trecut la mărunțișuri, l-am abandonat. Vreau să spun că m-am ferit, cît am putut, să-l practic. N-am reușit cu totul, fiindcă prin 1954-56 eram jurisconsult la o întreprindere din Moldova, din satul lui Labiș, după ce între timp, vînînd himera independenței spirituale fusesem muzeolog, arhivar, contabil, director CEC și cantaragiu de sfeclă, așa, de-al dracului.

Prima mea campanie de recoltare a sfeclei a fost la Tinca, în Bihor. Nu eram decît înregistrator, «scriitor» cum se zice acolo. În fiecare seară îmi excitam intelectul cu niște adunări de cifre, în rest îl lăsam liber să citească în original pe Cezar și pe Cicero. Pe baracă am fixat, pictate în creion chimic aceste nemuritoare vorbe:

«În acest loc schimbînd ușor
Renumele-n poreclă
M-am consacrat ca scriitor
...De sfeclă».

Anii care au venit n-au adus mari schimbări, decît că au șters rîndul al patrulea al catrenului, acela care îi făcea hazul.

Ultima mea meserie onorabilă înainte de a-mi da în petic în literatură a fost de șef de protocol la Prezidiul M.A.N., Consiliul de Stat cum ar veni azi. Eram compuncțios și dinamic, ascultam jălbarii (vreo 60 pe zi) și-mi memoram oameni, povești, vorbe adăugîndu-le la ce mai văzusem și auzisem la tălmagiu Buzău, Sighișoara, Salonta, Satu Mare, Fălticeni și pe unde mă purtase nevoia, sau fantezia. N-am trăit chiar degeaba in acele orașe. Într-unul m-am însurat, în altul mi s-a născut băiatul, în altul fata, în altul un proiect, o piesă, sau chiar mai multe. În fine într-unul dintre ele am avut brusc intenția că m-am făcut băiat mare și că am răspunderi.

Ideea răspunderii nu m-a stînjenit prea mult decît după ce am devenit membru al Uniunii Scriitorilor, loc unde se exercită mari răspunderi, cum toată lumea știe. Scrisesem, nonșalant, patru piese, se și jucaseră, cînd Uniunea mi-a propus să mă coopteze. Din acel moment am dobîndit o cantitate apreciabilă de morgă și am început să pășesc ca un ginere de casă mare.

Fiind însă cam hîrbar, am înșelat literatura în mai multe rînduri. Odată, destul de grav, cu publicistica. Mi-au ieșit și două volume. Apoi de repetate ori, cu radioteleviziunea. Am căzut la păcat și cu cinematografia, sînt — vai! — la al treilea film. În fine. Cam sistematic și ordinar am înșelat-o cu teatrul, cu falsa conștiință, proprie tuturor găinarilor, că ele reprezintă cam același lucru. Văzînd că nu, m-am căit de cîteva ori și am vrut să le reconciliez. În această promiscuitate trăiesc și acum: ador literatura dar fac teatru. Din cînd în cînd primesc cîte un telefon de la o veche iubită. Filosofia. Ce mai vrea cu mine? Și ce mai vrea în general? N-ajunge că sînt galant cu fiica ei degenerată Eseul?

Cred că m-a deranjat cel mai mult, în viața sa, Filosofia. Refuzînd să stau cu ea, se bagă și astăzi în toate lucrurile mele, răgușit și arogant, și mă hărțuiește. Aș putea să trăiesc mai ușor, mai bulevardier, fără hoașcă, mai ales că uneori îi simt odicolonul idealist și strănut. Aș putea să fac o literatură de «fapte», de «stări», de «senzații pure». Sînt mereu impur: am cîte ceva de spus, și nu se mai termină. Redondanța vîrstei.

Ca să fac o bună autobiografie ar trebui să spun pe cine iubesc și pe cine urăsc, cu cine sînt și contra cui. N-am destul timp ca să fiu scurt în această problemă. Și nu dispun deocamdată nici de un Eckermann, nici de un Florin Mugur. Voi povesti impresiile despre viață, despre a mea și a altora, în viitorul cincinal.

Mai ales că, după cum se pare, cu cît ne pierdem profunzimea, devenim tot mai spirituali...

POP SIMION
despre eschimoși

Nu-i sincer cu sine acel autor care știe să afirme cu certitudine anul și ziua debutului său literar; zic astfel deoarece debutul cuiva, ideea debutul cuiva, ideea debutului, esența acestui act nepereche al destinului de artist sînt incompatibile cu calendarul, cu timpul concret. Că cineva, bunăoară, a publicat întîia lucrare în cutare zi și în cutare revistă este banalul fapt al ieșirii în public, este *debutul fizic* de scriitură, este producerea unui document de (eventual) profesiune, și nicidecum Debutul, ca descătușarea, explozia sau *rostirea de sine*, în ceea ce are numitul proces sublim și esențial. De aceea, nu puțini au fost marii artiști care au teoretizat (sentimental și confesiv) *debutul perpetuu*. Dacă ignorăm formele, nu vom accepta ideea că Arghezi

a «debutat» (dacă nu mă înșeală memoria) la 47 ani, cum înregistrează fenomenul istoria literară. Părearea mea este că Arghezi a debutat încă pe cînd era monah și își murmura în bărbuță nu — știu — de — unde venitele lui versuri, ori notate pe marginea cărțuliilor de rugă. Tot astfel — paradoxal, dar adevărat! — Labiș înregistrează adevăratul și semnificativul său «debut» post-mortem, prin abia acum cercetata și înțeleasa calitate a postumelor. În ceeea ce mă privește, am «debutat» (cred) la 15 ani, într-o sală de clasă a liceului «Eminescu» din Satu Mare, la ora de geografie, cînd ni se dădu un extemporal despre eschimoși. În loc de o filă — două — trei, eu am scris 37 de pagini, devorat de o necunoscută (pînă atunci) febră și, indubitabil, de iubirea fanatică pe care o nutream în secret față de profesoară. «Ceva» mă sanctificase, mă iscase în verb. Asta să fie oare debutul? Poate că da.

Debutul, în înțeles curent, de istorie literară, s-a produs într-un săptăminal sătmărean («de atitudine independentă și democratică») cu o poezie foarte proastă despre șantierul Salva-Vișeu (1948). Debutul meu editorial mi se pare nesemnificativ și rod al întîmplării (două povestioare superficiale și cam fără sare, formînd un fel de broșură a Editurii Tineretului, «O călătorie cu bucluc» — 1953).

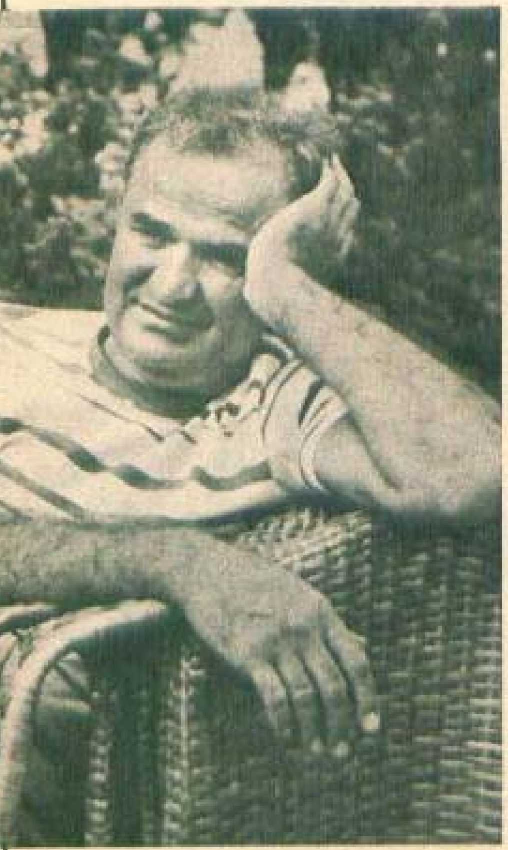

Destinul meu literar, dacă mă pot exprima astfel, este inegal, un neostoit flux — reflux, o neliniște, o înfometată pendulare, atît privitor la temele abordate, cît și disponibilitate de gîndire, nivel de ardere interioară, sinceritate artistică, modelitate de expresie, stil ori «legendă de autor» deliberat construită. Voi enumera astfel, cu acea obiectivitate subiectivă, de care ducem lipsă adesea, cîteva din cele 15-16 volume publicate pînă la ora de față, din unghiul strict al autorului, al gustului său actual, al dragostei sale (nu mă învinuiți) față de opera proprie.

Cărțile «*Paralela 45*» (au apărut două pînă acum; Ed. Tineretului — 1958 și Ed. Eminescu 1970) sînt un fruct al obsesiei mele de drumeț incurabil, exercițiu de reportaj și voință, în același timp, fel de a-mi construi și geometriza destinul, stilul de viață, prin riguroasa revenire, din zece în zece ani, pe același drum, al echilibrului și armoniei țării mele, în ordine geografică, dar și al echilibrului și armoniei în ordine morală, din unghiul truditorului cu cuvîntul; e un simbol lucrarea aceasta care curge serial, atita timp cît voi avea zile, un leit-motiv profesional, o disciplinare prin reîntoarcerea pe același drum, însă pe alt inel al spiralei, într-o mereu nouă înțelegere a vieții și lucrurilor.

Volumul de povestiri «*Afișe de bal*» (ESPLA, 1960) îl consider slab, amalgamat, mă gîndesc la el cu neplăcere. Cartea «*Triunghiul*» (E.P.L. 1964, 1970) roman cu multă pastă și autentică vibrație de sine, cam simplist pe alocuri, văduvit de știința construcției, dar adevărat prin ceeace comunică cu voce proprie. Volumul de reportaj «*Ore calde*» (E.P.L. 1966), «*Anul 15*» (Ed. Tineretului 1959), «*Ploaia bleu*» (Ed. Albatros 1971) sînt scrieri ocazionale, în mare parte reușite (zic eu) pentru ceea ce își propun, intermezzo-uri de gîndire, istov și observație pentru viitoare lucrări «serioase» de prozator. Nu-mi pare rău că le-am scris, din contră, uneori le reiau cu interes și plăcere, e acolo o parte din inima mea și, desigur, destui ani, destulă biografie, gravată ca într-o placă de iridium. «*Amfora sabină*» (Ed. Tineretului 1969) e un joc adolescentin, un elogiu al vîrstei-rege, mic roman picaresc, pentru uzul tineretului, iscat de dragostea mea pentru o Sabină existentă real. Cărțile de aventură și vagabondaj pe mapamond «*Pieton în Cuba*» (E.P.L. 1963) și «Orga de bambus» (E.P.L. 1969) sînt degajate, solare, scrise de cel căruia îi place să călătorească; concepusem un fel de triptic, dedicat celor trei puncte fierbinți de pe glob (la aceea vreme): Cuba, Algeria, Vietnam. Am plonjat doar în două din fierbințile și nemaipomenitele mele voiajuri de «boss» care știe să citească spațiu exotic într-o factură personală transferindu-și observația în literatură de călătorie de bună calitate. Deșertul algerian m-a refuzat (la acea vreme) printr-o inoportunitate pasageră, de conjunctură; ipoteticul op algerian va fi dezdăunat princiar (îmi place să cred) prin cartea «*Jurnal helenic*» la care tocmai lucrez cu spor și mare plăcere. Nuvelele reunite în «*Faetonul*» (Ed. Albatros, 1971) sînt bine scrise și destul de ciudate, îmi exprimă exact ciudățenia vîrstei mele literare din acea vreme. «*Criza de timp*» (E.P.L. 1969) este un roman mult mai bun decît au afirmat-o, cam cîine-cîinește, recenzenții la ora apariției; abia părăsisem un anumit scaun de funcționar al breslei mele și cîțiva critici au făcut greșeala de a confunda starea de om public cu opera (îl privește).

«Criza de timp» rămîne un roman solid, bine articulat, scris clar, uneori excelent, încît îmi inspira vai! orgoliosul gînd că sînt (aș putea fi) un stilist. Voi rescrie romanul într-o stare polemică, voind să îndrept unele accente de gîndire lasă, puțin mimetism și, pe alocuri, lipsă de sinceritate, lipsă de sinceritate artistică. Cartea «*Nord*» (Ed. Eminescu 1972) este, din unghiul meu de vedere, o lucrare «ne varietur», semnificativă pentru ceea ce pot spune adevărat și frumos despre spațiul meu de geneză și suflet — nordul românesc. Sub aspect literar, ea este martora mobilității mele de gîndire, de limpede expresie și — mai ales — dovada puterii mele asociative, a posibilităților pe care le oferă (mi le oferă) jocul speculativ în domeniul eseului, pe care — iată, și în publicistică — îl practic cu persuasiune și verb puternic. Va exista, neîndoios și un al doilea volum «Nord» (tot de mine ilustrat; sînt un «vizual»). Pînă una-alata, a apărut «*Cimitirul vesel*» (Ed. pentru Turism 1972), monografie sentimentală a universului abulic de la Săpînța, «carte surprinzătoare în multe privințe», cum relatează într-o recentă scrisoare Mircea Eliade. E o carte ciudată, ca însăși opera ciudată pe care o glorifică. Dealtminteri, *Cimitirul vesel* de la Săpînța nici nu există, el s-a refugiat (în esență) în discursul meu poetic, scris nu pentru cititor, la drumul mare, scris «pentru sufletul meu». Ceea ce găsește drumețul ajuns la Săpînța e altceva, sensibil altceva, mod *al său* de a vedea, a descoperi celula mitologică de puternică iradiație, care este funambulescul cimitir făcut de poetul-vopsitorul-sculptorul-gînditorul Stan Pătraș, artist naiv contemporan român.

Deocamdată atît despre cărțile scrise. Mult mai interesante lucruri s-ar putea povesti despre cele nescrise. Dar cînd? De ce? Cui?

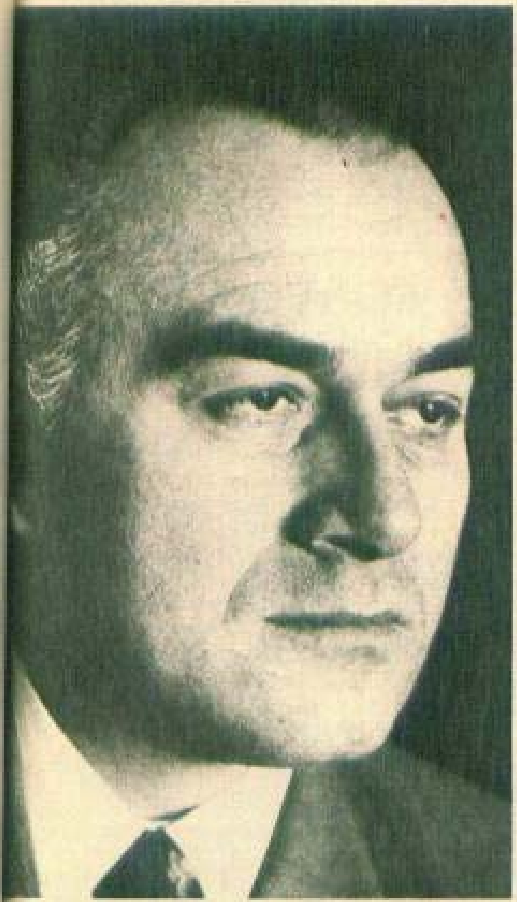

ARNOLD HAUSER

nevoia de a exprima adevărul

Pentru generația din care fac parte, sfîrșitul războiului a coincis întrucîtva cu părăsirea băncilor școlii. O vîrstă, deci, la care gîndirea începe să se formeze, la care experiența de viață se află la începuturile ei, pentru ca mai tîrziu — odată cu maturizarea — să-i servească potențialului scriitor la crearea unei viziuni artistice cît mai aproape de realitatea trăită. Experiența de viață constituie o premisă a acestei meniri — dacă vrem s-o numim astfel — menire care poate deveni un scop al vieții, dacă i se acordă literaturii locul și importanța pe care trebuie să le ocupe într-un stat socialist.

Încă de la primele mele încercări literare am fost conștient de rolul literaturii în viața noastră. Am încercat și încerc și astăzi ca fiecare schiță sau carte pe care o scriu să conțină o idee care să-l îndrume pe cititor, un răspuns la multele întrebări care iau naștere într-o epocă de o atît de intensă dezvoltare socială, o epocă în care merită să trăiești.

În puținele cărți pe care le-am scris pînă acum m-am inspirat din multiplele aspecte ale mediului în mijlocul căruia mă aflu: România cu marea diversitate de oameni care muncesc pe întinsul ei. În același timp am încercat să tratez perioada postbelică, — sinuosul ei drum, drum pe care am apucat-o eu însumi șovăind, pînă cînd am fost sigur că este nevoie și de mine, că undeva pot fi util prin munca mea.

Aș putea considera proza mea drept fragmente ale unui drum de maturizare trăit intens timp de un sfert de veac. Au fost încercări, care, odată așternute pe hîrtie, mi-au dat curaj, m-au îndemnat să pun din nou mîna pe condei pentru a scrie ceva pe care și alții l-ar putea considera folositor. La aceasta se adaugă o atitudine pozitivă față de viață și o dragoste de oameni, lucruri pe care cred că le posed, precum și un pic de talent, despre care însă nu știu în ce măsură-l am.

Primele mele încercări literare datează din anul 1959, cînd lucram încă la ziarul «Neuer Weg» ca secretar poligrafic. Unele din aceste schițe au apărut în anul 1962 și în carte sub titlul «*Însemnări pe răboj*». De atunci mi-au fost tipărite șase cărți de proză, dintre care aș vrea să mă opresc însă numai la romanul «*Îndoielnicul raport al lui Jakob Bühlmann*». Este penultima mea apariție, care s-a bucurat de cea mai bună primire, atît din partea criticii literare cît și din partea cititorilor. Editat la fosta Editură pentru literatură, romanul a fost premiat în anul 1968 de către revista «Neue Literatur», organ al Uniunii Scriitorilor din R.S.R. Cartea a apărut la noi în țară în trei ediții: una germană, una românească și una maghiară, iar în 1972 mi-a fost tipărită și de editura austriacă «Europa». În total s-au tipărit 20 000 de exemplare, urmînd ca și editura «Volk und Welt» din R.D.G., cu care am încheiat recent un contract de reeditare, să se exprime asupra tirajului; cartea urmînd să fie retipărită încă în anul în curs.

La scrierea acestei cărți nu m-am așteptat la un succes atît de mare, am simțit însă nevoia stringentă să exprim unele adevăruri, care le consideram în egală măsură necesare, atît pentru cititorii în limba cărora scriu cît și pentru toți ceilalți.

Planuri de viitor? Să zugrăvesc în cele două cărți pe care le-am început într-așa fel relațiile de conviețuire dintre oamenii de naționalități diferite din Ardeal, încît să nu se apropie de nici un fel de șablon. Să las personajele literare să acționeze în așa fel încît să-i servească cititorului în adevăratul sens al cuvîntului ca exemple. Să fie niște eroi plini de naturalețe, tinzînd spre înțelegere reciprocă. Căci ce este mai important pentru literatură, dacă nu contribuția la realizarea apropierii dintre oameni?

AUREL RĂU

mărturisire

Tipărit, mi-am văzut numele prima dată acum vreo treizeci de ani, într-un ziar săptămînal din Bistrița, la Posta redacției. Mi se cerea să mai trimit, dar eu

n-am mai trimis. Dacă menționam, lingă cele vreo două poezii, că aveam numai doisprezece ani, probabil rîndurile mele ar fi stîrnit entuziasmul redactorului și aș avea astăzi, în sertarele mele cu amintiri, o duioasă prezicere de viitor. Nu păstrez nimic din acele stingăcii rimate. Cred însă că întîlnirea mea cu poezia trebuie s-o situez într-un timp mai îndepărtat, dacă e să-mi amintesc că din primele clase primare eram nelipsit la horele iernilor și verilor unde flăcăii satului, bărbații de azi cu frunți brăzdate, se întreceau în picante strigături. Sau și mai departe.

Am debutat în suplimentul cultural al *Luptei Ardealului*, din Cluj, în primăvara anului 1949, după ce în anii 1946—1947 am avut, prin trinitatea Arghezi, Bacovia, Blaga, revelația poeziei moderne românești. O împrejurare fericită a făcut ca acești trei mari să-mi cadă în mînă cam în același timp și în răgazuri fertile cînd fiecare poezie bună coboară în suflet nu numai cu vastul sunet al textului ci și cu imaginea concretă a paginii drepte sau stîngi pe care este tipărită. S-a potrivit să-i citesc și recitesc cu primele sclipiri de luciditate ale adolescenței, și aceasta într-un moment cînd asupra clasicilor, cu excepția lui Eminescu, încă nu stăruisem într-un mod deosebit.

În acest fel alegerea pentru un limbaj și o sensibilitate care sînt ale secolului XX s-a produs definitiv și dacă, în anii de restructurări care au urmat, am căutat cu asiduitate și neîmpăcare orice adiere de aer proaspăt, orice progresare în spirit — această primă alegere și-a avut rolul ei.

Mediul social și geografic, în care și-a desfășurat secvențele de mit copilăria mea, este un sat așezat între munții Rodnei, munții Călimani și Cîmpia Ardealului, pe drumul dintre Bistrița și Vatra Dornei și pe dîra unei ape veghează de plopi și de sălcii, sub niște astre mari și mereu pîlpîitoare. Dincolo de consecințe explicabile, ceea ce cred că mi-a dat pe totdeauna acest recipient de pămînt și de piatră în care s-a format credința primilor mei ani este înclinația spre poezia lucrurilor în aer liber; senzația indefinibilă dar permanentă că o taină care stăruie undeva prin preajmă e pe punctul de a ceda; nevoia, chiar și disimulată, de natură, de un fir de stea, de un murmur de apă, de o aromă veche — fără de care, ca în absența unui catalizator, reacția chimică a poeziei nu se produce, scînteia care unește ideea cu sentimentul întîrzie.

Îndeletnicirile oamenilor, în acest punct din univers, sînt, ca și ritualurile, produsul unor timpuri imemoriale. Ei lucrează pămîntul, țin oi, pescuiesc, cultivă pomi fructiferi, țes, doboară lemnul, ivesc cîni pe roata olarului. Acel duh arhaic, cu stratificări adînci, al vieții, din lexicul și fraza lui Creangă, toată gama de peripeții și fabulos, care ne întorc la el, sînt caracteristici și ale lumii de pe versantul ardelean. Totodată se pune în evidență aici, mai răspicat decît aiurea, o grabă foarte isteață a insului de a se înfrupta din binefacerile orașului, de a lepăda sumanul, leacul băbesc, vorba prea neaoșă, teama de fulger și toate celelalte.

Din această proporționare de structuri și mai ales această predispoziție și receptivitate la nou, specifică inșilor trăitori la vechile drumuri, te alegi cu cîte ceva cînd aici ai văzut lumina, te-ai împărtășit cu apa și grîul pămîntului, ai sărutat fete, ți-ai promis nemurirea, ai zărit cerbi traversînd poiana, ai rîs și ai plîns, ai deschis prima carte...

TEODOR MAZILU

am fost de toate

Am avut prilejul de a lucra multă vreme în presă, zi de zi, dar am avut înțelepciunea de a mă rupe la timp de această activitate interesantă și obositoare... Scriitorul trebuie să mai și răsufle... Dar de la presa cotidiană am învățat gustul pentru real, plăcerea de a-l căuta și în gaură de șarpe. Am fost de toate, caricaturist, secretar de redacție, cronicar sportiv, extern, economist, «poșta sentimentală», dînd sfaturi de

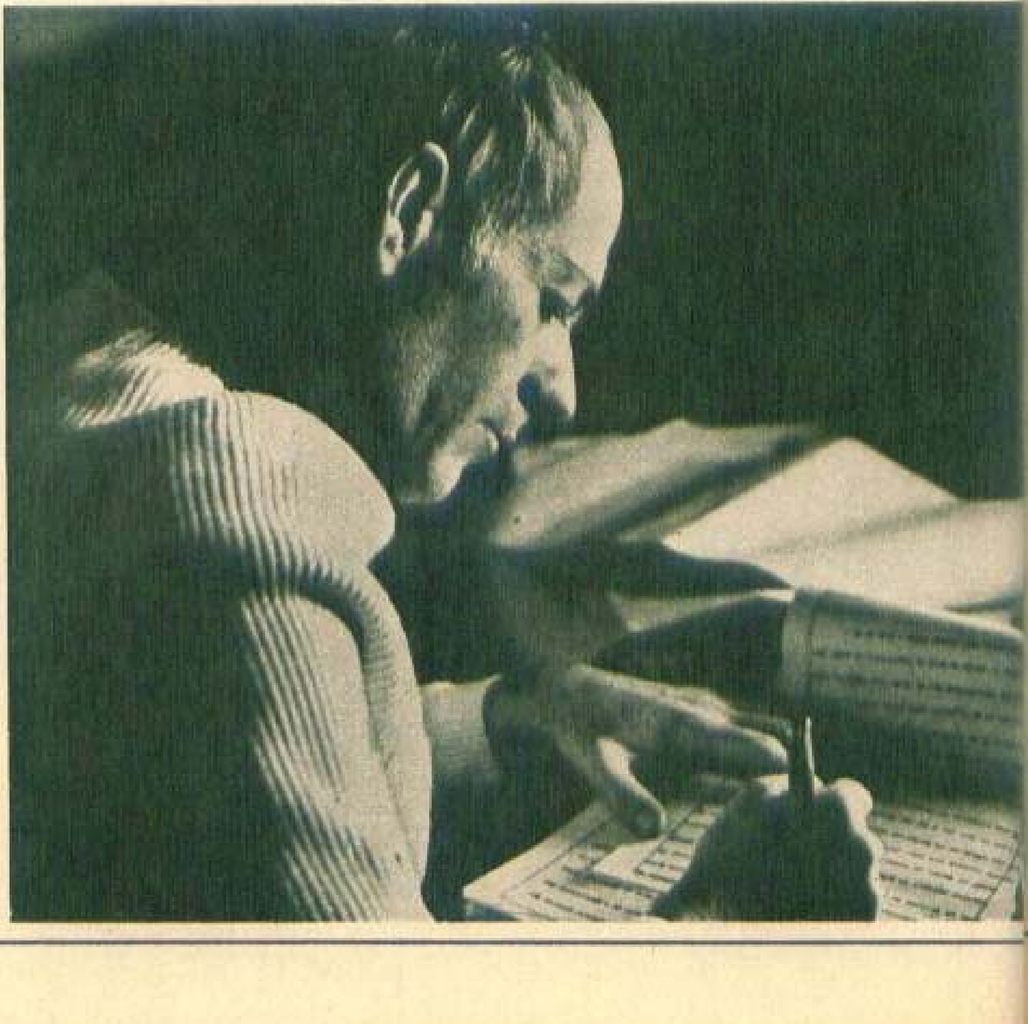

fericire conjugală, încercînd să îndrept căsnicii care se clătinau... Pe vremea aceea aveam 20 de ani și habar n-aveam bineînțeles de ce însemna căsnicia și cu atît mai puțin iubirea. Dar sfaturi dădeam în dreapta și în stînga.

Eu cred că un scriitor e cel mai bun și mai exact critic al lui, el nu se înșeală pe sine, nu-și înalță și nu-și coboară opera. Am debutat în 1955 cu foiletoane și schițe satirice, au trecut de atunci două decenii, o viață de om aproape, și mi-e clar drumul pe care l-am străbătut. Poate că dacă nu m-aș fi lăsat atît de ușor ademenit de plăcerile simple ale vieții aș fi făcut mai mult. Regretele tîrzii n-au însă nici o valoare. Un scriitor are și datoria de a trăi nu numai de a scrie. Nu mă număr printre scriitorii care tot cizelînd cuvîntul au uitat cum arată aroma unei toamne sau a unei femei.

Din tot ce am făcut pînă acuma cred că au șanse reale de a supraviețui proza mea satirică, teatrul — și în primul rînd «Prostia sub clar de lună» și piesele într-un act — eseistica apărută sub titlul «Ipocrizia disperării» și, bineînțeles, versurile «Cîntece de alchimist». N-am nici o spaimă în fața timpului. Timpul nu este atît de necruțător. Și chiar dacă ar fi...

Dacă aș fi critic literar și aș fi obligat prin natura obligațiilor să caracterizez literatura mea aș spune că important mi se pare efortul de a mă exprima cu egală pasiune, în toate genurile. Desigur, au mai fost asemenea scriitori multilaterali, dar unii erau romancieri de mare talent și poeți mediocri, sau poeți de mare talent și romancieri penibili. Expansiunea lor nu era o necesitate ci o vanitate. Expansiunea mea este evident o necesitate organică. Asta nu înseamnă, doamne ferește, o apreciere de valoare, ci doar o particularitate. Valoarea unei opere de artă se exprimă în adîncime și nu prin vastitatea imperiului. Trecerea de la un gen la altul e de a înfrunta complexitatea, mulți scriitori s-au împotmolit în această tentativă. Exemplele în această privință sînt numeroase. Eu cred că am reușit să trec acest examen dificil, nimeni nu poate să spună — în afară de cei rău-intenționați sau cei de o sinceră ignoranță — că opera mea, de pildă, este un exercițiu de timp liber, un răsfăț pe care mi l-am acordat. Tot ce-am scris eu, în teatru, în proză, în eseistică, în poeme, au o valoare egală — cît de mare e această valoare, se va putea vedea cu timpul, nu e nici o grabă. Eu eram sursa eternității operei mele... Eu am scris-o, să se descurce singură. Nu e treaba unui scriitor să-și hotărască valoarea și locul pe care-l ocupă în istoria unei literaturi. Vai de scriitorul care-și regizează singur eternitatea, eu n-am vrut decît să fac aici cîteva mărturisiri.

MARIN SORESCU

acum să te văd cum mănînci cartea

Aveam vreo trei ani,
Stăteam în curte și mă jucam cu niște surcele
Nu știu cum scapă de unde era legat
Și vine la mine, mă ia în sus și mă pomenesc zburînd
Noroc că m-a luat între coarne, nu m-a înțepat nu nimic,
Eu căzusem în picioare și rîdeam, că-mi plăcuse
Cum mă lansase în aer.
Boul venea iar spre mine și-atunci a apărut tata,
S-a răstit la el și-a-nceput să-l bată cu un resteu.
Așa mi-a rămas în minte tata, mînios
Bătînd o vită care era să-i omoare copilul.
Eu stăteam și mă uitam la omul acela înalt, cu mustață,
Care sărise să mă apere. Încă mai rîdeam.
Dar tata era supărat tare, și pedepsea strașnic vita nărăvașă.
De felul lui se zice că era foarte blînd, visător,
Seara se suia pe o plastă de fîn și se uita la stele.
Scria și poezii.
Pe una a publicat-o, încrustînd-o cu briceagul
Pe o plută tînără pe Dobreț,
Singura lui tipăritură în timpul vieții,
Care a tot crescut cu copacul
Și a avut mare influență asupra mea.
Asta este însă imaginea care mi-a rămas,
La scurt timp a-nceput să-l doară un picior
Și-n trei zile a și murit
De-a rămas toată lumea trăznită, jumătate din sat a mers în urma lui
La-nmormîntare...
Parcă-mi mai amintesc cum aruncau niște bani pe la poduri,
Cînd trecea carul, mergînd încet și lumea jelindu-se în urmă...
Nea Florea avea pămînt doar pe sub unghii,
cum zicea el,
Și «poate cînd oi muri, deasupra».
Muncea cu palma, săpa gropi de vie, scotea buturugi, pe Săliște;
Avea secure, sapă, foarfecă, un coș de paie și cam atît.
Nevastă-sa ținea toți sfinții, era un fel
de calendar însemnat tot cu roșu, dar degeaba.
Eu știam pe dinafară niște balade foarte lungi că n-aveam treabă.
Îi plăcea să i le spun la poartă pe nerăsuflate și legănînd capul.

Le prindeam și eu din zbor de la sora mea cea mare, Marioara,
Care mi le citea doar o dată în întregime și a doua oară, pe sărite,
că n-avea timp și asta cu condiția să-i fac țevi pentru țesut,
Ori să bag ață-n ac.
Beam apa din gildanul cu broaște.
Izvorul susura printre frunze moarte,
Brotăceii plecați prin iarbă își umpleau gușile cu verdeață.
Eu mă aplecam pe brînci, la buza buduroiului,
Și, ținîndu-mă cu amîndouă miinile de marginile de lemn putred,
Sorbeam apa rece, venită pe sub pămînt cu crenguțe de brad de la munte.
Întîi suflam broaștele, pe care, oricît de spălate, nu le suferearn prea aproape.
Fugind după curci, mi-am dat seama
Cît de hurducat e globul pămîntesc,
Măcar că umblă zvonul c-ar fi rotund, așa, luat la grămadă.
Treceam Mătăsoaia, dam în Vîlceaua lui Niță,
Răzbeam în Poiana Popii,
Coboram coasta în Vîlceaua cu Izvorul,
Suiam iar printre stejari, bătrîni, dînd cu piciorul
În ciuperci,
Mănătărci otrăvite
Și pălăria șarpelui. Răscoleam frunzele,
Intram prin tufișuri,
Scuturam tufele și mărăcinii, poate nimerim peste vreun
Cuib de turturică.
Cînd ieșeam în Piscul cu Bojii,
Ni se lumina de-atîta lărgime.
Craiova văzută din car e cel mai frumos oraș din lume,
Rămîn și acum încremenit cînd mă gîndesc, îmi lasă gura apă.
Era și primul oraș care-mi ieșea în cale,
Poate și asta contează, aveam retina proaspătă, fără gunoaie
Și i-am descoperit dintr-odată întreaga strălucire,
De acolo din pisc, de la ulm, deasupra Simnicului.
Lăsasem în urmă orașul cu splendorile lui,
Vitele se îndemnau la drum pe cîmpul Vulpenilor
Știind că merg acasă, la uroaie,
Mama mulțumită oarecum de rezultatul expediției,
Ca și cînd totul atîrna de cele două poze
Care după părerea ei erau nimerite,
Mi-a spus mîngîindu-mă pe creștet:
— Măi băiete, eu mi-am făcut datoria.
Acum să te văd cum mănînci cartea.

LEONID DIMOV

leit-motive

Nu cred să fi fost o predestinare dar cele dintîi amintiri pe care memoria mea le mai păstrează sunt crimpeie de vise. Ele (nimic nu se poate clădi pe nisip) au stat la temelia unor poeme pe care le-am scris în deplină maturitate fiind și, în ciuda lipsei de apetit pentru propria-mi poezie de care sufăr acum, aceste poeme crescute din adîncă și cețoasă copilărie mă mai tulbură întrucîtva. E, de pildă, visul cu imense tingiri în care sfîrîie chiftele, undeva prin subsoluri de cuhnie (*Vis cu institutoare*), e visul cu capetele de domni ciudați strîmbîndu-se la mine din cărți cu poze (*Sinestezii*), dar mai e atît de limpedele vis cu diavol, devenit în cele din urmă un rondel. Căci, asemeni agrimensorului, și eu am dormit — în copilărie — la spartul lecțiilor, în colosale săli de clasă: bunicul meu era învățător de țară. Într-o asemenea sală a pătruns odată cu-nserarea un diavol cenușiu și grăsuț și m-a-ndemnat să trag saltarul catedrei. Acolo lăfăia pe-o incandescentă grămadă de jăratic un verme alb, compartimentat și translucid. Era un verme foarte înțelept, simțeam asta ori de cîte ori visam acest vis (și l-am visat pînă-n amănunt de multe ori, înainte de a mă zmulge din copilărie) care se termina invariabil cu o prea dulce senzație de spaimă. Mi-e dor de această senzație și acum, cînd frica mi-a murit cu totul.

Venit, în 1930 la oraș, cam pe la patru ani, am fost pînă la lacrimi tulburat de marile tramvaie. Ele mai trec și azi, fără zgomot, plutind alăturea cu șinele, clipind cu tîlc din felinare viorii, prin încercările mele literare. În urbe, la școala primară și mai tîrziu, în ultimele clase ale liceului (Sf. Sava, țin să amintesc numele liceului meu pentru că nu mi-am pierdut vremea acolo, cum am făcut-o apoi la o serie de facultăți începute și neterminate) visele s-au retractat lăsînd locul unor viziuni elegiace dar reale pe care profesorul meu de română, Gh. Ghiță (și astăzi mai crede el că o să fac ceva în viață) mi le-a tipărit în *Revista Colegiului* din 1943, «în cel mai nefericit caz, îmi spunea el, te faci speaker», și mă punea să recit, în clasă, *Luceafărul* pe dinafară.

OCTAVIAN PALER

drumuri prin memorie

Poate că e o umbră de cabotinism în dragostea mea — care de atunci datează — pentru versul rostit. Încă mai încerc o voluptate la amintirea serilor de acum cîţiva ani cînd în faţa unor săli pline căutam «să-l iau» pe Adrian Păunescu la recitare. O singură dată am reuşit, fiind eu mai tare aplaudat. Nu mi-am pierdut nădejdea că am să mai reuşesc, deşi am cam îmbătrînit iar el e din ce în ce mai tînăr.

Am crezut, împreună cu alţi tineri visători dedaţi scrisului că noi sîntem continuatorii prozei eminesciene şi laudei grădinii de îngeri. Mai cred şi acum că «visătorismul» e o modalitate literară bine ancorată în tradiţia scrisului românesc şi caut s-o slujî cît pot mai bine.

Dacă aceste fragmente nu ivesc decît momentele esenţiale ale existenţei mele ca literat şi nu privesc viaţa mea intimă e din respect suprem pentru cititor şi pentru perechea de suflete ce-mi sunt apropiate.

ROMA ŞI GIORDANO BRUNO

Piaţa Campo dei Fiori. Piaţă vestibul, lîngă palazzo Farnese, închisă traficului din toate părţile. Numele ei îmi sugerase că ar fi vorba de flori, dar în fapt se vînd legume şi fructe şi, din ce în ce mai puţin, cărţi rarissime etalate de anticari, ceea ce constituia altădată atracţia principală pentru pietonii dispuşi să caute cu răbdare o ediţie epuizată, absorbiţi de plăcerea tactilă incomparabilă de a răsfoi filele îngălbenite... În mijloc, retrasă vertical din agitaţia comercială, se află statuia de bronz a lui Giordano Bruno de Ettore Ferrari, ridicată pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea. M-am cutremurat brusc, amintindu-mi că tocmai în această piaţă a fost ars pe rug Bruno. Sculptorul l-a înfăţişat cu mîinile legate în faţă şi cu gluga trasă pe frunte... Era cald, o zi senină de vară şi vîntul abia răcorea pietrele înfierbîntate. Imaginaţia trebuia să facă restul...

Orice concretizare excesivă distruge ceva din ficţiunile care pot rezista numai în aerul rarefiat al abstracţiunilor. Don Quijote nu poate avea o faţă precisă pentru că el trebuie să aibă obrazul fiecăreia din iluziile noastre. Aşa cum, oricîţi interpreţi geniali ai lui Hamlet ar exista, unica montare care m-ar zgudui total ar fi una în care să văd permanent doar umbra personajului. Vizitînd castelul de la Elsinor, n-am făcut decît să ruinez în mine pe cel fictiv, ideal. De altfel, la Elsinor ar trebui să existe, poate, numai ceaţa din care fiecare să-şi clădească subiectiv castelul, pentru el însuşi, populîndu-l cu întrebările lui Hamlet, sau un castel putrezit de ploi... Cel adevărat mi s-a părut prea salubru pentru fantome. Himerele au nevoie şi ele, ca lichenii, de o piatră care să nu fie spălată cu detergenţi, pe care întrebările mor, n-au din ce se hrăni... Nu mă interesează adevărul istoric despre Hamlet şi nici scenografia exactă, ci una posibilă, cîtă vreme nu destinul acestui prinţ al Danemarcei ne obsedează, ci interogaţiile lui, tulburătoare numai dacă sînt, în definitiv, ale noastre. Hamlet reprezintă o formă arhetipală a melancoliilor, ca Don Quijote a iluziilor sau Ulysse a aventurii. Castelul de la Elsinor uzurpă locul infinitelor castele posibile, interzicîndu-le. Probabil, marile întrebări preferă să locuiască în ficţiuni şi umbrele sînt singurul material de construcţie pentru arhitecturile ideale.

Dar Giordano Bruno nu-i o ficţiune. Şi cu atît mai puţin rugul pe care a fost ars. Avea în vene sînge meridional, se declara urmaş al lui Democrit, Epicur şi Lucreţiu şi se definea ca învingător al ignoranţei prezumţioase şi persisten-

continuare din p. 259

te. Se pare că un anumit mod de a fi incomod l-a constrîns să vagabondeze din oraș în oraș. Unii istorici, chiar din peninsulă, vor să facă din el și un îndrăgostit de ocultism, de magie, superstițios, crezînd în puterea astrelor, atribuind numerelor și obiectelor proprietăți taumaturgice, un precursor în multe, dar și al lui Cagliostro. In februarie 1600, condamnat ca «eretico, impenitente e pertinace», *a sfidat tribunalul Inchiziției. O victimă a Contrareformei, spun acești istorici, însă nu un gladiator al gîndirii libere. Totuși, rugul acela care a închis Cinquecento și a deschis Seicento nu luminează numai granița dintre două veacuri.*

Giordano Bruno aparține mai mult moralei decît istoriei. Și indiferent ce speculații și ipoteze ar tenta istoricii, morala nu-și poate îngădui frivolitatea de a mina cu scepticism simbolul său. Spiritul uman are absolută nevoie de această ireductibilă demnitate a adevărului care a știut să înfrunte și moartea. Din revizuirea procesului lui Giordano Bruno ar cîștiga doar lașitatea. Ar mai rămîne să aflăm că Socrate a fost un farseor. Din nefericire, Bruno a trebuit să plătească în mod real cu viața, dar mi se pare că, dacă nu s-ar fi întîmplat așa, umanitatea trebuia să-l creeze prin mit. A face inutilă cenușa rugului său prin îndoială înseamnă a arunca pe un nou rug mîndria adevărului și a abjura post-mortem sensul credinței sale în adevăr. Istoricii nu pot aduce un rău mai mare moralei decît ignorînd faptul că spiritul nostru a convertit procesele lui Socrate și Giordano Bruno în idei și că îndoielile ar vicia și ar umili stupid nu pur și simplu un episod sau altul din trecut, ci încrederea noastră, inflexibilă, în aceste idei și în orgoliul lor fără de care am fi infinit mai săraci, am ucide în noi ceva ce depășește în importanță o statuie.

Ettore Ferrari a conceput în chip fericit personajul, cu gluga coborîtă, în așa fel încît și ziua fața lui Giordano Bruno e în umbră. Fiecare idee de demnitate se poate deci substitui obrazului martirizat în bronz și ocrotit de soarele ce înfierbînta pietrele... Și iată cum Giordano Bruno se înrudește totuși cu Hamlet... Iar Romei, care n-are motive să se plîngă de penurie de monumente, îi stă foarte bine cu statuia lui, chiar modestă și ignorată de mulți trecători. Cine vrea, o găsește...

FLORENȚA ȘI ATENA

De pe terasa celebrului Palazzo Vecchio, Florența se desfășoară sub ochii mei plină de soare și vibratilă. Piața Signoriei avea un aer destins, ca David, gigantul lui Michelangelo, alb, reprodus în copie exactă în fața palatului, originalul aflîndu-se la adăpost de intemperii în Galeria Academiei de arte frumoase. Nimic nu amintea vechiul obicei florentin de a trăi periculos, vivere pericolosamente.

Reflexul de a echivala Florența cu o Atenă italiană mi se pare excesiv. De preferata zeiței înțelepciunii o apropie, într-adevăr, spiritul rațional și favoarea muzelor. Deosebirea dintre ele e însă cea dintre Gioconda și chipul Afroditei, dintre misterul clarobscurului și calmul apolinic. Gioconda evocă surîsul arhaic al zeițelor grecești, fiind altceva, inexplicit și intraductibil, o întrebare perpetuă, mult mai aproape de sufletul modern decît marmura radioasă, după cum și lumina botticelliană diferă de cea a Acropolei. Florența e și Botticelli dar și Savonarola. Fără Savonarola ea n-ar fi o realitate a istoriei sale, ci o idilă cu palate din Renaștere și dizertații peripatetice în stilul neoplatonicienilor amici cu Lorenzo Magnificul. Medalionul lui Savonarola încastrat în pavaj, în Piața Signoriei, în locul unde călugărul fanatic a fost ars pe rug, e o antiteză la soarele florentin cu toate că nu e prea ușor să mergi la Florența și să-ți aduci aminte că aici s-au pronunțat rechizitorii furibunde împotriva culturii. Cu un an înainte de a se mistui el însuși în flăcări, intratabilul dominican cu ochii mistici și sumbri ridicase un rug în care, printre cărți și parfu-

continuare în p. 262

drumuri prin memorie

Atena. Vederea Acropolelui

muri arse, Pico della Mirandola şi-a aruncat în foc poemele profane. Graţia epicureană din Primăvara lui Botticelli se risipeşte în pînzele de mai tîrziu şi scenele de martiraj revin obsesiv. Autodafeurile au fost o boală a spiritului florentin, o rătăcire în reversul Savonarola, însă liniştea statuilor greceşti n-a existat niciodată aici în stare pură, nici atunci cînd Angelo Poliziano ritma istoria lui Orfeu şi cu atît mai puţin după ce Renaşterea a obosit.

Manieriştii din Galeria Uffizi, îndeobşte mai puţin remarcaţi din cauza vecinătăţilor celebre, mi s-au părut tulburători. Figurile unui Rosso Fiorentino au un fel de frig interior sînt anxioase, retranşate din lumea exterioară ca şi acea tînără dintr-un studiu al lui Pontormo, cu privirea melancolică, rănită de şocul unei experienţe pe jumătate uitată. Sau autoportretul lui Parmigianino, cu mîinile distorsionate, văzute într-o oglindă convexă. Există în aceste chipuri o insomnie bizantină la sfîrşitul Renaşterii, ca şi în eleganţa rece, imobilă, de gust sofisticat, a prinţeselor lui Bronzino...

Propensiunile iatice cîştigă la rîndul lor o victorie temporară în mica piaţă a Domului şi a Baptisteriului, unul din cele mai vechi edificii din Florenţa pe care Dante îl numea «frumosul meu San Giovanni», în faţa Porţilor Paradisului, capodoperă de orfevrărie sculpturală, dispusă în zece mari panouri patrate, cu basoreliefuri ce n-au uitat goticul. Dacă n-ar fi prezentă ironia subversivă care minează în atmosfera florentină tot ce e inutil, fals şi efemer, restabilind totdeauna pînă la urmă echilibrul, cei ce se opresc aici ar putea rîvni să prelungească irealitatea acestui paradis contagios şi s-o convertească la religia eroilor lui Camus, «vivere le plus possible», cu frenezia unui cec în alb, deşi fericirea nu-i o problemă de tarif... O asemenea oră cu aur vechi trebuie luată însă ca atare, ca ofranda unui buchet de flori roşii sau albe, de dafin, din parcurile florentine, mulţumindu-te că ţi-a fost oferită. Florenţa e un oraş unde te vindeci parţial de moarte, cel puţin de frica ei, iată un alt motiv pentru care iubesc această cetate a Renaşterii în afară de faptul că palatele sale mi-au dat sentimentul că treceam şi pe stradă printr-un muzeu, împreună cu florentinii, vizitatori şi ei, egali cu mine în propriul lor oraş... După ce se săturau cu grăunţele aruncate de trecători, stoluri de porumbei imprudenţi luau cu asalt porţile lui Ghiberti. Ar fi corupt, poate, pentru o fericire de moment şi angoasele manieriştilor, dacă ar fi pătruns la Uffizi, porumbeii din piaţa Domului, singurii total fericiţi... Mulţi dintre străinii pe care i-am văzut circulînd grăbiţi prin lumina botticelliană, într-o stare aproape de intoxicaţie estetică, n-au acces la spiritul Florenţei tocmai din pricină că uită să privească şi umbra monumentelor.

ANSAMBLURI FOLCLORICE SĂTEȘTI PESTE HOTARE

CĂLUȘUL

Ansamblul folcloric «Călușul» din Comuna Scornicești, județul Olt, a fost înființat în 1968. Chiar în anul constituirii, după un turneu artistic în Bulgaria (Pravet, Sofia, Plovdiv și Botevgrad), participă — alături de

ANSAMBLURI FOLCLORICE SĂTEȘTI PESTE HOTARE

alte 17 formații artistice din diferite țări — la festivalul folcloric de la Asele, unde obține titlul de laureat. În 1971, un alt succes la «Festivalul zeița de aur Arthemis» din Efes (Turcia), iar în 1972, obține «Talerul de argint» la festivalul internațional de folclor de la Limasol (Cipru).

Alcătuit din 24 dansatori, 10 copii călușari, taraf popular, 3 soliști de muzică populară, ansamblul folcloric «*Călușul*» s-a străduit să cuprindă în repertoriul său cîntece și dansuri din toate regiunile țării. Țărani cooperatori, tractoriști, meseriași, elevi — membrii ansamblului prezintă spectatorilor lor bogăția creației artistice a poporului român, cu o deosebită grijă pentru păstrarea particularităților specifice fiecărei zone folclorice.

Anul trecut — între 24 și 28 august — țăranii artiști din Scorniceștii Oltului au obținut «Marele trofeu de folclor» la Festivalul internațional folcloric de la Messina (Italia).

DORUL

Pe valea Oltului, în comuna Băbeni, la 20 de kilometri de Rîmnicu Vîlcea, ființează de un an de zile grupul folcloric «Dorul», alcătuit din ciobani, agricultori, tăietori de lemne și elevi. Participant activ și prestigios la toate edițiile festivalului folcloric «Cîntecele Oltului», care se ține anual în stațiunea climatică și balneară Călimănești, organizator el însuși al festivalului «Viers de fluier ciobănesc», grupul folcloric «Dorul» din Băbeni cultivă tradițiile artistice

ANSAMBLURI FOLCLORICE SĂTEȘTI PESTE HOTARE

alte 17 formații artistice din diferite țări — la festivalul folcloric de la Aarle, unde obține titlul de laureat. În 1971, ies să cucerească la «Festivalul mrejei de aur Arcferime» din Elin (Turcia), iar în 1972, obține «Talerul de argint» la festivalul internațional de folclor de la Limassol (Cipru).

Alcătuit din 24 dansatori, 10 copii călușari, taraf popular, 3 soliști de muzică populară, ansamblul folcloric «Călușul» s-a străduit să cuprindă în repertoriul său cântece și dansuri din toate regiunile țării. Țărani cooperatori, tractoriști, muncitori, elevi — membrii ansamblului prezintă spectatorilor lor bogăția creației artistice a poporului român, cu o deosebită grijă pentru păstrarea particularităților specifice fiecărei zone folclorice.

Anul trecut — între 24 și 28 august — țăranii artiști din Scornicești Olteni au obținut «Marele trofeu de folclor» la Festivalul internațional folcloric de la Messina (Italia).

DORUL

Pe valea Oltului, în comuna Băbeni, la 30 de kilometri de Râmnicu Vâlcea, ființează de un an de zile grupul folcloric «Dorul», alcătuit din ciobani, agricultori, lucrători de lemne și elevi. Participant activ și prestigios la toate edițiile festivalului folcloric «Cântecele Oltului», care se ține anual în stațiunea climatică și balneară Călimănești, organizator el însuși al festivalului «Viers de fluier ciobănesc», grupul folcloric «Dorul» din Băbeni cultivă tradițiile artistice

ANSAMBLURI FOLCLORICE SĂTEȘTI PESTE HOTARE

Nuntă ciobănească. Aspect dintr-o suită prezentată de ansamblul folcloric «Dorul» din Băbeni.

milenare ale ciobanilor din nordul Olteniei și din sudul Transilvaniei.

În primăvara anului trecut (1973), sătenii din Băbenii Bistriței oltene au întreprins un lung turneu artistic în Italia, prezentînd la Pisa, Via Reggio, Florența, Veneția și în alte localități spectacolul «Pastorala din Carpați», alcătuit din cîntece și dansuri legate de ritualurile ce însoțesc sărbătoarea Sînzienelor, șezătoarea și nunta țărănească. Presa italiană a subliniat în entuziaste articole autenticitatea și măiestria fluierașilor, dansatorilor și cîntăreților din Băbeni, care au dus pe pămîntul Italiei solia geniului artistic al latinității de la Dunăre și din Carpați.

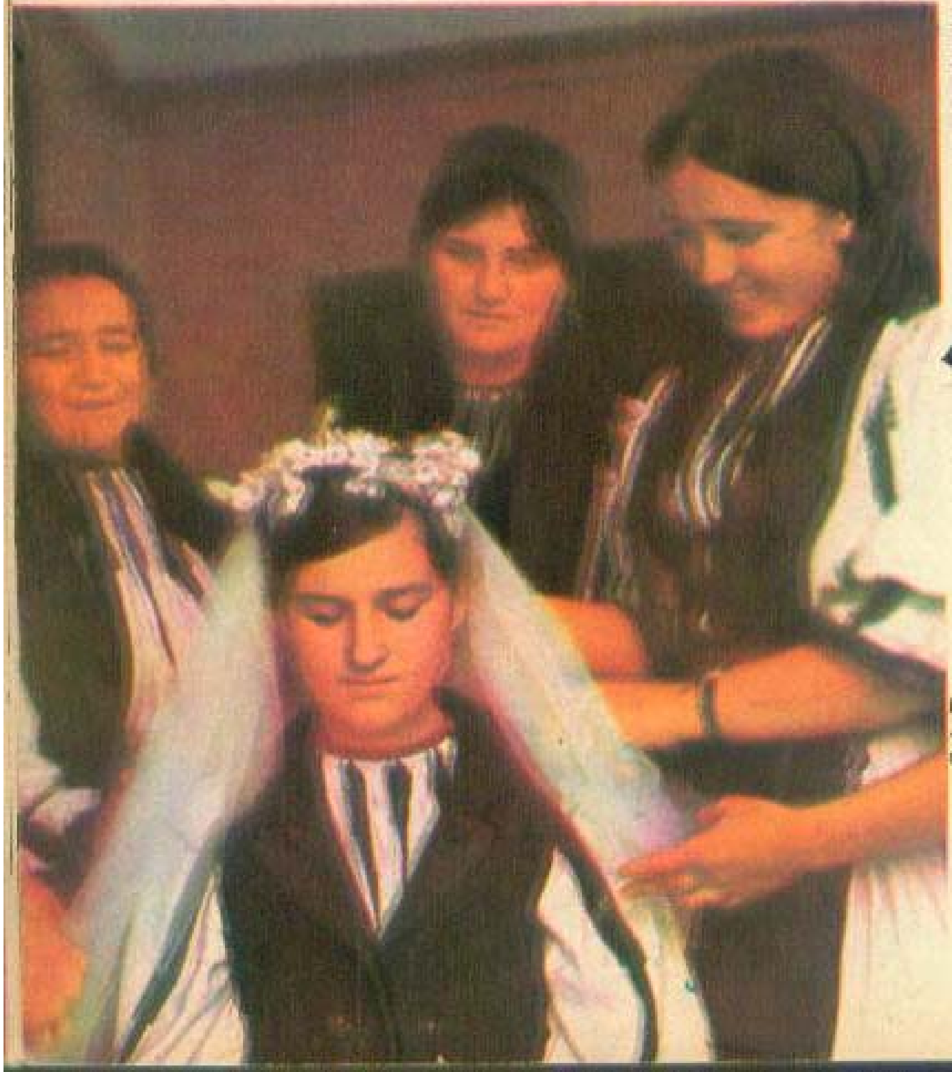

Un alt aspect din aceeași suită: «Gătirea miresei».

Formația de fluierași a ansamblului folcloric «Dorul» la festivalul «Cîntecele Oltului» — Călimănești 1973.

ANSAMBLURI FOLCLORICE SĂTEȘTI PESTE HOTARE

Nuntă ciobănească. Aspect dintr-o suită prezentată de ansamblul folcloric «Dorula din Băbeni.

milenare ale ciobanilor din nordul Olteniei și din sudul Transilvaniei.

În primăvara anului trecut (1973), sătenii din Băbenii Bistriței oltene au întreprins un lung turneu artistic în Italia, prezentînd la Pisa, Via Reggio, Florența, Veneția și în alte localități spectacolul «Pastorala din Carpați», alcătuit din cîntece și dansuri legate de ritualurile ce însoțesc sărbătoarea Sînzienelor, pețitoarea și nunta țărănească. Presa italiană a subliniat în entuziaste articole autenticitatea și măiestria fluierașilor, dansatorilor și cîntăreților din Băbeni, care au dus pe pămîntul Italiei solia geniului artistic al latinității de la Dunăre și din Carpați.

Un alt aspect din aceeași suită: «Gătirea miresei».

Formația de fluierași a ansamblului folcloric «Dorula la festivalul «Cîntecele Oltului» — Călimănești 1973.

ANSAMBLURI FOLCLORICE SĂTEȘTI PESTE HOTARE

Text și fotografii

RADU CONSTANTINESCU

UN AUTOGRAF PENTRU DVS

MONICA VITTI

MIC ISTORIC AL CIRCULUI DIN ROMÂNIA

Ecaterina Dermengi și prietena ei favorită.

CIRCUL ÎN ANTICHITATEA DACO-ROMANĂ

Din cele mai vechi timpuri, pe teritoriul României au existat forme ale unor străvechi spectacole care îmbinau aspectele jocurilor de arenă cu cel al jocurilor de scenă. La geți — ca de altfel la toate popoarele primitive — asemenea reprezentații erau legate de cult și cuprindeau forme rituale magice, și de dans, în strictă dependență de cultul fecundității. Mai tîrziu, în secolul al VII-lea î.e.n., coloniștii greci se stabilesc pe țărmurile Mării Negre și aduc cu ei, în noile cetăți întemeiate în Getia, toate spectacolele și în special cele de arenă, aflate la mare prețuire în vechea Eladă. S-au păstrat urmele lăsate de coloniști pe teritoriul țării noastre, ca mărturie a civilizației helenice. La Histria s-au descoperit vestigiile unui amfiteatru din piatră și marmură, precum și figurine de lut, reprezentînd măști și costume de comedie.

După ocuparea Daciei de către romani se transferă și în noua provincie formele civilizației romane. Pe teritoriul țării noastre au fost descoperite urmele unor amfiteatre, asemănătoare cu cele din Italia sau din restul imperiului și care erau destinate luptelor de gladiatori. Astfel, la „Ulpia Traiana" (Grădiștea) fosta Sarmizegetusa, capitala noii provincii romane, se pot recunoaște și azi ruinele unui amfiteatru lung de 80 m. și lat de 69 m. cu 5.000 de locuri. Clădit din piatră, acest amfiteatru avea arena împrejmuită cu un zid înalt de 3 m. făcut din același material tencuit și lustruit, destinat să apere pe spectatori de salturile fiarelor care erau exhibate din arenă. Tribunele de jos, rezervate publicului nobil, posedau bănci de piatră, pe cînd cele de sus, destinate oamenilor simpli, nu aveau decît bănci de lemn.

Zidul exterior al amfiteatrului, înalt de 6 m. era acoperit cu țiglă.

Un alt amfiteatru roman a fost descoperit la Porolissum, județul Sălaj (azi Moigrad) și s-a putut preciza că el a fost refăcut pe vremea împăratului Antoniu Pius, în anul 157 e.n.

Circenses — jocurile de circ și amfiteatru — cunosc în Dacia aceeași involuție ca la Roma și încetează odată cu migrația popoarelor și retragerea trupelor imperiale de pe teritoriul țării noastre. După părăsirea Daciei de către armatele romane ale lui Aurelian (271 e.n.) ele dispar și marile amfiteatre cad în ruină.

Zburătorii Ganea

Trupa Crețu: acrobați la basculă.

MIC ISTORIC AL CIRCULUI DIN ROMÂNIA

Vicisitudinile istoriei noastre naționale au împiedicat o vreme dezvoltarea acestor spectacole în care se poate recunoaște sîmburele incipient a ceea ce se numește — în accepție modernă — „circ".

În Evul Mediu se pot descoperi forme interesante de spectacole ocazionale, asemănătoare cu cele ce le prezentau în Occident trupele de saltimbanci. Cronicarii amintesc uneori, despre astfel de manifestări, prilejuite de serbările de la curțile domnești. Cronicarul Ion Neculce pomenește despre spectacolele de atracție „care țineau cîte două săptămîni, cu fel de fel de muzici și jocuri de pehlivani". La nunți domnești nu lipseau măscăricii și acei acrobați autohtoni numiți „pehlivani", care înveseleau cu jocurile lor pe meseni. „Pehlovanii" (în limba turcă acest cuvînt are sensul de „viteaz, voinic") sau „pelivarii" erau niște artiști multilaterali: luptători, acrobați, călăreți, mimi și cîntăreți.

Cînd Maria, fiica domnitorului Moldovei, Vasile Lupu, și-a sărbătorit în 1645, nunta cu cneazul polonez Radzivil, 2.000 de călăreți și alți ostași din alai au privit cu mult interes la „jucătorii pe frînghie, călușari și oameni care făceau fel de fel de jocuri de care trebuia să te minunezi". Cronicarul Constantin Filipescu-Căpitanul descrie serbările care au avut loc în București, la 1681, cu ocazia logodnei fiicei lui Radu Vodă, astfel.

„Un hindus arap, iute om și vîrtos, punea la rînd opt scaune și se repezea iute sărind peste ele; se dădea peste cap și cădea în picioare de cealaltă parte". Se mai citează și alte numere acrobatice sau de senzație: „un cal domnesc mare, de coada căruia pehlivanul își lega chica și, biciuit să pornească, nu putea să se urnească din loc, ținut de pehlivanul care stătea neclintit." Slujbași de la curte țineau în mîini un „tulpan lung de mai mulți coți, pe care pășea un pehlivan, executînd un adevărat număr de funambul!"

Tot din cronici mai aflăm că aceste spectacole, care într-un fel puteau fi considerate „de arenă", se desfășurau după „tipic", ceea ce presupune existența unui program, a unui aranjament prealabil.

Se povestește că Vodă Constantin Brîncoveanu a dăruit pehlivanului care „s-a lăsat din clopotnița bisericii" 25 de taleri, iar măscăricilor ce-i completau trupa, cîte 15 taleri. Cît depre „calitățile" acestor „reprezentații", în special a măscăricilor, autorul italian Del Chiaro, care pe la 1715 a urmărit spectacolele de la curțile domnești din Valahia, spune că erau niște „mascherate troppo scandalose" (comedii mult prea scandaloase.)[1]

ÎNCEPUTURILE EPOCII MODERNE

Despre trecerea prin Țările Românești a primilor artiști de circ veniți din Occident pomenește un hrisov domnesc din 1789, al lui Vodă Hangerliu, care dînd „pitac" ispravnicilor din țară le cere să lase nestingheriți pe Théodore Béssiet, Francis Bevillage și Giovanni Mulini — „fiind acești trei frați francezi, pehlivani și comedianți cu meșteșug, care făcură rugăciune domniei mele ca să facă arătarea meșteșugului lor unde vor fi poftiți. Poruncim domniilor voastre, ispravnicilor de prin județe ca acești trei pe unde vor veni să fie primiți și să nu li se facă vreo supărare" — încheie hrisovul amintit, pomenind, de asemenea, despre însușirile celor trei artiști, care prezentau exhibiții de gimnastică, dansau după moda timpului și cîntau cîntece patriotice.

Printre spectacolele populare care se aseamănă întrucîtva cu circul, se cuvine să amintim așa-numita „încurcarea cailor" — originală întrecere hipică. De asemenea, cavalcade și exerciții de aruncarea suliței de către călăreți experimentați. Armele folosite la aceste exerciții erau niște sulițe ușoare turcești, numite gerid pe care călăreții în goană le aruncau în ținte fixe. Un călător francez, Legrad, în trecere prin București, asistă la „jocul geridului" pe care-l descrie amănunțit. La acest spectacol participa însuși Caragea-Vodă, însoțit de o suită de 500 boieri călări. Călăreții care se întreceau erau în număr de o sută.

Un alt spectacol de acest gen — despre care avem referiri într-o scrisoare a reprezentantului Prusiei la București, Krencheky, — îl constituia încăierările de cîini ce aveau loc la Curtea domnească de la Colentina. Cîinii făceau parte din haraciul ce urma să fie trimis sultanului turc Mohamed II. Încăierarea lor provocată era o adevărată reprezentație.

Același Krencheky descrie luptele ce se organizau prin tîrguri, între cîini și bivoli sau între cîini și urși.

Pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea încep să se perinde prin Țările Românești numeroși artiști de circ din apus — artiști care, după relatarea lui

1. Cit. apud. N. Iorga: *Istoria românilor prin călători străini.*

D.C. Ollănescu-Ascamio, „ridicau cogeamite cal în spate, făceau tot soiul de scamatorii și caraghioslîcuri pe care le fac saltimbancii și echilibriștii". Același autor mai relatează că prin țară se perindau și artiști turci care executau „ghiosboiaglalîcuri" — adică scamatorii, dresură de maimuțe și alte „numere de arenă".

Prin 1793, trupa călărețului francez Mahieux, în trecere spre Constantinopole, se oprește la Iași și dă spectacole în fața domnitorului Mihail Șuțu.

Exercițiile ecvestre erau foarte prețuite în acea vreme și cu deosebire practicate într-o țară care producea rase de cai renumiți.

În anul 1847, Dimitrie Șuțu publică o broșură scrisă cu litere chirilice, „Despre hipodromie sau alergări de cai și despre folosirile însemnătoare ce ele aduc la îmbunătățirea soiului cailor din Moldova". Autorul arată aici că, încă din 1841, domnitorul Mihail Sturdza încuviințase „statornicirea" de hipodromuri la Iași, Fălticeni și Galați, precum și premii „pentru caii ce se vor deosebi în alergări".

Prin 1805 este menționată apariția la Iași a unor trupe de „nemți", care dădeau spectacole de acrobație și voltije, reprezentînd totodată primele „camere obscure" ce sînt cunoscute în țara noastră.

Senzație produce venirea sasului Mathias Brodi, care-și instalează „panorama" sa în 1830 la București, pe strada Academiei, colț cu strada Edgar Quinet. Aici se puteau vedea scene de război și vînătoare, iar documentele timpului amintesc de îmbulzeala boierilor dornici să ia parte la asemenea spectacole.

Un afiș, din anul 1831, păstrat pînă azi, menționează spectacolele „trupei de acrobați Furo", care în zilele de 26, 27 și 28 noiembrie au prezentat la București pantomima **Fra Diavolo**, ce cuprindea „scene ecvestre și militare". Este vorba de trupa fraților Joseph și Baptiste Fourreaux, care mai tîrziu s-a asociat cu Circul italian Paolo Ciobatti.

Prin 1841, un călăreț francez pe nume Soulie (fost elev al lui Franconi), cu trupa sa compusă numai din bărbați, dă spectacole la Iași. Cam în aceeași vreme (1842), la Teatrul Momulo (Cișmeaua Roșie) din București, situat pe Podul Mogoșoaiei, un îmblînzitor francez, pe nume Benoit Adivent, prezenta maimuțe și cîini dresați, precum și o menajerie cu lei și tigri.

Mihai Ciucă prins în horă.

MIC ISTORIC AL CIRCULUI DIN ROMÂNIA

Tot atunci are loc la București și prima demonstrație de curse cu bicicleta executată de „velosipeta" Carolina Pakert. Un afiș de la începutul secolului descrie această „fugă mare cu prinsoare", invitînd spectatorii „să se prinză să se întreacă cu Madam". Afișul precizează și taxa la acest spectacol, dat cu „învoirea cîrmuirii": „privitorii au să plătească cîte un sfanț. Noblețea, după voință".

În anul 1846, vine în Țările Române, întîi la Iași, și apoi la București renumitul scamator italian Bartolomeo Bosco, care se întorcea dintr-un turneu triumfal în Rusia. Iată cum descrie „Albina Românească", nr. 88 din 7 noiembrie 1846, spectacolul dat de Bosco la Iași:

„Curiozitatea publicului nostru de a vidé, dregerile acestui faimos mag au ajuns așa un grad de înalt, încît administrația teatrului spre ferire de o tîmplare, au fost nevoită a mărgini numărul spectatorilor. Reprezentațiilor s-au învrednicit de ființa prea î. domn, a strălucitei familii și a elitei de noblesă. La înfățoșarea sa, Bosco s-au urat de public ca un vechi cunoscut. La dînsul toate sînt minuni, spir(i)tul, vioșia și ușurătatea sa au escamotat anii vîrstei sale. El vorbește deodată trei limbi și asemenea dialect babilonic, carele ar fi neînțăles de la alții, rostit de el, trece ca o grație prețuită și simțită de fiecine. Dar ce-i mai vrednic de mirare este că el nu înșală numai ochii, pentru că și la noi este modă a avea vedere scurtă, dar el farmecă și mintea pivitorilor, care nu pot străbate secretul tuturor dregerilor sale. Au trecut timpul în care o putere supranaturală se însușea unui om muritor, de aceea neapărat este a avé genie și o ghibăcie necrezută spre a îmbina și a produce prin a lui vargă magică o mulțime de giocuri și metamorfoze. Nu vom puté ține toate cîte au dres spre desfătarea și mirarea publicului, ci ni mărginim numai la paserea vie ucisă de un foc, încărcată apoi de parter în un pistol cu iarbă de pușcă, fultuială și apăsată tare cu varga de fier. Unul din parter ținti pistolul spre vîrful spadei lui Bosco, unde, deodată, se văzu bătînd din aripi păsăruica învietă; tot o carte de gioc; tot un ceasornic ales dintre multe a parterului, arată la fiecare privitoriu altă floare, alt ceas; materia unui cort ce fu pus în o teacă înaintea parterului, fu deodată schimbată în patru fulare, ce se luase de la deosebite persoane a parterului; și unul din cîteva șaluri luate de la damele lojelor, (ce) s-au ales de public și așezat în o piramidă, ce sta pe masă, se află deodată în un ulcior de vin ce de mai nainte se pusese în fața parterului. Aceste dregeri și toate cîte au produs cu o ușuritate și grație nespusă și plăcută au dișteptat entuziasmul privitorilor, și la încheiere au motivat o mărturisire de mirare, învrednicită de acel întîi prestidigiator a timpului nostru".[2]

Impresia produsă de Bosco a fost așa de puternică, încît de la numele lui au derivat substantivele **boscărie**, cu sensul de „scamatorie" (dar și înșelăciune) și **boscar** — „scamator".

Peste cîțiva ani ne vizitează țara Circul ecvestru din Paris, care dă reprezentații la Iași și la București. Un articol din presa timpului (**Circul ecvestru în Iași**, semnat S.B. în „Patria", Nr. 71, 6 august 1859) relata:

„...Cerul se îndură în urmă de noi și, de nu ni-au trimis încă ploaie, ni-au îndănuit cu un povoi de distracții prin trupa ecvestră a d. Charles Hiné, carile au deschis în un amfitea-

2. Cit. apud. George Ivașcu: „Reflector peste timp". Editura pentru literatură, București, 1964, pag. 162 — 163.

(Continuare în pag. 305)

varietăți

PRIMUL BALET ROMÂNESC

În urmă cu mai bine de un veac inimosul animator al baletului românesc Petre Grădișteanu a scris libretul primului poem coregrafic autohton **Doamna de aur** *sau* **Demonul dansului invins.** *Transpunerea muzicală i-a fost încredințată compozitorului și violonistului bucureștean Ludwig Anton Wiest, iar coregrafia maestrului de dansuri populare Gheorghe Moceanu și balerinei americane Augusta Maywood. Curînd după premieră* (1870), *editorul bucureștean A. Gini anunța tipărirea principalelor pagini muzicale de dansuri din* **Doamna de aur.** *Așadar, un eveniment artistic frumos realizat pe toate planurile. Cine a fost însă maestra de balet?*

Petre Grădișteanu concepuse o lucrare de sinteză între elemente coregrafice clasice și dansuri populare românești stilizate. **„Mica Augustă"** *— cum era poreclită dansatoarea americană — se bucura de un real prestigiu pe la mijlocul secolului XIX. Născută în* 1925, *Augusta Maywood studiase la Philadelphia cu Hazard, debutînd doi ani mai tîrziu în* **Bayadera.** *Poposind în Europa înainte de a împlini 15 ani a fost rînd pe rînd angajată la* **Opera** *din Paris,* **Teatro alla Scala** *din Milano și* **Wiener Staatsoper.** *Nu cunoso împrejurările angajării la București, dar se știe că ansamblul care a dat viață baletului* **Doamna de aur** *a ascultat-o cu o rară dăruire artistică, Augusta Maywood exprimîndu-și bucuria, dar totodată și surprinderea, în fața reușitei dansatorilor români. Pe lîngă un* **Pas de deux** *și alte evoluții clasice, au urcat pe scena bucureșteană* **Ardeleana, Hora, Bătuta, Brîul,** *iar în final* **Călușarii.** *Cei doi maeștri coregrafi au colaborat fructuos, în ciuda unui libret artificial, încărcat de elemente fantastice forțate. Totuși baletul autohton cu muzică și coregrafie „națională" se născuse! Povestea coregrafică cu „a fost odată o fată de Domn" se încheia cu dansul Revoluției de la* **1848: Romana.**

SCRIBUL ȘI DACTILOGRAFA

Un scrib, care a murit la **Paris** în anul 1880, a lăsat cîteva însemnări privind activitatea sa de copist de tribunal, timp de 48 de ani. Iată rezumatul acestor însemnări: a scris, în medie, cîte 40 de pagini pe zi, fiecare pagină avînd cîte 24 de rînduri. În 15 000 de zile cît a fost copist, a scris 600 000 de pagini, ceea ce înseamnă 14 000 000 de rînduri, sau 500 000 000 de litere. Numai pentru a-și muia tocul în călimară, vrednicul slujbaș și-a consumat două luni din viață. Bietul scrib.

Vreți, poate, să știți, comparativ, cît scrie confratele de azi al scribului? Iată calculul activității unei dactilografe care lucrează opt ore pe zi, timp de 48 de ani: într-o zi scrie 30 de pagini a cîte 33 de rînduri, deci 1000 de rînduri care au, în total, 60 000 de litere. În 15 000 de zile scrie: 450 000 de pagini cu 14 850 000 de rînduri și aproape 900 000 000 de litere. Puse una lîngă alta, literele acestea ar măsura 30 000 de km. Toată admirația noastră deci pentru brava dactilografă.

MILIARDE DE PIXURI

Acum o sută de ani producția zilnică, mondială, de condeie de scris, era de 200 000 de bucăți — mai toate provenind de la fabrica din Birmingham (Anglia), care le exporta pe tot globul. Aceasta însemna cam 70 000 000 de condeie pe an. Astăzi se produc, în toată lumea, în afară de condeie, tocuri și stilouri, cam un bilion de pixuri cu bile, în fiecare an. Un bilion înseamnă o mie de milioane de pixuri, cantitate cu care s-ar putea scrie o carte ale căror rînduri să fie atît de lungi încît să ajungă de la Pămînt pînă la Saturn (1 428 milioane de km). Cea mai mare fabrică de astfel de ustensile de scris, se află la Milford (S.U.A.), producția sa zilnică fiind de 8 300 000 de bucăți (deci 3 000 000 000 pe an).

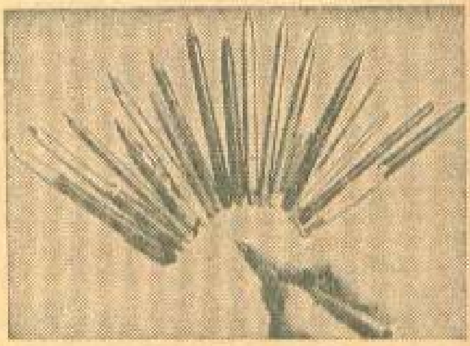

Principala „materie primă" folosită la această fabricație este...reclama, al cărui cost se ridică la 25 000 000 de dolari pe an numai pentru televiziune. „Dacă n-am avea aceste cheltuieli de publicitate — spune directorul fabricii — am putea da pe piață pixuri la prețul unei țigarete; dar dacă n-am face reclamă, consumatorii ar abandona pixurile, preferînd stilourile".

(Continuare din pag. 273)

tru un şir de reprezentaţii cu concursul trupei sale, compuse din 50 artişti şi 60 de cai de cea mai frumoasă rasă. Capitala noastră n-au fost întrunit încă o trupă atît de perfectă. În a ei reprezentaţii, inteligenţa cailor rivalizează cu ghibăcia oamenilor într-un mod vrednic de mirare, încît sîntem induşi a atribui oamenilor aripi de păsări, iar cailor înţălegere omenească, care nu este decît rezultatul talentului şi a învăţăturei directorului, ce au ştiut a îndănui pe aceste fiinţi cu însuşimi pentru dînsele atît de supranaturale.

Cu greu ar fi a enumera toate exerciţiile artiştilor şi a cailor care să întrec în ghibăcie şi în salturi aeriene. Damele Sigrist, domoazelile Lucia Ducas, Nolte, siniorii Ducos, Hanemann, Torsi, Horvard, Stonette etc., cii întîi artişti a circurilor de Paris şi de London, au atras admirarea publicului, care li-au coperit cu entuziastice aplaudări. Trecerea punţii aeriene, executată de Pacificó, artist italian, au fost un **nonplus-ultra** în astă artă straordinară.

Toate aceste produceri, frumuseţa oamenilor şi a cailor, costimurile celebrilante, curăţenia localului, varietatea producerilor atrage în fiecare sară numeroşi privitori din capitală şi din împregiurimi, carii să îndeasă spre a să mîngîia de pătimirile verei trecătoare".

Numeroase formaţii de circ străine se perindă prin ţară în tot decursul secolului al XIX-lea. În Bucureşti dă reprezentaţii Teatrul de momiţe din Viena, cu care prilej apare şi un prestidigitator cunoscut sub numele de „perfidul Buren", apoi circurile: Pazziani, Smolinski şi Benarek. Ultimul prezintă în 1847 la Iaşi, în teatrul de la Copou, un spectacol care a făcut vîlvă.

Prin 1850 dă spectacole, tot la Iaşi, „Mister Chapman", un artist gimnast de la Astley Theatre din Londra, aflat în trecere spre Istanbul.

În Bucureşti, circurile străine venite în turneu se instalează în Piaţa Constantin Vodă de pe Podul Mogoşoaiei, pe locul unde se află azi Poşta Centrală. Cunoscutul circ german Hüttman, care dă cîteva strălucite reprezentaţii, îi prilejuieşte lui I.L. Caragiale o cronică la spectacolele oferite publicului bucureştean, prima cronică de circ scrisă de un mare scriitor român.

MIC ISTORIC AL CIRCULUI DIN ROMÂNIA

Mai tîrziu Circul Soulié organizează primul spectacol cu tematică ce a avut loc în ţara noastră — o reprezentaţie de gală, prilejuită de aniversarea zilei de naştere a domnitorului Alexandru Ion Cuza — pantomima intitulată Cursa naţională română. Subiectul era „Unirea Principatelor care încearcă să se unească, le împiedică însă geniul discordiei, dar acesta este răspus şi zeiţele se unesc sub steagul naţional, în strigătul de „Trăiască România".

Un alt circ străin care ne-a vizitat ţara, Circul Suhr, instalat în piaţa Constantin Vodă, oferea în spectacolul său **din iulie 1874 următorul** program:

— „Grand voltige académique.

— Înaltă şcoală de hăţuri lungi, de domnul Cloch.

— Le miracle persienne — gimnastică executată de Lengs şi Pikardi.

— Intrare gimnastică, dl. Anthony.

— Avîntul amorului — reprezentat de dl. Cristens şi d-şoarele Cec Ana Paulina şi Iosefina Dupski.

— D-şoara Paulina Suhr, în paşii ei extraordinari şi poze academice pe cai.

— Arlechinul — statuă, pantomimă comică.

— Asaltul Malakoff-ului — cele mai grele sărituri şi aruncături de moarte (salturi mortale) dintr-un turn iluminat cu foc bengal şi focuri de artificii".

În anul 1875 vine la Bucureşti menajeria Kallemberg „cea mai mare din Europa", care prezenta tigri, lei şi cămile „cu dresuri".

Spectacolele de circ autohtone nu depăşeau la acea vreme micile formaţii ambulante care cutreierau ţara prin tîrguri şi bîlciurile populare.

Ele apăreau şi în Bucureşti, la străvechiul „Tîrg al Moşilor" unde, pe lîngă distracţiile populare formate din atracţii de tot felul — din care nu lipseau barăcile de trageri la ţintă şi „fenomenele" — îşi desfăşurau măiestria şi modeşti acrobaţi şi funambuli şi erau prezentate menajeriile ambulante.

După terminarea „moşilor", micile trupe îşi făceau bagajele şi plecau iar în peregrinare din bîlci în bîlci...

EPOCA CONTEMPORANĂ

Primele încercări de a se pune bazele unui local afectat spectacolelor de echitaţie se fac în anul 1870 cînd, Societatea ecvestră din Bucureşti porneşte iniţiativa construirii unui hipodrom. Se alege locul (pe strada Episcopiei), se ia contact cu un arhitect, pe nume Bertram, se fac planuri şi se începe construcţia. Războiul Independenţei opreşte însă lucrările, — care se desfăşurau, de altfel, destul de încet, din lipsă de fonduri —, şi abia în 1879, Constantin Exarcu, om de ştiinţă şi membru al Academiei Române, organizează o subscripţie publică pentru construirea Ateneului Român, clădit pe fundaţia fostului hipodrom şi terminat în 1888.

Tot în deceniul al optulea al secolului trecut se cunoaşte o interesantă formă de colaborare între circ şi teatru: cunoscutul actor Mihail Pascaly îşi constituie o trupă proprie, compusă din actori şi actriţe notorii în acea vreme (Anicuţa Popescu, Lina Freiarald, Mariţa Constantinescu, Catinca Dumitrescu, Ştefan Iulian, Petre Velescu ş.a.) cu care joacă în arena Circului Suhr pantomime populare ca: Iancu Jianu, Cavalerul Lagardel, Curierul din Lyon etc. Stagiunea 1875 se desfăşoară în arena Circului Deresin.

Românii au fost cunoscuţi şi peste hotare, fiind renumiţi mai ales prin numerele la bare fixe. Astfel, trupa română a lui Traian Lupu, a repurtat un imens succes în 1892 la Cirque d'Hiver din Paris; a fost solicitată să reapară în iarna anilor 1894-1895 şi 1895-1896. Elevul lui Traian Lupu, Popescu, a debutat în 1913 la „Nouveau Cirque" din Paris, lucrînd la şapte bare.

Primul circ stabil întemeiat pe teritoriul României şi de care se leagă întreaga tradiţie a circului românesc modern a fost Circul Sidoli, construit la Bucureşti în 1874, pe locul unde se află azi berăria „Gambrinus" şi hotelul „Cişmigiu". Familia Sidoli, originară din Italia, a reprezentat o adevărată „dinastie" de circari, asemănătoare cu cea a familiei Franconi care au întemeiat, tot la sfîrşitul secolului trecut, circurile din Franţa. Timp de 60 de ani acest circ a contribuit la dezvoltarea artei

MIC ISTORIC AL CIRCULUI DIN ROMÂNIA

manejului în România, ajungînd să fie chiar o formaţie de talie mondială, care a susţinut şi peste hotare, cu succes, prestigiul artei de circ din ţara noastră, contribuind totodată la formarea unor elemente talentate.

Primul reprezentat al familiei care s-a dedicat circului a fost Giovani Sidoli, născut în 1726. În 1750 întemeiază un circ ambulant cu care colindă Italia. Fiul acestuia, Enrico Sidoli, născut în 1760 la Brescia, a continuat meseria tatălui său pe care a transmis-o urmaşilor şi în special fiului său Giuseppe (născut în 1799 la Milano), un excelent funambul. Enrico fusese ofiţer dar a părăsit cadrele armatei pentru a prelua conducerea circului ambulant al tatălui său.

Teodor Sidoli (născut în 1830 la Torino), formîndu-şi o trupă proprie începe să colinde ţările din peninsula Balcanică: Turcia, Serbia şi apoi Moldova şi Valahia. Atras de simpatia pentru poporul de aici se stabileşte definitiv în Ţările Române pe care le consideră drept o a doua patrie. În 1874 construieşte în Bucureşti şi apoi şi la Iaşi cîte un circ stabil, din scînduri, unde dă reprezentaţii de succes, cucerind sufragiile publicului românesc. O întîmplare nefastă face ca circul din Bucureşti să fie mistuit de un incendiu, în 1884. Un nou circ e construit în apropiere, pe cheiul Dîmboviţei, de această dată din piatră. Noul local avea o capacitate de 3.500 locuri.

La moartea lui Teodor Sidoli, decedat la Galaţi în 1891, conducerea circului e preluată de fiul său mai mare, Cesare, renumit călăreţ, de „înaltă şcoală".

În trupa Circului Sidoli lucra întreaga familie, compusă din cei şase copii ai lui Teodor: Cesare-călăreţ „à la Epson", Georgio Franzini — călăreţ echilibrist şi jongler, Serena şi Medeea — amazoane, Clotilda-dresoare şi călăreaţă de „înaltă şcoală" şi Luiza.

Ultimele două fete s-au măritat tot cu artişti de circ. Clotilda cu dresorul Strakey, iar Luiza cu Grentini, care a întemeiat apoi un circ nou.

Circul Sidoli era un circ clasic, axat pe numere ecvestre şi care, după moda timpului, a înscenat excelente pantomime ce s-au bucurat de succes. O inovaţie a sa a fost „Circul acvatic" — în care arena era transformată în bazin nautic.

Circul Sidoli înfiinţează o sucursală în Serbia, la Belgrad şi, începînd din 1900, face importante turnee peste graniţă, unde sub titulatura de Circul român Sidoli prezintă programe de nivelul marilor circuri europene. Începînd din 1908 şi pînă în preajma primului război mondial, Circul Sidoli întreprinde turnee de succes în Ungaria, Austria, Italia (Palermo, Genova, Roma, Milano, Florenţa, Neapole) în Belgia, Olanda, Elveţia şi Germania.

Izbucnirea primului război mondial găseşte circul în Germania, unde îi sînt rechiziţionaţi toţi caii, încît revine în ţară fără dotaţia sa de bază, pierdută pe la graniţele care se închideau. După moartea lui Cesare (1919) — care a dus Circul Sidoli pînă la culmea gloriei sale — conducerea circului e preluată de fratele mai mic, Georgio Franzini.

Circul îşi continuă spectacolele în ţară, în cele două sedii permanente din Bucureşti şi Iaşi şi în chapiteaux-uri mobile prin celelalte oraşe ale ţării, pînă cînd în 1931, sediul principal din Bucureşti este dărîmat din cauza lucrărilor de sistematizare a oraşului.

O pleiadă întreagă de artişti români de circ s-au format în această perioadă sub cupola Circului Sidoli, printre care amintim pe renumiţii barişti „patru Dumitrescu", cunoscuţi şi apreciaţi în toată Europa. În 1894, trupa Dumitrescu figurează în programele Circului Becketow, instalat la Bordeaux (Franţa); pe Eugenia Petrescu, echilibristă la Hipodromul din Paris, în 1890, pe fraţii Stroici la trapez zburător, pe clovnul august Toni Mărculescu, între altele partenerul marilor clovni francezi şi italieni, Biberon şi Marcelli, un iscusit călăreţ, Gustav, călăreţul voltijor Vasilescu şi primul dresor de elefanţi din ţara noastră, George Marcescu. Acesta, fost muncitor la „Monitorul Oficial", fiind concediat din slujbă, s-a aciuat pe lîngă circ ca îngrijitor la menajerie şi apoi a ajuns dresor.

Tot în circurile Sidoli au debutat mare parte din vechii artişti de circ români. Franz Krateyl, dresor de „înaltă şcoală", clovnul Ciacanica şi clovnul Tonino Mîlea, actualul comic al Circului de Stat, care a debutat la vîrsta de trei ani.

Prin 1892, în programele Circului Sidoli a figurat şi renumitul clovn-dresor rus, Durov — care a prezentat o satiră la adresa guvernului autocratic ţarist, pentru care la înapoierea sa în ţară a fost arestat şi surghiunit.

Bătrînul Georgio Franzini-Sidoli trăieşte şi azi, avînd venerabila vîrstă de 102 ani.

În perioada dintre cele două războaie mondiale se creează în ţară numeroase circuri mici, cu program bazat pe numere acrobatice şi dresură de animale.

După ce în 1954, prin achiziţionarea Circului Krateyl de către stat, s-au pus bazele primului Circ de Stat din ţara noastră, arta circului românesc cunoaşte o nouă înflorire.

Clădirea monumentală a Circului de Stat din Bucureşti, construită în 1961, una dintre cele mai mari şi frumoase din Europa, prilejuieşte prezentarea unor spectacole de înaltă calitate artistică, în excepţionale condiţii tehnice.

Turneele în străinătate au dus peste hotare faima şcolii româneşti de circ, care cuprinde talentaţi acrobaţi (trupa de zburători la trapez a artistului emerit Traian Ganea, trupa Creţu, trupa de basculă Huterer-Moşoianu etc. jongleri (trupa Gen Munteanu, Bădulescu Tudorică, duo Dumitrescu etc.), echilibrişti (trupa Lupaşcu, bicicletă şi skatting, iluzionişti: Ferini, Retas, Iosefini) şi dresori.

Pentru prima dată în circul românesc a apărut o femeie dresor — actriţa Dina Mihalcea care, pasionată iubitoare a animalelor, a pregătit o dresură de lei. Şcoala românească de dresură s-a ilustrat prin Ion Vintoiu (dresură de urşi), Lidia şi Emil Krateyl (dresură de cai şi „înaltă şcoală"), Lidia Jiga, Sergiu Dermengi şi alţii.

O notă aparte merită şcoala contemporană de clovni — în frunte cu renumiţii comici Ciacanica, Tonino, Siminică — Bocioagă, Stroici, duo Sixtus şi Grigorescu — clovnerie muzicală — şi alţii — care continuă tradiţia glorioasă a genului.

A. IOSEFINI

CUTREMURUL DE LA '38

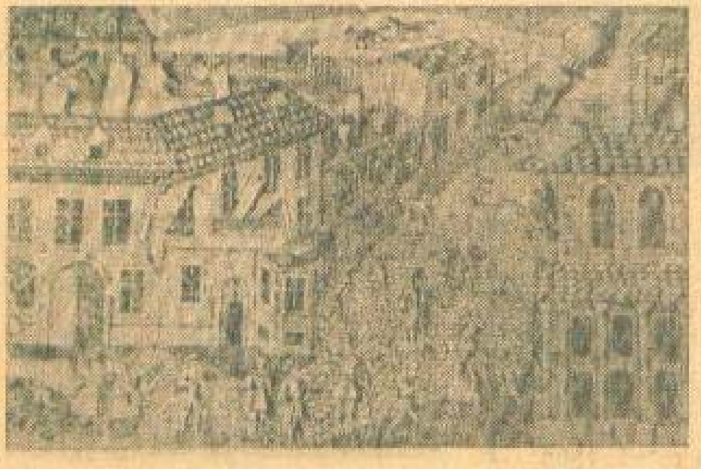

Primul cotidian apărut în țara noastră —ROMÂNIA— (1 ianuarie — 31 decembrie 1838), relata cititorilor toate întîmplările din „întru și din afară", socotind, pe bună dreptate că „omul este curios din natura sa și voiește să cunoască faptele lumii a căruia el este parte... vrea să cunoască în grabă și neprecurmat duhul vremii și întîmplările de care atîrnă fericirea sau nenorocirea lumii". O nenorocire o aduce la cunoștința cititorilor la 13 ianuarie 1838: „Cu inima plină de durere pomenim grozavul cutremur de marți, 11 ianuarie, și care în București s-a simțit seara la 9 ceasuri... Mai întîi un șuierat și pe urmă un vijiit spăimîntător a prevestit întîmplarea, care a umplut pe toți de groază nespusă. Îndată după aceea au început clătinările pămîntului... Spaima și primejdia mare era la teatru, unde juca trupa franțuzească... Puține ziduri din București au rămas nevătămate, toate primind stricări simțitoare... Din toate părțile se auzeau țipete, strigăte și vaiete de oameni înspăimîntați... Hirurgii, dohtorii și ofițerii toți au fost puși în mișcare ca să întrebuințeze știința și meșteșugul lor, spre ajutorul și mîntuirea năpăstuiților... S-au numărat 8 oameni morți și 14 răniți; s-au dărîmat 14 case de zid mari și toate celelalte case n-au scăpat fără stricări..."

De la înfricoșătorul cutremur ne-a rămas și această stampă — naivă, ca execuție, totuși cu valoare de document.

DEZLEGĂRILE PROBLEMELOR DE ENIGMISTICĂ

LA CONTABILITATE: Nori + Astru (-u) = STORNARI

LA CHIRURGIE: Amprentă (-m+t) = TREPANAT

DIN TÎMPLĂRIE: Ghilimele = GHIMERLIE

ÎNTRE APE: SEMILUNA = INSULARE

PROVERBUL: CINE SE SCOALĂ DE DIMINEAȚĂ DEPARTE AJUNGE

DE SĂRBĂTORI: COPILA-OFERIT-PERORA-IRONIC-LIRICA -ATACAT

O ROATĂ ÎN MIȘCARE: CATREN-RINTAS-CHIRII-SCIRT-ATOMIC; ARITMETICA
MOȘ GERILĂ: FRIGIDERUL

CARE SÎNT GREȘELILE: 1) Două greșeli: în punctul „polul Nord" toate vînturile bat de la... sud; a doua: aici soarele „răsare" și „apune" cîte o singură dată pe an.

2) Cuvintele corecte în text ar trebui să apară astfel: expozițiile; plasate; același; exponate; m-au (nu ma-u) atras; principal; ce reprezentau; naturi (fără al doilea „i"); moarte; două; Peste; și (nu îș); Flori; violete; (fără n).

Cunoașteți SOLUȚIA? a) Cu ajutorul unei lupe se concentrează razele solare pînă cînd sfoara fixată în focar va arde.

b) Prin rotire cu viteză (grație forței centrifuge căreia-i va fi supusă apa)

CINE ȘTIE „MATEMATICĂ"? 1) În 16 zile. Pentru că în cea de a 15-a zi ajunge la gura puțului și nu mai cade.

2) 4 lei.
3) Da. S-a născut în ziua de... 29 februarie.
4) $22 \times 2 \times 2 + 22 = 88 + 22$

Problemele de enigmistică din almanah sînt semnate de: TOMA MICHINICI, ION PĂTRAȘCU, MIHAI PĂTRAȘCU, V. SAVIN.

MIHAI VITEAZUL

ÎN „PRESA" EUROPEANĂ A VREMII

Despre personalitatea domnitorului Mihai Viteazul au scris „ziariștii" timpului zeci și zeci de broșuri — toate apărute, ca să spunem așa, la zi, pentru informarea cititorilor cu privire la mersul evenimentelor în centrul cărora se afla mereu biruitorul conducător de oști. Biblioteca Academiei se află în posesia a peste 40 dintre aceste broșuri — unele fiind, se pare, exemplare rămase unice în lume. Cu ajutorul lor, să cunoaștem pe cel ce a fost numit în Europa, la vremea lui, „un principe demn de glorie"; să-l cunoaștem trecînd dincolo de frontierele țării, privindu-l deci din afară, prin ochii plini de admirație ai străinilor.

Sîntem la Lyon, în Franța, în luna septembrie 1595. Un ziar ocazional, intitulat: *Discours de ce qui s'est passe en Transylvanie* (Thibaud Ancelin — Lyon, 1595), se ocupă, între altele și de faptele de arme ale lui *„Michel Vayvoda de Valachie, care luptă și învinge pe Sinan Pașa, la 13 august 1595, la Călugăreni"*.

Roma, primăvara anului 1599. Ziarele de aici, din marele oraș italian, acele foarte răspîndite *Avviso* care apar la ocazii însemnate, cînd trebuie să aducă la cunoștința lumii fapte de mare importanță, relatează despre: *„Bătălia dată de Domnul Mihai, Voievod al Valahiei, contra Turcului, în luna martie 1599; cu moartea a zece mii de turci, cu luarea în captivitate a Sangiacului Behy și a mai multor căpetenii, și despre cucerirea steagului cel mare"* (Bernardino Beccari, Roma, 1599 — facsimilul 1).

1

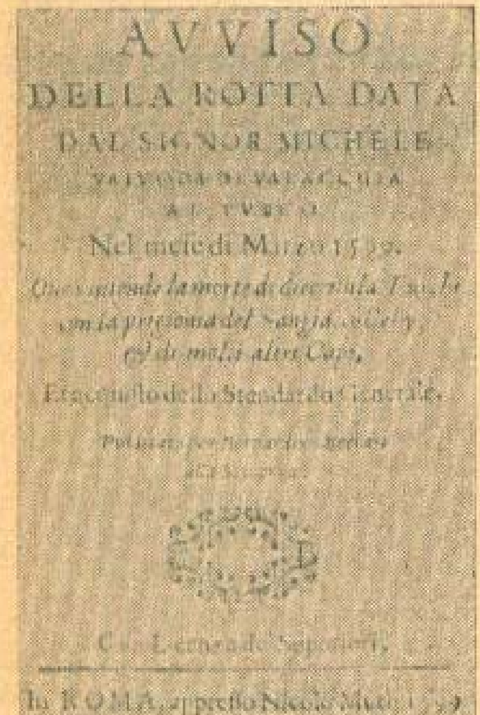
AVVISO
DELLA ROTTA DATA
DAL SIGNOR MICHELE
Nel mese di Marzo 1599.
In ROMA, appresso Nicolò Muti 1599

Paris, iarna anului 1599. O broșură, intitulată: *Nouvelles du Duché de Transylvanie*, **descriind bătălia de la 22 octombrie 1599, de la Șelimbăr, ne spune:** *„... ca și la Călugăreni, bătălia care a urmat la Șelimbăr, a fost cîștigată grație intervenției personale a lui Michel Vayvoda, comandantul detașamentelor..."*

Un an mai tîrziu apare la Barcelona o altă broșură (facsimilul 2), care vestește Europei cucerirea Moldovei de către Mihai: *„Dacă a fost vreodată în lume un principe demn de glorie pentru faptele sale eroice, acela este Domnul Mihai, Principe al Valahilor care, pe lîngă că a învins pe Sinan Pașa, în josul rîului Argeș, în Valahia, și că a înfrînt pe Affis Acomat Eunucul, în Bulgaria, capturîndu-i artileria, munițiile, drapelele, bagajele și corturile și stindardele, și luînd Nicopoli, oraș principal al zisului regat al Bulgariei, și apoi Avidin, fortăreață a aceluiași regat și cutreierînd ținutul pînă la frunțariile Thraciei și după ce a bătut pe (...) Pașa la aceste frunțarii, cuceri anul trecut regatul Transylvaniei cu o singură bătălie și acum, cu alta, cuceri marea și nobila provincie a Moldovei, zisă și chemată cu alt nume, Bugdana, din care ținut obișnuia Marele Turc să tragă profit, atît în grîu, cît și în animale..."* Urmează descrierea luptei, după care autorul relatării conchide: *„Așa dar putem spera că totala distrugere a Turcului se va întîmpla în curînd, cu ajutorul lui Dumnezeu și prin curajul acestui atît de Brav Principe și Căpitan"*.

Iată dar atestarea străină din care înțelegem că în vremea aceea numele voievodului român era rostit cu venerație de către toate popoarele creștine din Europa; iată dovada, făcută de dincolo de hotarele țării, că Mihai Viteazul era, în anii 1599—1600, o personalitate europeană de prim rang; un erou slăvit pe tot continentul

2

AVISO DE LA GRAN ROTA QVE HA DADO EL

VICTORIA DE LA GORĂSLĂU

Cel mai mare eveniment consemnat de „presa" europeană a anului 1601, a fost victoria armatelor lui Mihai Viteazul, de la Gorăslău. Chiar în prima jumătate a lunii august 1601, au apărut în Europa peste o sută de broșuri-ziare care

s-au ocupat exclusiv de această victorie.

Din relatarea apărută la Nürnberg (Abraham Wagenmann — 1601 — facsimilul 3), aflăm: *„La ora 5 dimineața* (3 august 1601), *printr-o ploaie vijelioasă, oștașii Voievodului Mihai, pornind de la stînga, dau lovitura hotărîtoare, cucerind pozițiile ocupate de dușmani..."* Pe versoul foii de titlu a broșurii, se află portretul lui Mihai, eroul de la Gorăslău (facsimilul 4). Este desigur, primul portret al voievodului,

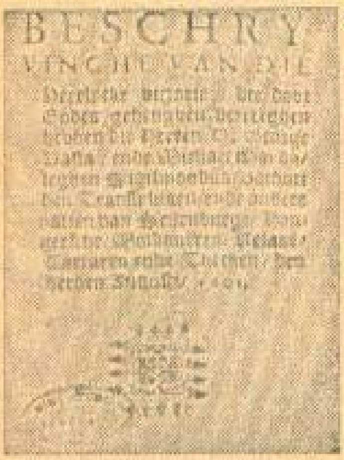
BESCHRY
VINGH VAN DIE

3

4

cunoscut în Europa pe calea tiparului.

Altă relatare, apărută la Dresda (fascsimilul 5), descrie, la fel de elogios victoria eroului de la Gorăslău, pe care-l numește: *Mihai,*

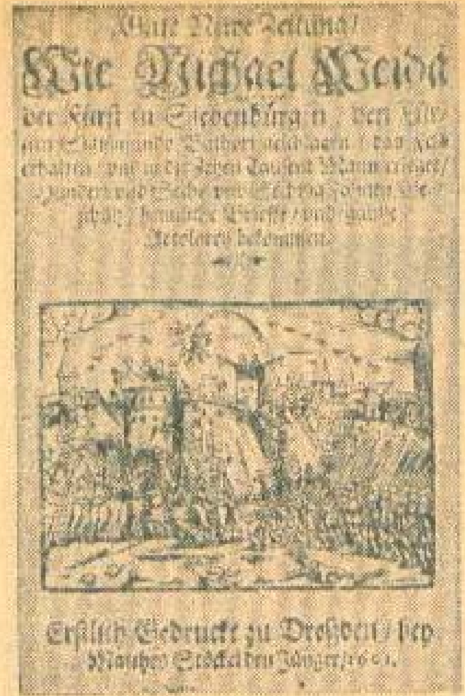
Wie Michael Weida
Erstlich Gedruckt zu Dreßden / bey Matthes Stöckel dem Jüngern / 1601.

5

Zwo warhafftige Zeitung /
Die Erste /
Von der Schlacht
Sigismundi Bathori
Die Ander /
Wie und welcher Gestalt
Michel Weyda auß der

7

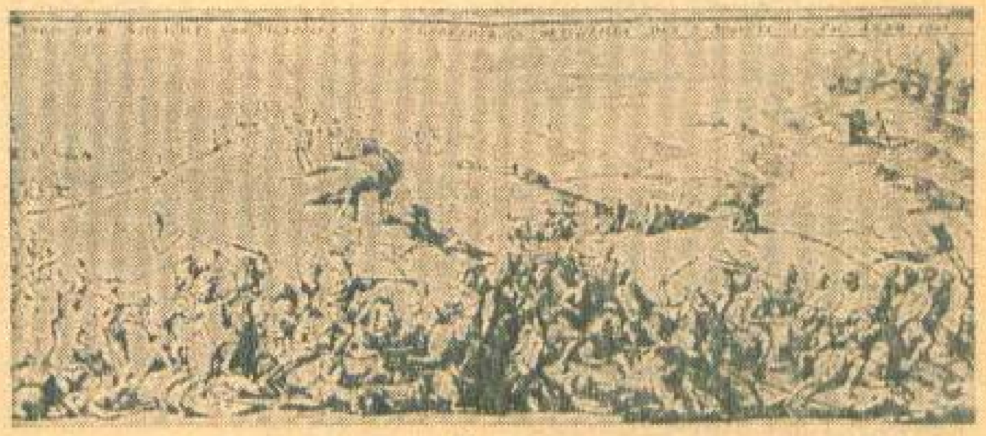

6

Principe al Ardealului („Michail Weida der Fürst in Siebenburgen"). În interiorul broșurii găsim și un desen (facsimilul 6) reprezentînd un aspect al cîmpului de luptă de la Gorăslău.

În broșura apărută la Praga (Nicolaus Straus, 1601 — facsimilul 7), pe copertă găsim menționat mai întîi numele voievodului Mihai și apoi pe al lui Basta. La fel și în broșura apărută la Colonia (Johan Christoffel, 1601 — facsimilul 8).

Von der Schlacht
Sigismundi Bathori

8

MIHAI VITEAZUL

La Roma (Domenico Giglioni, 1601 — facsimilul 9) şi la Modena (Francesco Cadaldino 1601 — facsimilul 10), au apărut două *Avisi* în 8 pagini, numai cu relatări privind bătălia de la Gorăslău, *„Care s-a sfîrşit prin fuga ruşinoasă a lui Sigismund Bathori şi a armatei sale urmărită de oştenii lui Michael Wayda"*.

SEGNALATA VITTORIA.

la Roma Appresso Domenico Giglioni. 1601.
Con Licenza de' superiori.

9

10

AVISI DELLA SANGVINOSA BATTAGLIA.
Seguita in Transiluania, il di 13. d'Agosto 1601.

Con Licenza de' Superiori.

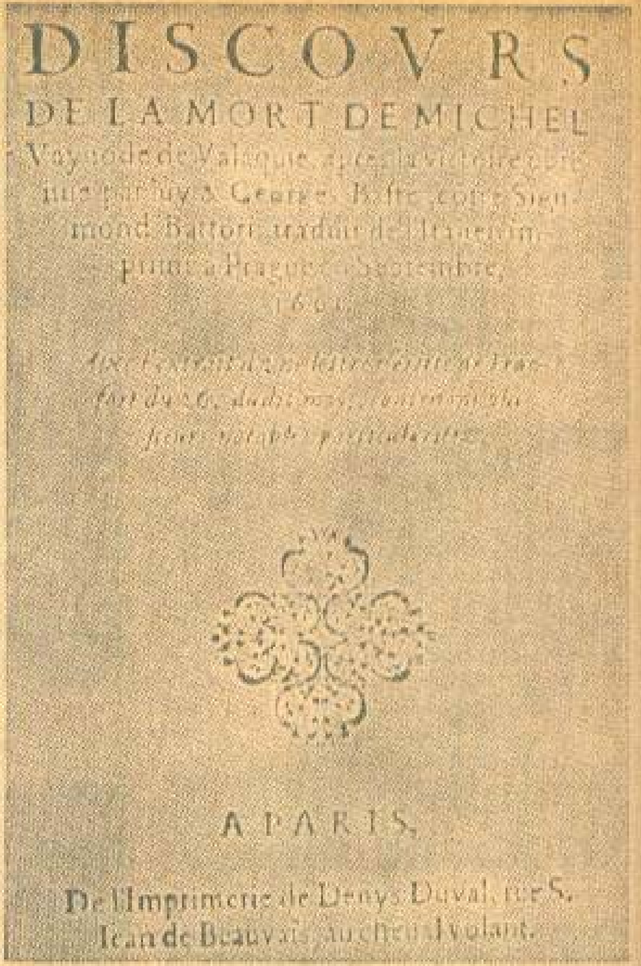
DISCOVRS
DE LA MORT DE MICHEL

A PARIS,
De l'Imprimerie de Denys Duval, rue S. Iean de Beauvais, au cheual volant.

Una dintre „gazetele" pe care le cercetăm spre a cunoaşte, deplin, măreţia lui Mihai Viteazul, este aceea apărută în Franţa, cu titlul: *Deffaite d'une armée de quarante mille hommes* (Fleury Durand — Lyon, 1601). Cele opt pagini ale interesanţei broşuri sînt atît de pline de informaţii cu privire la operaţiunile militare de la Gorăslău, încît s-ar putea crede că au fost redactate de un „trimis special", la faţa locului — ca în zilele noastre. *„Trupele încleştate în marea bătălie* — scrie reporterul — *sînt în număr de 40 000 de oameni, cu 10 000 de cai, din partea trufaşului Sigismund Bathori; 18 000 de oameni şi 2 000 de cai din partea voievodului român... In urma lui Bathori, care se salvează în galopul calului, rămîn 11 000 de morţi..."*

Cîteva dintre broşurile menţionate au apărut în primele două săptămîni de la terminarea bătăliei, adică înainte de 19 august 1601, ziua morţii lui Mihai, ceea ce dovedeşte marea semnificaţie pe care a avut-o atunci, în întreaga Europă, evenimentul relatat. A fost vorba deci, de adevărate „ediţii speciale" lansate pe continent, pentru cunoaşterea mersului luptei date cu forţe inegale, dar care a fost cîştigată, totuşi de către *Mihai, Principe al Ardealului; cel demn de glorie pentru faptele sale eroice.*

Ultima broşură referitoare la Mihai Viteazul a apărut la Paris, în septembrie 1601 — *Discours de la mort de Michel Vayvode de Valaquie* (facsimilul 11). Este o descriere a împrejurărilor în care şi-a pierdut viaţa voievodul român, după victoria obţinută la Gorăslău.

ION MUNTEANU

umor

N. CORNELIU

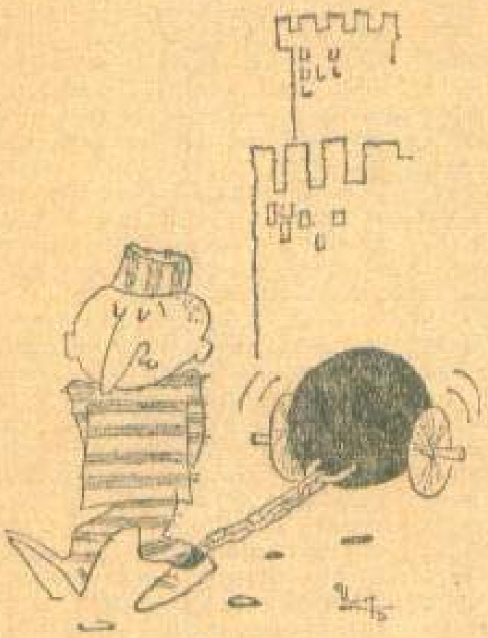

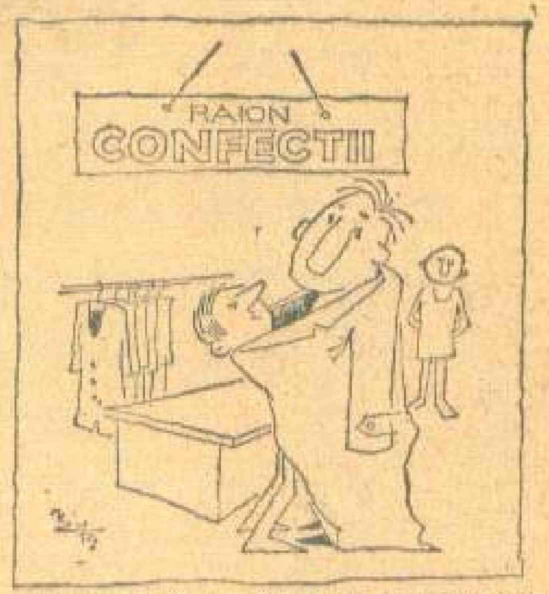

— TALIA E A DVS, TREBUIE ÎNSĂ PUȚIN AJUSTAT ÎN [illegible]...

ANTON DRAGOȘ

EXISTĂ ŞI O PROBLEMĂ A POLUĂRII ATMOSFEREI PSIHOLOGICE?

Nu de mult, în domeniul psihiatriei şi psihologiei româneşti şi-a făcut apariţia, bucurîndu-se de un larg ecou, volumul *Introducere critică în psihanaliză* semnat de Dr. conf. V. Săhleanu şi Dr. I. Popescu-Sibiu. Cu acest prilej am avut o întrevedere cu Dr. I. Popescu-Sibiu, întors dintr-un schimb de experienţă ştiinţifică de peste hotare, unde a vizitat-o la Londra pe doamna profesor Dr. Ana Freud, fiica savantului Sigmund Freud, şi pe profesorul Dr. Montessori la Amsterdam.

Este cunoscut faptul că Dr. Popescu-Sibiu este singurul medic român care a purtat corespondenţă ştiinţifică (1928—1932) cu S. Freud, întemeietorul psihanalizei. Fotocopiile acestor corespondenţe se află în arhivele Societăţii Internaţionale de psihanaliză din Washington, la casa muzeală a lui S. Freud (Londra), la Institutul S. Freud din Frankfurt pe Main şi la muzeele de istoria medicinii din Köln şi Istanbul.

Mărturisindu-ne că, încă din timpul studenţiei, a fost atras de studiul adîncimilor şi dinamicii vieţii sufleteşti a omului, Dr. I. Popescu-Sibiu a văzut în psihanaliză expresia unei doctrine noi, dificile ca metodă de tratament, care pe lîngă vocaţia inerentă oricărei îndeletniciri, pretinde nu numai obişnuita pregătire în materie „ci şi o vastă cultură extramedicală în domeniul psihologiei, sociologiei, pedagogiei, eticii, artei, literaturii, problemelor religioase" Acestor exigenţe solicitate de aplicarea terapeutică a psihanalizei, (metodă prea lentă şi migăloasă în raport cu viteza celorlalte terapii, injecţii, şocuri, electroterapii) se datoreşte faptul că foarte puţini psihiatri au fost atraşi la începutul secolului, spre o cunoaştere a psihologiei abisale a omului.

Dacă lucrarea sa de doctorat, *Doctrina lui Freud*, a cunoscut patru ediţii (1934—1946), fiind prefaţată de Prof. Dr. C.I. Parhon, premiată de Academia Română pe baza raportului Dr. Gh. Marinescu, nu mai puţin preţioasă a fost considerată şi activitatea sa practică, ştiinţifică şi culturală. A condus, între 1933—1938, primul laborator de psihologie medicală înfiinţat pe lîngă Spitalul de boli mintale din Sibiu, continuîndu-şi o intensă activitate publicistică, paralel cu cea de psihiatru, psiholog şi medic legist. A participat la numeroase congrese naţionale şi internaţionale, în cadrul cărora s-a bucurat de fructuoase luări de contact cu personalităţi de renume mondial, ca: Pierre Janet, C.G. Jung, Manfred Bleuler, Delay, Volmat, K. Adler, Eissler, H. Selye şi alţii. O scurtă discuţie cu savantul român, membru a numeroase foruri ştiinţifice internaţionale, fixează cîteva puncte de reper actuale:

— Chiar dacă Freud ne apare astăzi parţial depăşit, trebuie să recunoaştem meritul pe care l-a avut doctrina sa în epocă, deschizînd cunoaşterii, noi drumuri. Pînă la începutul secolului 20, psihiatria era behavioristă, adică se limita doar la descrierea comportamentului patologic al bolnavului. Cauzele însă nu fuseseră abordate ştiinţific. Abia prin opera lui Freud s-au deschis căile unor noi investigaţii şi nu este de mirare că la vremea apariţiei acestei concepţii, ea a fost considerată punctul de răscruce al ştiinţelor psihosociale.

— Ce perspective credeţi că are astăzi analiza psihicului şi cu ce probleme trebuie să se confrunte în epoca actuală?

— Dezvoltarea investigaţiilor privind dinamica, atît a biochimiei, a

bioelectricităţii cît şi a vieţii intrapsihice a omului şi societăţii, este în plin progres. Ele tind să descifreze geneza ritmicităţii specifice vieţii omului de azi, a frecventelor stressuri intrapsihice, cu consecinţele stărilor conflictuale pe care le trăieşte fiecare om în subiectivitatea lui, în permanentul dialog cu sine însuşi. Toate aceste investigaţii fructuoase, cristalizate în a doua jumătate a secolului nostru în activitatea lui Sullivan, Karen, Horner, Fromm, Reichman Mormor şi alţii, au evidenţiat rolul numeroşilor factori genetici şi sociali.

— Deci problemele sînt tot mai importante, tinzînd a crea pe plan mondial imaginea reală a omului, aşa cum există el în societatea contemporană.

— În acest sens mă ocup de ani de zile — să nu vă miraţi — mai mult de manifestările patologice ale omului normal, adică ale celor care îşi duc viaţa socială, liber, dar periclitîndu-o pe a altora prin atitudinea lor, fiind sursă de noxe psihosociale creatoare de nevroze, delicte, calamităţi familiale, sociale. Pe parcursul călătoriilor pe care le-am făcut, vizitînd numeroase centre ştiinţifice de specialitate şi cercetători cu renume atît din ţările europene cît şi din S.U.A. şi Canada, m-am documentat efectiv asupra acestor probleme. În S.U.A., de exemplu, domină un principiu psihiatric: nu există copii nevrozaţi fără părinţi nevrozaţi. De unde importanţa ce se acordă problemei „educaţiei părinţilor", psihologiei străzii, fenomenului social hippist, variatelor degradări morale (prin droguri, imoralitate, delicvenţe, crime), toate constituind probleme sociale prioritare pe plan mondial. De aceea în S.U.A., simultan cu preocupările actuale privind poluarea atmosferei fizice, trebuie să se acorde şi importanţă problemei poluării atmosferei psihologice, spirituale, culturale a vieţii omului modern.

— Care poate fi atunci rolul psihiatrului?

— Psihiatrul, în cadrul psihopatologiei sociale este în măsură să răspîndească o etică şi un umanism care să poată lupta, precum am văzut, cu multe fenomene psihosociale nocive, studiind adîncimile sufletului omenesc, cu toate implicaţiile complexe datorate influenţei familiei şi societăţii, pentru a consolida în om ceea ce este bun, frumos şi demn.

OBSERVATOR DIN CULISE

INTERPRETUL LUI HITLER ÎŞI AMINTEŞTE...

În anul 1917 tînărul Paul Schmidt, în vîrstă de numai 18 ani, a fost încorporat în armată şi trimis pe front luînd astfel parte la ultimele lupte ale primului război mondial. Armata germană se retrăgea, învinsă, din Franţa...

Ca decorat şi rănit de război, el a intrat cu prioritate la facultatea de limbi moderne din Berlin, lucrînd concomitent şi pentru un ziar american în calitate de corespondent. Şi-a însuşit astfel la perfecţie limbile engleză şi franceză, cîştigînd şi titlul de doctor în filozofie.

În anul 1921 a urmat cursurile pentru translatori organizate de Ministerul de Externe german în vederea pregătirii interpreţilor speciali pentru conferinţe internaţionale. Angajat de minister a fost curînd trimis la Geneva, însoţind delegaţia germană la Liga Naţiunilor.

După venirea la putere a lui Hitler, dictatorul a manifestat, la început, neîncredere faţă de Schmidt, spunînd că „cine a lucrat la Geneva nu face desigur două parale". Dar după conferinţa Simon-Eden-Hitler, führerul, mulţumit de „tehnica" interpretului, l-a numit translator-şef. În această calitate, Paul Schmidt a luat parte la aproape toate tratativele şi conferinţele internaţionale în calitate de interpret personal al lui Hitler — dar şi al altor căpetenii naziste — pînă în 1945.

Însemnările sale, cu caracter memorialistic, intitulate „Spectator pe scena diplomatică", au apărut întîi la Bonn, fiind apoi traduse în mai multe limbi străine. Ele cuprind stenogramele, prelucrate, luate cu prilejul întîlnirilor politice la care a asistat, diverse date culese din memoriile unor personalităţi politice ale vremii, precum şi din diverse documente străine.

De curînd, cartea a apărut în traducere maghiară la Editura Gondolat din Budapesta.

Autorul nu face decît o consemnare superficială, faptică, a evenimentelor tratate, ocolind cauzele adînci care au dus la cataclismul mondial declanşat de fascişti, de pe urma căruia omenirea a îndurat suferinţe ce nu vor fi uitate niciodată. Rarele comentarii ce însoţesc descrierea evenimentelor trăite, vădesc poziţia părtinitoare a autorului faţă de cei pe care i-a slujit.

Totuşi, datorită poziţiei autorului, care în înseşi cuvintele sale, a fost „un observator din culise" la discuţii secrete şi tratative diplomatice de cea mai mare importanţă istorică, însemnările sale — cu toate deficienţele semnalate — prezintă un incontestabil interes.

În paginile ce urmează am selecţionat cîteva pasaje care reţin atenţia tocmai prin notaţia personală, nu lipsită de pitoresc, privind evenimentele observate „din culise". Subtitlurile aparţin redacţiei.

...Singurul eveniment care mai aducea aminte de anii 1936 și 1937, asemănător unei ultime zile splendide de sfîrșit de vară înainte ca în viața politică a continentului să izbucnească anotimpul aspru, cu furtunile sale îngrozitoare, acest ultim eveniment a fost vizita de stat făcută de Hitler lui Mussolini, în prima jumătate a lunii mai (1938 n.t.).

Mussolini fusese primit cu atîta fast în Germania încît a ținut să se revanșeze printr-o altă invitație, eu fiind prezent cu această ocazie. Nu sînt prea convins că invitația ar fi fost tot atît de cordială, dacă „Anschlussul" (anexarea Austriei de către Germania n.t.) ar fi fost la acea dată fapt împlinit. Aceasta era convingerea mea de cînd am văzut cît de dezaprobator dăduse Mussolini din cap în aprilie 1937, cu ocazia unei convorbiri cu Göring pe această temă. După reacția lui destul de vehementă, nu s-a vorbit în prezența mea despre această problemă. Abia în ajunul invadării Austriei, Hitler l-a delegat pe prințul Filip de Hessa, ginerele regelui Italiei, să plece cu avionul la Mussolini și să-i transmită un mesaj care conținea motivele ce l-au făcut să procedeze astfel față de Austria.

De cîte ori urma să se întîmple, mai tîrziu, ca Mussolini să fie informat în ultimul moment despre o invadare sau o altă acțiune surprinzătoare, se spunea la noi în Ministerul de Externe: „Astăzi dimineața prințul de Hessa a plecat din nou la Roma cu un avion special. Era palid, dar resemnat". Odată am fost rechemat dintr-un concediu, deoarece cu o astfel de ocazie versiunea italiană a documentului nu fusese la timp terminată de către secția de limbi străine a Ministerului de Externe.

Misiunea mea era atunci de a găsi un translator italian care să fie în stare ca în viitoare cazuri de asemenea natură să facă traducerile în limba italiană, chiar în avionul care urma să transporte mesajul către Duce. Dealtfel metoda traducerilor „în zbor" o inaugurasem eu, odată, în avionul care mă ducea la Londra.

Deși avertizat de Göring, Mussolini a fost surprins cînd „Anschluss-ul" a devenit un fapt împlinit; totuși l-a acceptat fără opoziție, răspunzînd că înțelege întru totul procedeul lui Hitler. „Duce, gestul acesta nu-l voi uita niciodată!", i-a spus Hitler...

Există o dovadă sigură că temerile lui Hitler față de o răcire a simpatiilor Italiei și o reapropiere a acesteia de frontul antinațional-socialist al Europei nu erau chiar atît de neîntemeiate. Această dovadă era apropierea Angliei față de Italia, în urma Anschluss-ului (...).

VIZITA LUI HITLER LA ROMA

Aceasta a fost atmosfera care plutea în jurul vizitei oficiale germane la Roma și care a rămas complet necunoscută marelui public. Se putea vedea clar din pregătirile minuțioase făcute de partea germanilor că și de data aceasta urma să fie vorba de un spectacol de gală în stilul cel mai bombastic. Din aceste pregătiri făcea parte și o uniformă gen „amiral" pentru reprezentanții Ministerului de Externe. Toți participanții la călătorie erau ocupați toată ziua la cei mai mari croitori din Berlin pentru a proba diversele modele ale uniformei de gală, desenate de decoratorul de teatru Benno von Arent și aprobată de doamna von Ribbentrop. Era vorba de un costum de zi bleumarin cu butoni de aur, brandenburguri de argint cu diagonală și un pumnal elegant, precum și un frac de gală de culoare închisă și cu epoleți, care în gradele superioare aveau atîtea frunze de stejar argintii, încît purtătorii lui au fost porecliți la noi, în Ministerul de Externe, „oamenii îmbrăcați în frunze". Uniforma era completată de o sabie de diplomat, care, spre deosebire de aceea a ofițerilor, nu se scotea niciodată din teacă, unde era fixată. De multe ori se întîmpla ca sabia să te lovească în coaste cînd te așezai, ceea ce nu făcea decît să mărească grotescul mascaradei.

De fapt, costumele nu erau nici mai fastuoase, nici mai ciudate decît acele uniforme pe care le purtau diplomații englezi și francezi la ocazii festive. Dar diplomații din Germania și S.U.A. fuseseră pînă atunci singurii care la astfel de ocazii purtau un frac simplu, din care cauză noua „costumație" nu era deloc după placul nostru.

Cînd urcam în Italia treptele palatelor istorice pe covoare roșii (ca dealtfel și în Spania), pe lîngă uniformă mai eram înfășurați și în pelerine asemănătoare acelora ale cavalerilor teutoni, prevăzute însă cu insignele Reichului german. Numai casca militară prusacă nu se prea potrivea la această mascaradă. Mai bine s-ar fi potrivit bicornul. Trebuie spus că această costumație nu era prea fericit aleasă, căci, mai ales unor diplomați mai plinuți, de vîrstă înaintată și nu prea înalți, jacheta neagră cu pantaloni vărgați și cilindru de mătase le dădeau un aspect mult mai favorabil. Cînd figuri nemilităroase îmbracă uniforma militară, de multe ori par cantonieri de cale ferată.

GREA E MESERIA DE „AMIRAL"

În după-amiaza zilei de 2 mai am pornit spre Italia împreună cu Hitler și Ribbentrop, din gara Anhalt din Berlin. Delegația noastră era compusă din nici mai mult nici mai puțin de 500 persoane, repartizate în trei trenuri speciale. Era într-adevăr ceva unic. Jumătate din guvern, majoritatea conducătorilor partidului, ziariști cu renume, soții de miniștrii, printre care și d-na von Ribbentrop, toți făceau parte din acest convoi costumat pe care noi îl numiserăm între noi „invadarea Italiei". Fiecare din noi avea cușeta lui, în care se găsea toată garderoba de uniforme, gata aranjată. Pe lîngă uniforma mea de „amiral", mai aveam cu mine tot echipamentul meu de aviație, pentru cazul că s-ar fi ivit ocazia să am de lucru numai pentru Göring (dar în cele opt zile cît a durat voiajul nu am folosit-o niciodată). Șeful protocolului din Ministerul de Externe fixase costumarea detaliată pentru fiecare zi și fiecare oră. Se întîmpla cîteodată ca, în timpul voiajului de la un oraș italian la altul, să fie nevoie să schimbăm fracul de gală cu costumul de zi, pelerina de cavaler cu mantaua de amiral, pumnalul cu sabia, astfel încît compartimentele noastre din vagonul de dormit păreau mai degrabă cabinetele unor actori de cinema. În loc să facem gimnastică, ne căzneam cu încălțatul și descălțatul cizmelor înalte de călărie.

„Ţi-ai pus diagonala invers!", îmi şopti unul din aghiotanţii lui Hitler, în gară. Dovadă, că nu învăţasem încă meseria de „amiral"...

Peronul gării Brenner era pavoazat cu steaguri şi flori: covoare late erau întinse peste tot, iar la margine stăteau aliniate formaţii ale armatei italiene şi ale partidului fascist italian. Cînd trenul nostru a intrat în gară au răsunat imnurile naţionale, iar reprezentantul regelui Italiei, ducele de Pistoia, a venit la tren pentru a ne saluta, însoţit de o delegaţie numeroasă în uniforme multicolore.

Drumul ducea mai departe prin Tirolul de Sud, unde oamenii se înghesuiau de-a lungul liniei şi în gări, rămînînd însă muţi, în mod ostentativ. Nici o mînă nu se ridica pentru salutul fascist sau hitlerist, numai ici-colo flutura o batistă izolată. Locuitorii germani din Tirolul de Sud se uitau la noi serioşi şi îngîndurați...

FOC BENGAL ŞI FURTUNĂ PROTOCOLARĂ

Primirea la Roma, în aceeaşi seară, a fost de nedescris. Se construise o gară specială în acest scop. Regele Victor Emanuel sosise în gară împreună cu Mussolini şi conducerea statului şi a partidului, însoţiţi de suitele respective. Mergînd prin oraş, în caleşti de gală cu cîte patru cai, mă gîndeam la admiraţia pe care o resimţisem anul trecut faţă de convoiul de încoronare la Londra. Pe lîngă piramida lui Cestius am fost întîmpinaţi, la vechea poartă a Romei, de către prinţul de Colonna, guvernatorul capitalei, care ne-a urat bun venit. Am trecut pe lîngă fîntîni artificiale iluminate „à giorno", pe bătrîna cale de triumf a romanilor — care fusese lărgită de Mussolini şi devenise o adevărată Via Triumfalis — şi de-a lungul Palatinului. Peste tot, pînă la Arcul lui Constantin, candelabre cu multe braţe răspîndeau o lumină orbitoare. Am trecut sub acest arc de triumf al împăratului Constantin, pe lîngă Colosseum iluminat de foc bengal roşu, ca şi cînd ar fi fost în flăcări. Pe ambele părţi ale străzii ardeau focuri, stîlpii erau prinşi în raza reflectoarelor; steagurile sub pinii Romei şi sub un cer spuzit de stele ne impresionau. Într-un cuvînt, arta regizorală italiană se întrecuse pe sine însăşi.

Hitler avea reşedinţa în Palatul Regal, noi însă puteam să coborîm de pe scena de operetă, fiind instalaţi la „Grand Hotel", renumit în toată lumea. Aci am fost întîmpinaţi de ospitalierii italieni cu coşuri de fructe şi sticle de „grapa", care ne aşteptau în camerele noastre şi care ne făceau să ne gîndim, plini de curiozitate, la surprizele artistice care ne erau rezervate în zilele următoare.

Nu am fost decepţionaţi. Programul se desfăşura cu fastul care era de aşteptat numai de la urmaşii maeştrilor italieni şi ai împăraţilor romani.

Paradă navală la Neapole. Mă găseam pe bordul cuirasatului „Giulio Cesare", de unde am putut privi cum o sută de submarine se scufundau concomitent şi reapăreau în aceeaşi secundă cu precizia unui ceasornic. Aici am fost într-adevăr numai oaspete, căci Hitler, Mussolini şi regele Italiei, adică „grupul de vîrf", se găseau pe cuirasatul „Cavour".

În seara aceleiaşi zile ne-am putut da seama cît de răsfăţate deveniseră simţurile noastre datorită efectelor scenice grandioase cu care ne îndopau regizorii italieni. În acea seară ni s-a dat o reprezentaţie de gală la teatrul de operă. Spectacolul festiv cu „Aida" la Teatro San Carlo făcea o impresie aproape ştearsă şi sobră, iar muzica lui Verdi suna reţinută şi modestă faţă de rapsodiile de culori şi sunete pe scena festivă a zilelor trecute, pe care şi noi am apărut ca figuranţi.

În acea seară s-a dezlănţuit o furtună grea. Nu pe cerul Italiei, ci în sinul delegaţiei germane. Victimă a fost şeful protocolului, von Bülow-Schwante. Nefericitul nu prevăzuse că la plecarea din teatrul napolitan, după actul II al operei, în vederea înapoierii la Roma, Hitler va avea de mers alături de regele Italiei — acesta, înzorzonat, cu o uniformă strălucitoare, iar Hitler în frac simplu şi cu capul gol. După trecerea în revistă a companiei de onoare, furia lui Hitler a izbucnit şi şeful protocolului şi-a pierdut postul.

Sfîrşitul călătoriei în Italia şi punctul culminant din punct de vedere artistic a fost vizita la Florenţa, prevăzută numai pentru cîteva ore.

DISCURSURI FRUMOASE... DAR NUMAI LA SUPRAFAŢĂ

În timpul acestor opt zile de recepţii în palate regale, de banchete de stat şi defilări care se succedau aproape fără pauză între ele, eu, în calitate de translator, n-aveam practic nici o sarcină. Pe de o parte mai făceau parte din delegaţie doi specialişti pentru limba italiană, iar pe de altă parte programul festiv nu prea lăsa timp liber pentru discuţii sau tratative în sensul adevărat al cuvîntului. Acelaşi lucru a fost de altfel simptomatic şi cu prilejul vizitei lui Mussolini în Germania, după cum era caracteristic mai tîrziu şi la întîlnirile viitoare între cei doi dictatori. Oboseala principală rămînea deci, nu numai pentru mine, dar şi pentru ceilalţi participanţi, schimbarea permanentă a uniformei. La sfîrşitul acestei călătorii, fiecare din noi ar fi fost bun pentru a se produce pe o scenă de varieteu ca maestru în arta deghizării. Era foarte obositor ca zilnic, în cele zece sau douăsprezece ore ale unei vizite de stat, să arborezi fără întrerupere o mină solemnă, demnă sau plină de bucuria aşteptării (după cum prescrie nevoia dictată de „dirijori"), atunci cînd defilările se petreceau în faţa publicului italian, care urmărea totul cu atenţie critică, sau cînd în saloane închise „barbarii din nord" erau supuşi unor priviri scrutătoare din partea elitei ţării gazdă.

Ultimul şi cel mai semnificativ motiv al „odihnei" de care mă bucuram în calitatea mea de translator, era atitudinea reţinută a lui Mussolini şi a lui Ciano, care în mod vădit se eschivau de la convorbiri politice mai serioase, atît de insistent căutate de Hitler şi Ribbentrop. Aceasta reieşea, în primul rînd, din întocmirea programului, care nu lăsa timp liber pentru asemenea convorbiri, şi, în al doilea rînd, din comportarea dictatorului italian şi a ginerelui său cu ocazia festivităţilor. Dacă totul ar fi mers după dorinţa lui Hitler şi mai ales a lui Ribbentrop, cu asemenea ocazii s-ar fi putut discuta foarte bine unele probleme. Am pierdut ultimul rest de dubiu în această privinţă cînd am înmînat lui Ciano un proiect de tratat de alianţă germano-italian, căci, oricît de curios ar părea, în ciuda tuturor discursurilor frumoase, în acel timp încă nu eram aliaţi cu Italia în sensul pro-

priu al cuvîntului. Probabil că Hitler se gîndea la diversele sale planuri de viitor și dorea să-și atașeze Italia în mod indisolubil.

Cu cîteva zile mai tîrziu, Ciano ne înmînă un „contraproiect", care nu merita cu nimic acest nume; era o hîrtie anostă, atît de lipsită de miez, incît echivala cu un refuz. Într-o scurtă convorbire, Ribbentrop a avut o ciocnire violentă cu Ciano, contrastînd grotesc cu spectacolul vizitei de stat ce se desfășura în fața lumii întregi. Calitatea cea mai însemnată a lui Ribbentrop era dîrzenia lui: el nu slăbea pe interlocutorii lui — lucru „observat" de mine și mai tîrziu în diverse rînduri — pînă cînd aceștia, obosiți de această strategie, de multe ori lipsită de tact, acceptau propunerile sale, adesea în pofida convingerii lor. Aceeași tactică o încercă și aici, însă de această dată fără succes. „Solidaritatea între cele două regimuri ale noastre", a spus Ribbentrop cu un zîmbet care mi se păru sarcastic, „a ieșit la iveală în aceste zile în mod atît de vădit încît nu mai este nevoie de un tratat formal de alianță". Am dedus de aici că italienii încă nu-și reveniseră din șocul provocat de alipirea Austriei — și mai ales de metodele folosite cu această ocazie — și că privirile lor erau încă îndreptate spre Vest, după cum reiese dealtfel și din jurnalul lui Chamberlain. Din toate acestea însă nu străbătea nimic în afară, în acele zile.

„Este voința mea nestrămutată și legămîntul pe care-l transmit poporului german, ca frontiera Alpilor, pe care a clădit-o natura între cele două popoare ale noastre, să fie privită veșnic ca o graniță trasă în mod vădit între noi, de către providență și istorie", erau cuvintele lui Hitler adresate lui Mussolini într-un toast ținut la un banchet oficial la Palazzo Venezia. Desigur că și el observase că afacerea cu Austria provocase o neliniște pronunțată în rîndul italienilor și astfel vroise să dea o garanție solemnă lăsînd să se înțeleagă că ei nu vor avea de ce să se teamă de Germania, care din luna martie devenise vecina Italiei. Aceasta a fost însă singurul cuvînt cu „colorit istoric" pronunțat în mijlocul festivităților turbulente.

...Apoi am schimbat atmosfera văratecă de sub cerul italian lipsit de nori, cu climatul mai aspru al nordului și nu a trecut mult pînă cînd primele rafale de vînt ale furtunii care se pregătea au stîrnit mult praf.

MÜNCHEN, KÖNIGSPLATZ, 29 SEPTEMBRIE 1938, ORELE 14

Desfășurarea conferinței de la München (1938), în noul palat al Führerului în Königsplatz, a fost de atîtea ori și atît de detaliat descrisă încît nu mai este cazul să intru în prea multe detalii...

Pe la ora 14 stăteam împreună cu cei patru mari: Hitler, Chamberlain, Mussolini și Daladier, mai departe Ribbentrop, Ciano, Wilson și Alexis Léger (secretarul de stat al Ministerului de Externe francez) în jurul unei mese rotunde, în sala modernă a palatului Königsplatz. Începea conferința istorică de la München. Desfășurarea a fost mult mai puțin senzațională decît s-a crezut atunci în general...

Mai întîi fiecare participant a făcut o scurtă expunere asupra punctului de vedere al țării sale în problema sudeților. Toți se declarau contra unei soluții de forță.

INTERPRETUL LUI HITLER ÎȘI AMINTEȘTE

Și Hitler a arătat că se pronunță în favoarea rezolvării pașnice a acestei probleme. Domnea o atmosferă cordială, de înțelegere reciprocă, care a fost numai o dată sau de două ori întreruptă prin atacuri furibunde ale lui Hitler împotriva lui Beneș și a Cehoslovaciei și prin riposte destul de vehemente ale lui Daladier.

În acest cerc, Daladier era încă un necunoscut. Liniștit, el stătea ghemuit în fotoliul său. Făcea impresia că nu se simțea prea în largul lui, gîndindu-se că în această conferință se discuta despre cedarea unui teritoriu de către un aliat al Franței, Cehoslovacia, și că acel aliat însuși nu era de față. Am observat cum de cîteva ori Alexis Léger îl tot îmboldea pe Daladier, spunîndu-i cîte ceva, probabil cerîndu-i să se opună. Daladier însă nu a reacționat, în afară de cele două riposte violente amintite, la cele spuse de Hitler. Era surprinzător că Hitler nu i le-a luat de loc în nume de rău, din contră, părea că Daladier îi era chiar simpatic și în pauzele între discuții își împărtășeau reciproc amintiri de pe front. „Cu Daladier mă pot înțelege foarte bine", l-am auzit odată pe Hitler spunîndu-i lui Mussolini, „și el a luptat pe front ca și noi și de aceea se poate vorbi rezonabil cu el".

CHAMBERLAIN SE PREOCUPĂ DE ȘEPTEL

Și cu Chamberlain s-a întîmplat un mic incident la München. Primul ministru britanic se tot agăța de probleme care — raportate la ansamblu — erau de fapt de ordin secundar. Era vorba de transferurile de proprietate din partea Cehoslovaciei către Germania în regiunile care urmau să fie cedate. „Cine despăgubește guvernul cehoslovac pentru clădirile și instalațiile, proprietăți ale guvernului, care vor trece la Germania împreună cu teritoriile sudete?", tot întreba Chamberlain. Se cunoștea imediat că vorbea nu politicianul, primul ministru, ci fostul ministru de finanțe și funcționar de administrație. Hitler se enerva din ce în ce mai mult. „Aceste clădiri și instalații provin din impozite plătite de germanii sudeți", repeta el într-una, cu enervare crescîndă, „și de aceea nici nu poate fi vorba de despăgubiri". Dar Chamberlain cel ordonat nu vroia să lase nereglementată problema transferului de avere și, ca și cînd ar fi vrut să epuizeze și ultimul amănunt, a întrebat dacă șeptelul de vite ar urma să rămînă în țara sudeților sau dacă ar putea să fie transportat în Cehoslovacia. În momentul acesta Hitler sări în sus. „E păcat de timpul nostru", strigă el, adresîndu-se lui Chamberlain, „ca să-l irosim cu astfel de fleacuri" (...)

Pe la ora trei după-amiază, dezbaterile au fost întrerupte pentru o scurtă pauză de prînz, după ce Mussolini a prezentat, în prealabil, o propunere scrisă în problema

crizei sudeţilor. Era scrisă în limba italiană, dar mi-a fost foarte uşor s-o traduc, deoarece o mai tradusesem o dată la Berlin din limba germană în franceză. În dimineaţa critică a zilei precedente, textul mi se înmînase de către secretarul de stat von Weiszäcker, cu rugămintea să-l traduc cît mai repede în limba franceză, pentru ca să fie înmînat ambasadorului italian spre a fi remis lui Mussolini, înainte ca Ribbentrop să mai aibă ocazia să se amestece. Aici, la München, am „sărbătorit" revederea cu acest text care a fost prezentat conferinţei ca şi cînd ar fi fost o propunere a lui Mussolini, dar care în realitate provenea de la Göring, Neurath şi Weiszäcker.

După dejun au continuat dezbaterile într-o formă destul de dezordonată. Prezenţi acum nu mai erau decît cei Patru Mari, cu miniştrii lor de externe sau consilierii de politică externă. Unul după altul au intrat Göring, ambasadorii François-Poncet, Henderson, Attolico, consilieri juridici, secretari şi aghiotanţi, grupîndu-se în jurul mesei rotunde la care stăteau cei patru şefi de guverne, ascultînd cu atenţie încordată. Proiectul de tratat al lui Mussolini fusese între timp tradus în cele trei limbi oficiale şi după unele modificări neînsemnate a devenit renumitul „tratat de la München", care s-a semnat pînă la urmă la 30 septembrie între orele 2 şi 3 dimineaţa.

În decursul după-amiezii şi serii, convorbirile se destrămaseră din ce în ce mai mult, ele ducîndu-se în cercuri restrînse, în timp ce experţii se luptau pentru fixarea formulărilor definitive, aşa cum fac inevitabil juriştii. Hitler avea în diverse rînduri convorbiri foarte vioaie cu Daladier. Vorbea şi cu Chamberlain, însă tonul era mult mai rezervat decît în discuţiile cu Daladier. O singură dată a apărut foarte bucuros şi anume atunci cînd Chamberlain a sugerat să aibă a doua zi cu Hitler o convorbire între patru ochi.

I-am văzut stînd destul de mult de vorbă pe Mussolini şi pe Chamberlain şi nu puteam să nu-mi amintesc de înţelegerile anglo-italiene şi de străduinţele lui Chamberlain de a se apropia de Italia (...)

UN BANCHET LUGUBRU

Pentru ora 9 seara Hitler îi invitase pe toţi participanţii la masa pregătită în sala de banchete din palatul führerului. Chamberlain şi Daladier s-au scuzat motivînd că în cursul pauzei de seară vor trebui să vorbească la telefon cu guvernele lor la Londra şi Paris. Pesemne nici nu erau în dispoziţia de a participa la un banchet festiv, deoarece trebuiau să accepte o foarte serioasă ştirbire de prestigiu. Sub presiunea lui Hitler, îndemnaseră pe un aliat al Franţei de a ceda Germaniei o parte din teritoriul său. Astăzi ştim că atît Franţa cît şi Anglia au exercitat la vremea respectivă o presiune destul de însemnată asupra Cehoslovaciei. Era deci lesne de înţeles că atît Chamberlain cît şi Daladier păreau foarte abătuţi în ziua aceea (...).

Odihna după semnarea documentului a fost numai de scurtă durată. Chiar a doua zi dimineaţa am asistat în locuinţa particulară a lui Hitler la convorbirea propusă în ajun de premierul britanic. Hitler se schimbase. Era palid şi prost dispus. Îl asculta pe Chamberlain aproape distrat cînd acesta vorbea de relaţiile anglo-germane, dezarmare şi chestiuni economice şi, contrar obiceiului său de altădată, aproape nu lua parte activă la discuţie(...).

La sfîrşitul convorbirii, Chamberlain a scos din buzunar Declaraţia anglo-germană, devenită pe urmă atît de renumită. „Considerăm tratatul semnat aseară şi convenţia navală germano-engleză ca simboluri pentru dorinţa celor două popoare ale noastre de a nu mai porni război niciodată unul contra celuilalt. Sîntem hotărîţi de a ne consulta şi asupra altor probleme care privesc cele două ţări ale noastre şi de a ne strădui să înlăturăm orice cauze de divergenţe de păreri care s-ar putea ivi, pentru ca astfel să contribuim la asigurarea păcii în Europa". Astfel am tradus pentru Hitler propunerea lui Chamberlain, apăsînd pe fiecare cuvînt.

Chamberlain a publicat recent o scrisoare particulară din care reiese că Hitler ar fi împărtăşit cu ardoare cele cuprinse în Declaraţie. Eu nu am avut această impresie atunci. Am observat chiar că abia doar după o oarecare ezitare Hitler şi-a dat acordul la aceste formulări şi eram convins că a pus semnătura numai pentru a-i face plăcere lui Chamberlain, fără însă ca el să-şi facă prea mari iluzii asupra consecinţelor acestei Declaraţii (...).

ÎNCEPUTUL SFÎRŞITULUI — 1939

Deşi în 1938 Germania încă nu se prăbuşise în prăpastie, totuşi ocaziile în care aveam misiunea să fac traduceri, după discursul sumbru al lui Hitler de la Saarbrücken, mi-au arătat că nu ne depărtasem nici chiar aşa de mult de marginea prăpastiei. Din contră, primele luni ale anului fatidic 1939 îmi dădeau impresia din ce în ce mai sigură că Germania se îndrepta spre marginea prăpastiei, mai întîi încet, dar pe urmă vertiginos.

Cred că nu a existat vreo altă perioadă în activitatea mea în care să fi luat parte la un număr atît de mare de discuţii între oameni de stat, ca în intervalul de timp dintre conferinţa de la München şi ziua marii nenorociri — 3 septembrie 1939. Era de datoria mea de a face însemnări despre toate aceste convorbiri. Multe din notele mele au fost mai tîrziu publicate în colecţii de documente germane şi străine. Atunci cînd le scriam, îmi dădeam seama că odată şi odată ele vor forma, împreună cu alte documente, elementele de bază din care se va putea întocmi o părere istorică obiectivă despre toate acele evenimente. În acelaşi timp eram condus de ideea că într-o bună zi compatrioţii mei vor vedea în aceste rapoarte modul în care Hitler îşi conducea politica externă.

Deşi nu trecuse mult timp de la Conferinţa de la München, evenimentele, după observaţiile mele, se precipitau spre o catastrofă. Cît de uriaşă urma să fie aceasta într-adevăr nu o puteam bănui atunci (...).

„ASIGURĂRI DE PACE, PREGĂTIRI FEBRILE DE RĂZBOI"

Este adevărat şi în acelaşi timp semnificativ că în acel moment lipseau cu desăvîrşire festivităţile strălucitoare care în tot anul 1937 şi la începutul anului 1938 înşelaseră pe oamenii naivi cu privire la adevărata

situație; totuși nu lipsea nici în anul 1939 acel contrast straniu între asigurările de pace, pe de o parte, și pregătirile febrile de război, pe de altă parte, contrast pe care l-am trăit de la postul meu de observație și care, cred eu, a fost caracteristica cea mai pronunțată a acelui an.

În cadrul somptuos al Palatului Belvedere, fosta reședință de vară a prințului Eugen, s-a întrunit în vara anului 1938 o comisie de arbitraj germano-italiană pentru a reglementa pretențiile teritoriale ale Ungariei față de ceea ce mai rămăsese din Cehoslovacia. Cînd astăzi aud de noi fixări de granițe, am mereu în fața ochilor mei o scenă trăită de mine cu o zi înainte de proclamarea primului arbitraj de la Viena, în Palatul prințului Eugen: în mijlocul unei săli rotunde, destul de mici, cu multe ferestre care dădeau spre parcul Belvedere și spre orașul Viena, se găsea o mare masă rotundă, pe care era întinsă o hartă cu regiunile în discuție. În jurul mesei stăteau Ciano și Ribbentrop înconjurați de colaboratorii lor. Cei doi miniștri de externe țineau în mînă cite un creion gros și în timp ce vorbeau între ei, tot modificau noua linie de frontieră desenată de experți și care urma să servească ca bază pentru hotărîrea de arbitraj ce urma să se dea.

...În acest fel, cei doi miniștri de externe se tot certau, ștergeau, desenau din nou, creioanele deveneau din ce în ce mai scurte, iar linia de frontieră din ce în ce mai groasă.

„TRASAREA GRANIȚELOR ÎN SĂLILE FASTUOASE ALE UNOR PALATE"

„Cam grea sarcină pentru comisia de frontieră!", îmi șopti un coleg. „În realitate aceste linii groase de creion au o lățime de cîțiva kilometri!" În fața ochilor mei vedeam un peisaj pașnic cu păduri, cîmpuri, gospodării țărănești, sate și șosele care prin natura lor formau un tot și acum erau rupte în două de către creioanele unor miniștri și de voința arbitrară omenească. Rar s-a întîmplat să-mi sară mai clar în ochi contrastul între trasarea granițelor în sălile fastuoase ale unor palate, făcută cu multă ușurință de către oameni de stat, pe de o parte și efectul acestor hotărîri asupra modestei vieți cotidiene a regiunilor afectate, pe de altă parte.

Acest contrast între forma exterioară și conținut m-a izbit și la cele două „vizite de prietenie" la care am luat parte, ca translator al lui Ribbentrop, în decembrie 1938 la Paris și în ianuarie 1939 la Varșovia.

„Guvernul german și cel francez sînt de părerea unanimă că relațiile de bună vecinătate între Germania și Franța reprezintă unul din elementele esențiale de consolidare a relațiilor în Europa și pentru menținerea păcii generale", astfel suna o declarație semnată în mod solemn în Sala ceasornicelor din Quai d'Orsay de către Ribbentrop și ministrul de Externe al Franței Bonnet — în aceeași sală în care asistasem cu zece ani mai înainte la semnarea de către Stresemann, Briand și Kellog a tratatului prin care se condamnau soluțiile războinice pentru rezolvarea unor dificultăți internaționale.

„Ambele guverne... recunosc în mod solemn și definitiv frontierele între cele două țări ale lor, astfel cum ele există astăzi", suna mai departe textul în limba germană, căruia i-am dat citire în ziua de 6 decembrie 1938, înainte ca să fie semnat. În timpul acela, sala era plină de reporteri fotografi și de cinematograf, iar aparatele ce țăcăneau și mulțimea de trepiede făceau ca momentul final al semnării să-și piardă mult din solemnitate.

„Ambele guverne sînt hotărîte" — am citit mai departe — „cu rezerva unor eventuale obligații speciale ce le-ar avea față de o a treia putere, de a începe consultații în toate problemele care privesc cele două țări, în cazul că evoluția viitoare a acestor probleme ar putea conduce la dificultăți internaționale".

Era o fațadă înșelătoare în dosul căreia, scurt timp după actul solemn al semnării, a început o altă dezbatere, destul de puțin metodică de altfel, a situației generale, între Bonnet și Ribbentrop, într-o altă sală a Ministerului de Externe francez. Ribbentrop vorbea cîteodată franceza, cîteodată germana, iar eu traduceam. Nu se făcea nici o traducere în limba germană. S-ar putea ca aceasta să fi fost cauza neînțelegerilor care au caracterizat aceste convorbiri (...).

„O VIZITĂ AMICALĂ" PLINĂ DE INAMICIȚIE

După cum s-a văzut, numai înțelegere amicală nu a domnit la această „vizită amicală" între Franța și Germania. Este drept, ni se făcuse o primire extrem de curtenitoare: ni se trimisese la Berlin chiar un vagon Pullman, construit pentru vizita regelui Angliei! Discuțiile însă lăsau să se vadă clar neîncrederea pe care Franța, mai ales diplomații de carieră ca Alexis Léger, o nutreau față de noi. În strălucirea uniformelor noastre (de amiral!) ne-am deplasat la Arcul de triumf, depunînd o coroană lîngă flacăra veșnică în cinstea eroului necunoscut. Un avion special trebuia să aducă de la Berlin banderola cu zvastica, uitată acolo de către Serviciul nostru de protocol. Cu toate acestea, eram ferm convinși că totul nu era altceva decît un gest teatral.

Probabil că și populația Parisului avea aceeași impresie despre toată vizita de prietenie. Puținii oameni pe care i-am putut vedea, datorită măsurilor severe de siguranță, arătau apatici și neinteresați. Dar restul lumii își îndrepta privirile spre Paris și făcea tot felul de presupuneri asupra conversațiilor de trei ore care avuseseră loc la Quai d'Orsay, presupunînd că se ascundea cine știe ce în dosul acelui schimb de vederi, care în realitate fusese destul de superficial (...).

Moda asigurărilor de pace, care de fapt nu aveau nici un fond, a fost continuată în Est în ianuarie 1939 printr-o vizită de stat în cursul căreia l-am însoțit pe Ribbentrop la Varșovia. Contrastul între formalitățile exterioare și miezul adevărat era aici încă și mai frapant ca la Paris.

„NORD EXPRES" SOSEȘTE ÎN CAPITALA POLONIEI

Cînd „Nord Expres" a sosit în capitala Poloniei, în după-amiaza zilei de 26 ianuarie 1939, peronul era împodobit cu drapele cu zvastică. O companie de onoare a prezentat arma pentru onor, muzica militară a intonat imnurile naționale, iar d. Beck, ministrul de Externe al

INTERPRETUL LUI HITLER ÎȘI AMINTEȘTE

Poloniei, însoțit de o suită numeroasă, ne-a primit împreună cu soția sa, care a oferit flori doamnei von Ribbentrop. Și la Varșovia am depus o coroană la mormîntul eroului necunoscut.

Toasturile rostite de Beck și Ribbentrop cu ocazia dineului de gală nu erau chiar declarații emfatice de prietenie, totuși controversele periculoase între cele două țări nu erau chiar atît de izbitoare cum fuseseră imediat după începutul anului, cînd Beck îi făcuse lui Hitler o vizită la Obersalzberg (...).

La aceste controverse mă gîndeam cînd am fost primiți la Varșovia cu atît de mare amabilitate și prietenie aparentă. Ribbentrop își dubla eforturile pentru a obține de la guvernul polonez acceptarea propunerilor germane, dar cu toată dîrzenia lui, refuzul era net și categoric: forma elegantă și diplomatică ce i-l dăduse Beck nu schimba nimic (...).

Discrepanța aceasta dintre forma exterioară și conținutul unor convorbiri am simțit-o și mai puternic decît la Paris și Varșovia în acele ore matinale ale zilei fatidice de 15 martie 1939, pe care eu personal o consider ca marcînd începutul sfîrșitului.

15 MARTIE 1939, ORA 1 NOAPTEA, ÎN CANCELARIATUL REICHULUI

Scurt timp după ora 1 noaptea, președintele statului cehoslovac dr. Hacha și ministrul său de Externe, Chvalkovsky au fost primiți de către Hitler, în Cancelariatul Reichului. Convorbirea aceea misterioasă care s-a terminat cu soluția senzațională a instituirii unui protectorat german asupra Boemiei și Moraviei a dat loc la multe încercări de interpretare în lume. Ea s-a desfășurat într-o încăpere a Cancelariatului Reichului — o clădire recent terminată — care purta numele de „cameră de lucru". Era însă atît de mare încît numele nu i se potrivea: o sală înaltă, cu lambriuri de culoare închisă, la al cărei capăt se afla masa de lucru a lui Hitler. În colțul celălalt, o masă rotundă și în jurul ei bănci capitonate și fotolii. Lîngă ferestre se găsea o masă lungă, iar mijlocul sălii era acoperit în întregime cu un covor gros. Culoarea închisă a lambriurilor și a covorului dădeau interiorului o atmosferă sumbră, căci lumina celor cîteva lămpi cu picior de bronz nu putea să pătrundă semiîntunericul iar tablourile și mica statuetă reprezentînd pe Frederic cel Mare abia se puteau desluși. Cadrul scenei tragice ce urma să se desfășoare în acea noapte era tocmai cel potrivit.

Acel domn în vîrstă, scund, cu ochii negri, și fața îmbujorată de emoție, condus în sală la ora 1 noaptea, urmat de ministrul de Externe ceh, era Hacha, succesorul președintelui Beneș. Făcuse tot ce-i stătea în putere pentru a-i fi pe plac uriașului vecin, Germania, care înconjura din trei părți rămășițele Cehoslovaciei și a nu da acesteia nici un motiv de plîngere sau supărare. Din punct de vedere economic el își manifestase dorința de a se ajunge la o uniune vamală și la clauze comerciale preferențiale; și pe tărîm politic își arăta permanent dorința de a-i fi pe plac Germaniei (...).

Toate acestea fuseseră degeaba (...). Încă din luna ianuarie auzisem în cancelariatul Reichului că Hitler era hotărît să lichideze statul ceh. Eram de-a dreptul încremenit, deoarece eu personal tradusesem în timpul crizei sudete asigurările lui Hitler către primul ministru britanic în sensul că problema sudetă era ultima sa revendicare teritorială. „Noi nici nu-i dorim pe cehi", îmi mai sunau în urechi cuvintele rostite în Palatul Sporturilor. În locuința particulară a lui Hitler din München, Hitler și Chamberlain își dăduseră reciproc asigurarea: „sîntem hotărîți să rezolvăm și alte probleme... după metoda consultărilor" (...).

Hacha și Chvalkovsky văzuseră și ei la rîndul lor cum norii negri se adunară la orizont și solicitaseră o întrevedere cu Hitler. Acesta se declarase de acord să-i primească la Berlin. Și acum începu iar acel joc de contraste, despre care am mai vorbit, printr-o primire solemnă în gara Anhalt, cu toate onorurile cuvenite unui șef de stat. Cînd cei doi au sosit în curtea de onoare a cancelariatului Reichului, compania de gardă „Adolf Hitler" a intonat un marș, prezentînd arma pentru onor și Hacha a trecut în revistă trupele aliniate.

ÎN SUMBRA SALĂ DE LUCRU A LUI HITLER

Contrastul dintre această formă exterioară înșelătoare și realitatea părea cu atît mai izbitor în sumbra sală de lucru a lui Hitler. Nu era o convorbire intimă de la om la om: acolo se aflau un număr relativ de mare de demnitari, dar în afară de Hitler, toți ceilalți erau numai figuranți, Göring și Ribbentrop la fel ca și Hacha și Chvalkovsky.

Am mai fost prezent înainte la ședințe mult mai lungi decît aceasta, care nu a durat decît trei sferturi de oră și l-am văzut pe Hitler cu mult mai enervat decît la această răfuială cu cehii. Niciodată însă n-am făcut însemnări la vreo conferință ale cărei urmări să fi fost mai nefaste.

De fapt nici nu era o convorbire în adevăratul sens al cuvîntului, ci mai degrabă un rechizitoriu din partea lui Hitler contra cehilor, în care el nu făcea altceva decît să repete lista tuturor „păcatelor" comise de cehi — listă ce o „epuizase" cu ocazia crizei sudete, față de reprezentanții francezi și englezi — fără ca de data asta să mai adauge noi amănunte. Spunea că nu s-ar fi schimbat nimic în comparație cu regimul Beneș și că spiritul fostului președinte dăinuia subteran în noua Cehoslovacie. Pretindea că prin aceasta nu ar fi vrut să-și manifeste neîncrederea față de Hacha, deoarece în Germania totă lumea era convinsă de loialitatea lui față de Germania. În vederea apărării Reichului însă, a continuat Hitler, ar fi necesar să preia protectoratul asupra a ceea ce rămăsese din Cehoslovacia, pentru a putea îngriji singur de cele necesare.

Cuvintele lui Hitler fură rostite cu vehemență. De altfel se pare că nici nu-i era posibil să vorbească despre cehi — cu atît mai puțin, despre Beneș — fără să se enerveze. Totuși nu au avut loc acele scene furtunoase între el și Hacha despre care presa străină a scris atunci și mai tîrziu. După cum am mai spus, eu personal l-am văzut pe Hitler mult mai enervat cu diverse alte ocazii, ca de exemplu în conversația cu Sir Horace Wilson, la sfîrșitul lunii septembrie 1938.

În timp ce Hitler vorbea, Hacha și Chvalkovsky stăteau împietriți în fotoliile lor. Numai ochii lor arătau că erau încă în viață. Trebuie să fi fost pentru cei doi o lovitură înspăimîntătoare să afle din gura lui Hitler că sfîrșitul țării lor sosise. Plecaseră din Praga în speranța că vor putea să trateze cu Hitler. Dar chiar pe peron, înaintea trecerii în revistă a companiei de onoare, în gara Anhalt, pe cînd zăpada fulguia pe neașteptate, ambasadorul cehoslovac Mastny îi șoptise că trupe germane au și trecut frontiera cehoslovacă la Ostrava. După aceea, Hacha petrecuse ore întregi la hotelul „Adlon" așteptînd telefonul din partea cancelariatului Reichului, pînă în clipa cînd, în fine, au fost primiți la ora 1 noaptea...

„Intrarea trupelor germane nu mai poate fi oprită", a spus Hitler. „Dacă vreți să evitați vărsările de sînge, ar fi cel mai bine să dați imediat un telefon la Praga și să cereți ministrului dvs. de război ca trupele cehe să nu opună nici un fel de rezistență". **Astfel a luat sfîrșit această convorbire senzațională.**

PRAGA NU RĂSPUNDE

Legătura telefonică cu Praga era însă întreruptă. Ribbentrop, nervos la culme, mi-a cerut să aflu imediat „cine este acela care nu și-a făcut datoria". Prin telefon am pus în mișcare tot serviciul de telecomunicații, dar în mod invariabil mi se spunea că porțiunea germană a liniei era în regulă, dar că Praga nu răspundea. Ribbentrop începu să urle furios și-mi ceru să vorbesc în numele său cu ministrul Poștelor. Am făcut tot ce am putut, convins fiind că orice întîrziere în stabilirea legăturii ar putea să coste viața multor oameni, dacă cumva ar izbucni un conflict armat între trupele germane și cele cehe.

Între timp, într-o altă cameră, Göring stătea de vorbă foarte liniștit cu Hacha. Dintr-odată Praga a răspuns, iar eu m-am năpustit în încăperea unde stăteau cei doi, pentru a cere ca legătura să fie dată acolo. Cînd Hacha a auzit că Praga era la telefon, s-a ridicat repede pentru a vorbi, dar după cîteva clipe legătura a fost din nou întreruptă. Am părăsit camera pentru „a-l scoate din pat pe domnul ministru al Poștelor", după cum îmi ceruse Ribbentrop, care înjura pe „domnii miniștri care dorm în timp ce noi, aici, muncim din greu". În timp ce strigam la telefon, auzeam pe coridor, prin ușa deschisă, vocea lui Göring care-l chema pe profesorul Morell, medicul particular al lui Hitler. „Hacha e pe punctul de a leșina", a spus el foarte alarmat, „să sperăm că nu i se va întîmpla nimic", adăugind îngîndurat: „Pentru un om atît de vîrstnic ziua a fost destul de grea".

„Dacă acum i se întîmplă ceva lui Hacha", reflectam eu în timp ce mă străduiam să obțin legătura cu Praga, „atunci mîine toată lumea va spune că a fost omorît aci în cancelaria Reichului". Dar gîndurile mi-au fost întrerupte de centrala noastră telefonică de la Ministerul de Externe („care va fi imediat concediată cu șef cu tot, dacă nu se va putea vorbi cu Praga în cel mult o oră", urlase Ribbentrop) comunicîndu-mi că legătura cu Praga fusese definitiv restabilită.

I-am anunțat pe Göring și Hacha în aceeași cameră în care-și reluaseră convorbirea. Pare-se injecția profesorului Morell își făcuse efectul.

Hacha și Chvalkovsky au vorbit apoi cu Praga. **I-am lăsat acolo discutînd în limba cehă și am plecat** cu Göring din cameră. Am avut impresia că legătura nu era prea bună, căci Chvalkovsky a fost nevoit să vorbească încet de tot și apăsat.

Între timp m-am dus la secretariat pentru a îngriji de originalul Declarației, care nu cuprindea decît cîteva rînduri (...).

Era ora 3 și 55, în dimineața zilei de 15 martie 1939, cînd Hitler a semnat acest text pregătit cu anticipație de el, alături de Hacha, precum și de Ribbentrop și Chvalkovsky. Cred că printre cei care părăseau după aceea marea clădire cenușie de pe Wilhelmsplatz, obosiți și epuizați, nu erau mulți care își dădeau seama că în timp ce cădea cortina asupra Cehoslovaciei suna și gongul care vestea primul act al tragediei „Finis Germaniae" (...).

TENSIUNEA CREȘTE

În cursul verii 1939 tensiunea creștea aproape zilnic. Pregătirile de război se intețeau aproape în toate țările, în unele mai pe ascuns în altele fățiș. Discursurile care umpleau fie eterul, fie coloanele ziarelor, erau pline de amenințări, avertizări sau provocări. Seria vizitelor fără rezultat luase deocamdată sfîrșit, cu vizita secretarului de stat din Ministerul de Externe al Turciei. Bănuiam că voi avea foarte mult de lucru în următoarele luni, astfel că am mai profitat de o scurtă pauză după vizita turcă spre a-mi petrece cîteva zile de odihnă pe coasta Mării Nordului. Abia reușisem să găsesc o cameră într-unul din hotelurile supraaglomerate că Ministerul de Externe m-a și chemat la telefon. „Cu tot regretul, trebuie să întrerupeți concediul dvs.", mi se comunică la telefon. Avionul Ministerului de Externe este pe drum pentru a vă aduce. Vă rugăm să-l așteptați peste două ore la aeroport".

Exact la ora indicată, un Ju 52 s-a apropiat de aeroport, făcînd mai întîi un tur în jurul lui. Comandantul nu cunoștea nici el destinația noastră, urmînd să i se comunice ruta abia cu puțin timp înaintea decolării. Cînd această comunicare misterioasă a sosit, am aflat că eram așteptați tocmai în direcția opusă celei presupuse, adică la Salzburg. Era nevoie de mine pentru o vizită neașteptată a lui Ciano, care trebuia să sosească acolo în ziua de 11 august. Atît el cît și toată delegația italiană erau emoționați la culme.

„Puteți să mă credeți", mi-a spus ambasadorul italian Attolico în hotelul „Österreichischer Hof", din Salzburg, „Anglia și Franța sînt de data aceasta ferm hotărîte să intre în război dacă Hitler are de gînd să procedeze față de Polonia la fel cum a procedat față de Cehoslovacia"... „În aceste zile veți avea foarte mult de lucru", a continuat Attolico, „și veți avea de tradus cancelarului dvs. exact ceea ce v-am explicat acum, căci acesta este conținutul mesajului pe care-l trimite Mussolini și pentru care Ciano vine la Hitler".

„RIBBENTROP FREMĂTA CA UN CÎINE DE VÎNĂTOARE"

Mai întîi am plecat la castelul Fuschl, una din proprietățile lui Ribbentrop, situată la cîțiva kilometri de Salzburg, lîngă un lac, într-un peisaj pitoresc.

Ciano, încercînd să-și îndeplinească misiunea, se întrecea pe sine însuși demonstrînd, avertizînd, liniștind; în același timp sublinia slăbiciunea italiană. Însă fără

folos. Ribbentrop fremăta ca un cîine de vînătoare care abia aşteaptă porunca stăpînului ca să se năpustească asupra prăzii. Atacurile sale furibunde şi exagerate contra Angliei, Franţei şi Poloniei alternau cu declaraţii de-a dreptul groteşti asupra puterii germane. Intr-un cuvînt, nu se putea trata cu el.

În aceeaşi seară am avut din nou prilejul să observ acel contrast izbitor între situaţia existentă gravă, pe de o parte, şi decorul festiv, vesel, pe de altă parte, atît de caracteristic pentru întregul an în care urma să se hotărască „a fi sau a nu fi". În adevăr, după convorbirea al cărei miez fusese: pace sau război?, am făcut o excursie la St. Wolfgang şi am luat masa în renumitul restaurant „La Calul Bălan", înconjuraţi de o mulţime veselă de vilegiaturişti care nu puteau bănui nimic. La fel participasem cu cîteva săptămîni înainte, imediat după încheierea alianţei militare germano-italiene la Milano, la o serbare festivă la Lago di Como, în Vila d'Este, a cărei strălucire paşnică contrasta în mod ciudat cu norii de furtună care se acumulau deasupra Europei.

A doua zi am plecat la Hitler. În sala mare în care se ţineau convorbirile, în Berghof, domnea o atmosferă de zăpuşeală prevestitoare de furtună. La fel ca şi Ribbentrop în ajun, Hitler era întru totul orientat spre război. Se observa imediat că Ribbentrop redase doar „vocea stăpînului", căci argumentele folosite de Hitler erau exact aceleaşi ca cele ale ministrului său de Externe(...).

Încă în prima zi a discuţiilor, Ciano l-a atacat pe Hitler cu toată energia. Se pare că Mussolini îl instruise bine ca să-l prevină pe Hitler asupra „nebuniei" unei acţiuni militare. Folosea toată insistenţa posibilă pentru a avertiza că un război contra Poloniei nu se va limita nicidecum la această ţară şi că democraţiile occidentale vor intra cu siguranţă şi ele în război.

O altă temă, pesemne expusă în urma instrucţiunilor date de Mussolini şi pe care Ciano o repeta într-una, era slăbiciunea şi lipsa de pregătire a Italiei. Ciano declara fără înconjur că Italia nu va putea rezista într-un război decît maximum cîteva luni. Mai mult în nici un caz, mai ales din cauza lipsei materiilor prime.

Cert este că limbajul lui Ciano era cît se poate de limpede. Sfîrşi prin a propune proiectul unui comunicat care conţinea invitaţia la consultări internaţionale pentru dezbaterea tuturor problemelor care ar putea sta în calea păcii în Europa. Încă în ajun, Ribbentrop respinsese însă ideea unui astfel de comunicat şi propusese, în schimb, un alt text, care nu vorbea decît de „legăturile impresionant de strînse între cele două naţiuni".

DIN NOU LA BERGHOF

A doua zi Ciano a fost din nou primit la Berghof. Cu această ocazie, Hitler a rostit o frază care-mi sună şi azi în ureche: „Am convingerea nezdruncinată că nici Anglia, nici Franţa nu vor participa la un război general". În această a doua zi a discuţiilor, Ciano nu a mai urmat instrucţiunile date de Mussolini pentru a-l reţine pe Hitler de la nebunia unei acţiuni războinice contra Poloniei. Nu mai vorbea nici de incapacitatea Italiei de a participa la o acţiune militară. El se năruise interior, într-un mod cu totul inexplicabil. „Aţi avut dreptate de atîtea ori", i-a spus lui Hitler în cele din urmă, „cînd noi toţi fuseserăm de părere contrarie, încît s-ar putea prea bine întîmpla ca şi de data aceasta să vedeţi lucrurile mai just decît noi".

Eram adînc decepţionat de această schimbare de poziţie, iar ambasadorul italian Attolico, căruia i-am făcut o aluzie despre felul în care s-a produs cotitura la ministrul său de Externe, a discutat în şoaptă şi plin de îngrijorare cu ceilalţi membri ai delegaţiei italiene, care ar putea fi urmările pentru Italia ale acestei atitudini (...).

Încă în aceiaşi după-amiază, la 13 august, Ciano a plecat cu avionul de la aeroportul Salzburg. „Mă înapoiez la Roma plin de dezgust faţă de Germania, de conducătorii ei şi de felul lor de a acţiona", a scris el în jurnalul său. În ceea ce mă priveşte eram mulţumit că puteam să-mi continui concediul întrerupt.

Nu m-am putut bucura mult de acest concediu. Evenimentele se succedau cu viteza fulgerului (...).

În ziua de 25 august am fost chemat urgent la Cancelaria Reichului pentru a traduce unele pasaje mai semnificative din declaraţiile făcute în Camera Comunelor de către Chamberlain şi Halifax (...).

EVENIMENTELE SE PRECIPITĂ

Am observat că scrisoarea şi declaraţiile lui Chamberlain nu rămăseseră fără un oarecare efect asupra lui Hitler, cînd pe la ora 2 după-amiază, ambasadorul britanic a fost chemat în Cancelaria Reichului. Hitler era relativ liniştit. I-a spus lui Henderson că mai reflectase odată asupra ultimelor cuvinte ale acestuia la Berchtesgaden privind o înţelegere germano-engleză. S-a referit apoi la declaraţiile făcute de Chamberlain şi Halifax pe care i le tradusesem în acea dimineaţă: numai pomenirea lor l-a făcut să-şi piardă stăpînirea de sine (...).

A urmat propunerea care era să devină renumită mai tîrziu, de a se da o garanţie germană pentru existenţa imperiului britanic şi chiar o ofertă de sprijin „în orice punct al lumii unde un asemenea sprijin ar putea deveni necesar". Limitarea înarmărilor, garantarea frontierelor în vest şi altele mai completau această ofertă surprinzătoare făcută de Hitler. Singurele cuvinte rostite de el despre Polonia erau: „Problema germano-poloneză va trebui să fie şi va fi rezolvată".

Mi s-a cerut să scot din însemnările mele numai propunerile făcute de Hitler, să le sintetizez şi să le predau lui Henderson încă în aceeaşi zi, la ambasada britanică, iar acesta, în urma sugestiei făcute de Hitler, le-a dus la Londra cu un avion special chiar în ziua următoare.

Imediat după vizita ambasadorului britanic a apărut Attolico. Scurt timp înainte, Hitler adresase o scrisoare lui Mussolini prin care lăsa să se înțeleagă că probabil se va vedea nevoit de a acționa contra Poloniei și în consecință solicita „înțelegerea Italiei". După cum se părea, era foarte nerăbdător să afle reacția Ducelui. În adevăr, Hitler s-a arătat vădit decepționat cînd Attolico i-a comunicat că i s-au anunțat instrucțiuni din partea Romei, dar că încă nu le-a primit. Hitler punea însă un preț atît de mare pe un răspuns grabnic din partea lui Mussolini, încît l-a trimis pe Ribbentrop să vorbească la telefon cu Ciano. Ciano însă nu era de găsit și Ribbentrop s-a întors cu misiunea neîndeplinită, iar Attolico a fost nevoit să plece.

Imediat după această vizită, s-a anunțat ambasadorul francez. Am rămas deci în cabinetul de lucru al lui Hitler, avînd astfel ocazia să observ cu ochii mei efectul produs asupra lui de un raport despre încheierea unui tratat solemn de asistență între Anglia și Polonia. Am putut citi comunicarea serviciului de presă peste umerii lui Hitler și l-am observat cum stătea la masă căzut pe gînduri, pînă cînd ambasadorul francez a fost anunțat (...).

La fel cum, cu un an înainte, François-Poncet fusese la înălțime în cursul convorbirii memorabile cu Hitler din timpul crizei sudete — convorbire desfășurată la un moment critic și la care am avut ocazia să asist — tot astfel Coulondre, succesorul său, și-a făcut pe deplin datoria în cursul întrevederii critice din ziua de 25 august 1939. Hitler a folosit cam aceleași cuvinte pe care le spusese și lui Henderson cu patru ore înainte (...).

După ce Hitler și-a terminat expunerea, s-a ridicat pe jumătate de pe scaun pentru a da de înțeles că întrevederea era terminată. Dar Coulondre nu terminase încă. L-a rugat pe Hitler cu o mină foarte gravă, să-i permită să răspundă imediat la unele puncte. Ca și François-Poncet cu un an înainte, Coulondre a vorbit cu o insistență remarcabilă. Expunerea sa a culminat în cîteva fraze pe care mi le-am amintit după aceea tot atît de bine ca acele cuvinte — de adevărat om de stat — ale lui François-Poncet, din anul precedent: „Într-o situație atît de critică cum este cea de astăzi, domnule cancelar al Reichului, lucrurile cele mai periculoase sînt cuvintele greșit înțelese. Doresc să fac deplină lumină, și de aceea vă dau cuvîntul meu de onoare de ofițer francez că armata franceză va lupta de partea Poloniei în cazul cînd aceasta va fi atacată". După aceea și-a ridicat vocea și a spus: „Dar pot să vă dau cuvîntul meu că guvernul meu va fi gata pînă în ultimul moment de a face totul pentru menținerea păcii și pentru a-i liniști pe polonezi". Hitler a sărit în sus: „Atunci de ce le-ați dat polonezilor o garanție nelimitată?"

În timp ce Coloundre vroia să răspundă, Hitler a izbucnit din nou, lansînd încă unul din atacurile sale furibunde contra Poloniei.

Convorbirea cu ambasadorul francez nu a durat nici măcar o jumătate de oră.

„BOMBA" LUI MUSSOLINI

Afară aștepta Attolico, ambasadorul Italiei, care aducea răspunsul mult așteptat din partea lui Mussolini la comunicarea făcută de Hitler în sensul că se va vedea nevoit să folosească forța împotriva Poloniei.

INTERPRETUL LUI HITLER ÎȘI AMINTEȘTE

„Este pentru mine una din clipele cele mai dureroase din viața mea", i-a scris Mussolini lui Hitler, „că sînt nevoit să vă comunic că Italia nu este pregătită pentru un război".

Scrisoarea aceasta explodă la noi ca o bombă. Deși Ciano se exprimase destul de clar cu cîteva zile înainte la Berchtesgaden, făcînd aluzie la slăbiciunea Italiei și la incapacitatea ei de a duce un război, Hitler părea că nici nu a auzit cele spuse de Ciano.

Hitler era profund decepționat și amărît în urma acestui refuz subit și, după cît se pare, neașteptat al aliatului său.

„După comunicările care mi s-au făcut de către conducătorii responsabili ai departamentelor armatei", scria Mussolini mai departe, „stocurile de benzină ale aviației militare italiene sînt atît de reduse încît nu ar ajunge nici pentru trei săptămîni de război. Situația este similară și cu multe alte materii prime necesare aprovizionării armatei. Numai șeful flotei a fost în măsură să-mi declare că nu s-a făcut vinovat de nici o neglijență condamnabilă și că flota se află gata de luptă, avînd și combustibil suficient. Vă rog să aveți înțelegere pentru situația în care mă aflu!"

Fața lui Hitler era ca împietrită la plecarea mesagerului lui Mussolini, căruia i-a spus numai că va răspunde ulterior la scrisoare. „Italienii fac același lucru pe care l-au mai făcut în 1914", l-am auzit pe Hitler exclamînd după plecarea lui Attolico. După aceea se vorbea în Cancelariatul Reichului numai despre „partenerul necredincios al Axei".

„FORFOTA MARILOR ZILE DE CRIZĂ"

N-am părăsit Cancelariatul după această convorbire, întrucît în orice moment putea să aibă loc o nouă discuție. Am rămas în continuare, ziua și noaptea, deoarece din acel moment pînă la izbucnirea războiului, convorbirile se succedau zi și noapte. Am fost astfel în măsură să urmăresc evoluția evenimentelor și în afara convorbirilor diplomatice propriu-zise, ca și cînd aș fi fost un observator din culise. În toate birourile și pe toate culoarele Cancelariatului domnea forfota marilor zile de criză. Elementul militar începea însă să predomine.

Imediat după ce am ieșit împreună cu Attolico din cabinetul de lucru al lui Hitler, l-am văzut pe Keitel intrînd în grabă mare la führer. Tocmai reflectam cărui grup din hol să mă alătur cînd îl și văzui pe Keitel năpustindu-se afară din cabinet. Vorbea foarte enervat cu aghiotantul său și am prins cuvintele „Ordinul de pornire trebuie imediat revocat".

Se adeverise ceea ce auzisem cu cîteva zile înainte fără însă să-mi fi putut da seama de gravitatea deosebită a faptului: armata primise într-adevăr ordinul de pornire. „Ce mai tărăboi va ieși", a spus un maior, „dacă trupele care se află în marș trebuie să fie rechemate. Pe șoselele, în apropierea graniței, se vor auzi acum înjurături pe multe voci". Și după aceea a mai adăugat: „Toată vina o purtați voi, diplomații. De ce nu v-ați gîndit mai bine înainte de a ne da ordin să pornim, dacă totul se schimbă iar"...

Încă în aceeași seară, la 25 august, Hitler a răspuns lui Mussolini printr-o scrisoare rece și scurtă. Ruga să i se comunice cantitățile de materii prime și arme de care ar fi avut nevoie Italia pentru a intra în război. Răspunsul lui Mussolini a venit chiar a doua zi prin Attolico. Pretențiile italienilor erau atît de mari încît Germania nu putea nicidecum să le satisfacă. Limpede, era o simplă manevră de eschivare. Din nou se foloseau cuvinte tari contra Italiei, nu însă contra lui Mussolini.

Cu toate acestea, am mai tradus o scrisoare pentru Mussolini din partea lui Hitler, prin care îl ruga pe aliatul său să păstreze cel mai strict secret asupra hotărîrii de a rămîne neutru și să dea aparența unor pregătiri militare, pentru a intimida puterile occidentale. După numai cîteva ore, Attolico a adus acordul lui Mussolini.

În zilele următoare, comunicațiile verbale și scrise cu ambasadorii din Berlin sau cu oamenii politici din Londra, Paris și Roma se succedau fără întrerupere. Era un fel de teleconferință iar eu, în calitate de translator, eram tot atît de ocupat ca și în anul precedent la München, cînd partenerii stăteau în jurul uneia și aceleiași mese (...).

„FACE IMPRESIA UNUI ULTIMATUM"

În cursul unei noi întrevederi cu Hitler, Henderson a citit documentul înmînat de Hitler cu mare atenție: „Face impresia unui ultimatum", era comentariul lui, datorită termenului foarte scurt cerut pentru sosirea unui negociator polonez. „Nu se acordă polonezilor nici măcar 24 ore".

Hitler a combătut această remarcă justă a lui Henderson cu argumente tot atît de șubrede ca acelea folosite cu un an înainte, la Godesberg, în legătură cu memorandumul în problema sudeților. „Timpul este scurt", a afirmat el, „deoarece există pericolul ca în urma unor noi provocări să ia naștere o conflagrație". Într-adevăr totul dădea impresia că în acele zile pericolul unei explozii subite exista datorită incidentelor permanente.

După un scurt timp, Attolico a venit din nou la Hitler. Mussolini informa că în repetate rînduri guvernul britanic și-a arătat dorința de a intra în tratative. În mod clar, Mussolini era dornic să facă primii pași în vederea convocării unei conferințe. Desigur, și Hitler își dădea seama de aceasta, dar nu era nicidecum dispus să accepte o propunere de mediere din partea Italiei „necredincioase". De aceea răspunsul său către Attolico a fost foarte rece și distant cînd i-a comunicat că el, Hitler, duce tratative cu englezii și că și-a dat acordul să primească vizita unui negociator polonez.

În ziua următoare, 30 august, domnea o oarecare liniște, folosită pentru elaborarea cunoscutelor propuneri ale lui Hitler în vederea reglementării problemelor Danzigului și ale Coridorului. Nu-mi venea să cred ochilor cînd le-am văzut: mi se părea că mă găseam din nou în perioada Ligii Națiunilor la Geneva. Propunerile prevedeau un plebiscit în Coridor, sub controlul unei comisii internaționale, cu reprezentanți ai Angliei, Franței, Italiei și ai Uniunii Sovietice; trecerea orașului Gdynia la Polonia și numai a Danzigului la Germania; construirea unei autostrăzi și căi ferate internaționale în folosul Poloniei, traversînd teritoriul care eventual ar deveni german. Toate acestea „respirau" o atmosferă care diferea întru totul de metodele național-socialiste și de cuvintele rostite de Hitler pînă atunci...

„CEA MAI FURTUNOASĂ DISCUȚIE DIN TOATĂ ACTIVITATEA MEA DE 23 DE ANI DE TRANSLATOR"

Cîteva minute înainte de miezul nopții, la 30 august, adică înaintea expirării ultimatumului german pentru delegarea unui negociator polonez cu depline puteri, ambasada britanică a chemat la telefon Ministerul de Externe. Henderson își exprima dorința de a înmîna lui Ribbentrop răspunsul britanic la memoriul german predat în ajun.

A urmat cea mai furtunoasă discuție din toată activitatea mea de 23 de ani de translator. Atmosfera era încărcată la maximum. Nervii ambilor parteneri la discuție erau încordați, în urma negocierilor interminabile din ultimele zile. Ribbentrop tocmai sosise de la cancelariatul Reichului și tremura de emoție: „Ce s-a hotărît acolo?", mă întrebam în timp ce Ribbentrop lua loc cu fața palidă, buzele strînse și ochii neliniștiți în fața lui Henderson, la masa mică de conferințe, în fosta cameră de lucru a lui Bismarck.

Salutul lui Ribbentrop era ca de gheață și accentuat protocolar, cînd l-a invitat pe Henderson să ia loc. Discuția se purta în parte în limba germană, deși diplomatul englez nu o poseda tocmai perfect și deși în acesta dezbateri critice el s-ar fi putut exprima mai precis în limba engleză. Mai arătase și înainte predilecția pentru germană și am avut impresia că în acea seară ținuse dinadins să facă un gest amabil.

A început prin a repeta comunicările primite de noi de-a lungul zilei prin ambasada britanică, începînd cu comunicarea că guvernul britanic regretă imposibilitatea de a se îngriji ca un negociator polonez să sosească la Berlin într-un termen de 24 ore. Aci Ribbentrop a izbucnit pentru prima dată. „Termenul a trecut", a spus el cu o liniște oarecum artificială. „Unde se află polonezul pe care guvernul dvs. a vrut să mi-l aducă?"

Henderson a mai transmis o comunicare personală din partea lui Chamberlain către Hitler, în sensul că Anglia ar fi intervenit la Varșovia în vederea curmării incidentelor de frontieră. El a menționat sfaturile date polonezilor: „să adopte o atitudine moderată" și a rugat ca și Germania să adopte o atitudine asemănătoare... Henderson a repetat apoi sugestia guvernului său ca în negocierile cu Polonia, Germania să aplice procedeul obișnuit, folosindu-l pe ambasadorul Poloniei la Berlin pentru remiterea propunerilor germane. Atunci Ribbentrop și-a ieșit din fire. „După toate cele întîmplate, nici nu se mai poate discuta așa ceva", a strigat el. „Cerem ca un delegat cu depline puteri să vină la Berlin

cu autorizația, din partea guvernului său, de a negocia cu noi".

Între timp și Henderson a început să-și piardă liniștea și acea rezervă atît de caracteristică englezilor pe care o admirasem de atîtea ori la el. Fața lui se îmbujora, mîinile începură să-i tremure cînd a dat citire răspunsului la propunerile lui Hitler. Propunerile referitoare la relațiile germano-engleze erau tratate foarte fugitiv, atenția concentrîndu-se mai mult asupra diferendului germano-polon. Ambele tabere erau rugate de a se abține de la acțiuni militare în timpul tratativelor pentru a evita incidentele.

Henderson a fost de multe ori întrerupt de către Ribbentrop. „Este o insinuare nemaipomenită" a spus el furios, ca răspuns la propunerea de abținere de la mișcări de trupe. El își încrucișă brațele la piept și se uită la Henderson cu priviri provocatoare: „Altceva mai aveți de spus?", urlă el la urmă, după cîteva întreruperi, pentru ca în acest fel neobișnuit să-i dea cuvîntul în continuare.

„ȘI-APOI S-A ÎNTÎMPLAT NEPREVĂZUTUL"

Henderson adăugă apoi verbal, după citirea mesajului britanic, că guvernul său ar fi în posesia unor informații conform cărora germanii ar fi comis acte de sabotaj în Polonia. „Este o minciună sfruntată din partea guvernului polonez", spumegă Ribbentrop înfuriat la culme. „Pot să vă spun, domnule Henderson, că situația este afurisit de serioasă!"

Aceste cuvinte l-au făcut pe ambasadorul britanic să-și iasă din fire. A ridicat degetul în chip de dojană și a strigat către Ribbentrop: „Ați pronunțat cuvîntul «afurisit». Vă atrag atenția că acesta nu este limbajul unui om de stat, într-o situație atît de serioasă!"

Ribbentrop își pierdu literalmente răsuflarea. Unul din acei diplomați „lași", un ambasador, și încă unul din acei englezi „îngîmfați", îndrăznise să-l pună la punct ca pe un băiat de școală. Sări în picioare. „Ce ați spus?" urlă el. Și Henderson se ridicase. Cei doi bărbați se înfruntau cu ochii scînteietori.

De fapt trebuia să mă fi ridicat și eu, după toate uzanțele diplomatice. Nu știam însă care trebuia să fie atitudinea unui translator în cazul cînd cei doi parteneri trec de la vorbe la fapte. Am rămas deci pe scaun și m-am prefăcut că mai iau note în caietul meu de stenograme. Nu mă uitam la ei, auzeam însă respirația lor grea. „Ceea ce se poate întîmpla acum, mă gîndeam eu, este că ministrul de Externe al Reichului ar putea să-l dea afară pe ambasadorul Majestății Sale Britanice". Într-o carieră îndelungată de translator se ascut simțurile pentru situații comice. Scena nu mai era însă grotească, ci doar deosebit de penibilă pentru un spectator.

Din fericire nu s-a ajuns la violență. În timp ce mai mîzgăleam ceva în caietul meu, fără să ridic ochii, am auzit o răsuflare grea. Primul care s-a așezat a fost Ribbentrop în dreapta mea; a urmat și Henderson în stînga. Cînd am ridicat privirea, am văzut pe fețele celor doi că furtuna trecuse.

Discuția a intrat pe un făgaș oarecum liniștit, pînă cînd Ribbentrop a scos o hîrtie din buzunar. Ea conținea propunerile „tip Liga Națiunilor" făcute de Hitler cu o zi înainte în vederea reglementării diferendelor germano-poloneze (...).

Ribbentrop mai dădu cîteva lămuriri la unele puncte și apoi s-a întîmplat neprevăzutul.

Henderson a întrebat dacă i se poate preda acel text pentru a fi remis guvernului său, aceasta fiind de la sine înțeles în uzanțele diplomatice. Eram chiar surprins că Henderson a mai pus întrebarea și mă așteptam ca Ribbentrop să-i și predea documentul.

De aceea nu-mi venea să-mi cred urechilor cînd l-am auzit pe Ribbentrop spunînd cu un surîs stînjenit: „Nu, aceste propuneri nu vi le pot preda". Desigur că și Henderson crezuse că a înțeles greșit și de aceea și-a repetat cererea. Ribbentrop a refuzat din nou, aruncînd documentul pe masă și declarînd: „Și așa sînt perimate, deoarece împuternicitul polonez nu s-a prezentat".

Acum am început și eu să devin nervos. Dintr-odată mi-am dat seama de înscenarea lui Hitler și Ribbentrop. La acea oră, adică la miezul nopții din 30 august, m-am lămurit în fine că propunerea conciliantă fusese făcută numai pentru aparențe și a fost prezentată astfel ca să nu poată fi acceptată. Era evident că refuzul de a preda documentul guvernului englez avea ca scop să evite predarea lui către guvernul polonez, căci cine știe dacă nu cumva acesta l-ar fi acceptat?! Rar mi s-a întîmplat ca în acea seară, să regret că nu le este îngăduit translatorilor să se amestece în discuții (...).

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL A ÎNCEPUT!

Mai tîrziu, însuși Hitler mi-a confirmat limpede justețea aprecierilor mele în legătură cu acea prezentare cu totul neobișnuită a propunerilor sale. „Am avut nevoie de un alibi, în special în fața poporului german, spre a-i arăta că făcusem totul pentru a păstra pacea. Acesta era motivul pentru care am făcut acea propunere conciliantă pentru reglementarea problemelor în legătură cu Danzigul și Coridorul".

A doua zi, la 31 august, după-amiază tîrziu, am asistat la una din convorbirile cele mai scurte din cariera mea. Ambasadorul polonez Lipski s-a prezentat la Ribbentrop pentru a preda o comunicare a guvernului său prin care acesta arăta că acceptase sugestia britanică pentru negocieri bilaterale germano-poloneze și că va răspunde în curînd la propunerile germane. „Aveți puteri depline pentru a trata imediat cu noi asupra propunerilor germane?", a întrebat Ribbentrop. „Nu", a răspuns ambasadorul. „Atunci nu are nici un scop să mai stăm de vorbă", a replicat Ribbentrop și convorbirea ultrascurtă s-a terminat cu aceste cuvinte.

Înaintea vizitei, Ribbentrop îl mai primise pe Attolico, care oferea din nou bunele servicii ale lui Mussolini. Se pare însă că nici ministrul de Externe german nu poseda puteri depline pentru tratative, deoarece i s-a răspuns că trebuia mai întîi să se afle părerea führerului. După o jumătate de oră Attolico a primit un răspuns negativ. Inițiativa s-ar găsi acum în mîinile Angliei și Franței — suna răspunsul — care se află acum în posesia propunerilor germane.

Din nou forfotă mare în încăperile și coridoarele cancelariatului Reichului. Eram prezent acolo pentru eventualele convorbiri care s-ar mai fi ținut și astfel am aflat, în seara zilei de 31 august, că Hitler dăduse ordinul definitiv pentru invadarea Poloniei, urmînd ca frontiera să fie trecută în dimineața zilei de 1 septembrie orele 5,45 (...).

INTERPRETUL LUI HITLER

ÎȘI AMINTEȘTE

Încă în aceeași seară, diplomația a cerut din nou cuvîntul, cu toată atmosfera de război. Ambasadorii Angliei și Franței au rugat să fie primiți de ministrul de Externe în audiență comună. Ribbentrop a refuzat audiența comună și a fixat primirea ambasadorului britanic pentru ora 21.30, iar a ambasadorului francez pentru orele 22.

„Acțiunea guvernului german a provocat o situație în care guvernul Regatului Unit și cel al Franței urmează să procedeze la îndeplinirea obligațiilor lor față de Polonia. Pentru cazul, deci, că guvernul german nu va da asigurări îndestulătoare guvernului Regatului Unit că este dispus să înceteze orice act de agresiune și să se declare gata pentru a retrage trupele sale de pe teritoriul polonez, guvernul Majestății Sale va îndeplini fără șovăire obligațiile sale față de Polonia" — traduceam eu din documentul englez predat de Henderson lui Ribbentrop, care dintr-o dată s-a prefăcut că nu înțelege englezește, dar care-și păstrase calmul complet. În seara cu pricina își răcorise nervii față de Henderson... Din nou se părea că nu avea autorizația de a trata, deoarece a spus că va remite lui Hitler conținutul notei britanice.

Imediat după aceea s-a prezentat Coulondre cu o notă aproape identică în limba franceză. Și această notă a fost tradusă de mine, întrucît Ribbentrop nu mai știa dintr-odată nici franțuzește. La fel ca ambasadorul Angliei, și Coulondre a cerut un răspuns pe loc, dar a primit același răspuns ca Henderson și anume că nota va fi comunicată lui Hitler.

„Mobilizare generală în Anglia", „Mobilizare în Franța" — erau comunicările posturilor de radio englez și francez din ziua următoare, 2 septembrie.

În aceeași dimineață, Attolico a venit în grabă mare la Ministerul de Externe. „Mussolini a propus Londrei și Parisului" — a declarat el gîfîind — „să invite Germania și Polonia să încheie un armistițiu imediat". Fronturile urmau să rămînă acolo unde se aflau în acel moment. După aceea urma să se întrunească o conferință internațională pentru reglementarea problemei germano-polone și a tuturor cererilor de revizuire.

El a fost primit de Ribbentrop după o jumătate de oră. Singura întrebare a lui Attolico a fost: „Notele Angliei și Franței predate aseară au sau nu au caracter de ultimatum? În caz afirmativ, nici nu poate fi vorba de discutarea propunerii italiene".

Îl mai văd și azi pe Attolico, care nu mai era chiar atît de tînăr, alergînd din cabinetul lui Ribbentrop jos pe scară pentru a se interesa la Henderson și la Coulondre dacă notele erau sau nu ultimatumuri. Spre surprinderea mea, Attolico s-a întors după o jumătate de oră tot atît de grăbit cum plecase. „Nu, notele n-au fost ultimatumuri, ci avertismente"! (...)

După miezul nopții, ambasada britanică a chemat la telefon Cancelariatul Reichului, spunînd că Henderson ar fi primit directive de la Londra de a se prezenta a doua zi la ora 9 dimineața cu o comunicare din partea guvernului britanic, rugînd să fie primit la acea oră de către Ribbentrop la Ministerul de Externe. Era limpede că acea comunicare nu putea conține nimic plăcut, ba putea chiar să fie vorba de un ultimatum în toată regula, și din această cauză Ribbentrop nu se arăta deloc dispus de a-l primi pe ambasadorul britanic în ziua următoare. Din întîmplare stăteam lîngă el. „De fapt, ați putea dvs. să primiți vizita ambasadorului britanic în locul meu", mi-a spus. „Întrebați-i pe englezi dacă ar fi de acord, întrucît ministrul de Externe este ocupat la ora 9". Englezii au fost de acord, astfel că am fost însărcinat să-l primesc pe Henderson a doua zi dimineața, sau mai bine zis după cinci ore, căci între timp se făcuse iar ora 4 dimineața.

WILHELMSTRASSE NR. 76

Duminică, 3 septembrie 1939, mă trezisem atît de tîrziu în urma oboselii zilelor trecute că abia am putut ajunge la timp la Ministerul de Externe cu taxiul. Traversînd Wilhelmsplatz l-am văzut pe Henderson în fața intrării istorice din Wilhelmstrasse nr. 76. Folosind o ușă din dos am reușit să fiu în cabinetul de lucru al lui Ribbentrop cînd a sunat ora 9 și secretarul l-a anunțat pe Henderson. A intrat în cameră cu o mină foarte gravă, mi-a dat mîna, dar nu a acceptat invitația mea de a lua loc la mica masă din colțul camerei. În mod foarte solemn a rămas în picioare în mijlocul camerei.

„Regret că în urma însărcinării guvernului meu, trebuie să vă înmînez un ultimatum către guvernul german", a spus el cu voce emoționată, dînd citire cunoscutului document al guvernului britanic. Au trecut mai mult de 24 de ore de cînd s-a cerut un răspuns imediat la avertismentul din 1 septembrie și de cînd atacurile împotriva Poloniei au fost intensificate. Dacă guvernul Majestății Sale nu va primi înainte de ora 11 — ora britanică de vară — asigurări satisfăcătoare cu privire la încetarea tuturor operațiilor militare și retragerea trupelor germane din acea țară, din acel moment va exista stare de război între Marea Britanie și Germania".

După aceea, Henderson mi-a înmînat documentul cu consecințe atît de grave și și-a luat rămas bun (...).

Cu ultimatumul în servietă am plecat la Cancelariatul Reichului unde toți mă așteptau cu nerăbdare. În anticamera lui Hitler se găseau majoritatea membrilor guvernului și conducătorilor de partid. Era o îmbulzeală atît de mare încît abia am putut să-mi croiesc drum pînă la Hitler. „Ceva nou?", mă întrebau mai multe voci nu prea vesele. Am răspuns dînd din umeri. Intrînd în cabinetul lui Hitler l-am văzut la masa lui de lucru; Ribbentrop stătea la fereastră. Amîndoi s-au uitat la mine. Am rămas la oarecare distanță de masa lui Hitler și am tradus încet ultimatumul englez. După ce am terminat, liniștea era desăvîrșită.

Hitler stătea împietrit și privea în gol. Nu este exact că era ca scos din minți sau furios, după cum pretind unii. Stătea numai pe locul lui fără să vorbească și fără să se miște. După un timp, care mi se păru o veșnicie, Hitler s-a întors către ministrul său de Externe, nemișcat lîngă fereastră. „Și acum?", l-a întrebat Hitler cu o privire furioasă, ca și cînd ar fi vrut să-i arate că acesta îl informase greșit asupra reacțiunii ce era de așteptat din partea englezilor. Ribbentrop a răspuns încet: „Presupun că nu va trece o oră pînă cînd Franța ne va remite un ultimatum similar".

Întrucît misiunea mea era terminată, m-am retras spunînd celor ce așteptau în anticameră și se îngrămădeau în jurul meu: „Englezii ne-au remis un ultimatum.

în două ore va fi stare de război între Anglia și Germania". S-a făcut o liniște de mormînt. Peste tot am văzut numai fețe abătute, chiar și la funcționarii inferiori de partid, care se găseau în cameră.

Ultimatumul francez, predat de Coulondre lui Ribbentrop, expira la ora 5 după-amiază.

În aceeași seară mă găseam în trenul Ministerului de Externe care pleca spre Est. Orașul era camuflat. Ironia soartei: mă urcasem de pe același peron de pe care plecasem ca soldat în 1917, cu un transport militar.

ÎNTÎLNIRI LA NIVEL ÎNALT

În seara zilei de 3 septembrie 1939, cînd am părăsit capitala îndreptîndu-mă spre Est, eram convins că deocamdată nu va fi nevoie de serviciile mele, întrucît limbajul armelor nu trebuia „tradus". Iluzia aceasta nu a durat mult; din contră, imediat după campania poloneză, activitatea mea a devenit din nou tot atît de însuflețită ca în timpul marilor crize înaintea începerii războiului. Convorbiri repetate între Hitler și Mussolini, pe de o parte, între Ribbentrop și Ciano, pe de altă parte, reclamau prezența mea. Am lucrat în istoricul vagon-restaurant la Compiègne, la încheierea armistițiului cu Franța, am fost translatorul convorbirilor între Hitler și Pétain și Laval la Montoire, între Hitler și Franco la frontiera spaniolă, între Hitler, Ribbentrop și ministrul de Externe al Spaniei, Serrano Sunner la Berlin, precum și al discuțiilor trimisului președintelui Roosevelt, Sumner Welles, cu Hitler, Göring, Ribbentrop și Hess. După aceea au urmat vizitele regelui Leopold al Belgiei, regelui Boris al Bulgariei, prințului Paul al Iugoslaviei, amiralului Horthy și noului conducător al statului român, mareșalul Antonescu. Ultima convorbire a anului 1940 a fost o discuție foarte furtunoasă, în prima zi de Crăciun, cu amiralul Darlan, în apropierea Parisului.

Deocamdată nu bănuiam nimic despre ceea ce mă aștepta, ci eram pur și simplu funcționar al Ministerului de Externe, păzit cu mare grijă de Ribbentrop ca nu cumva vreun alt minister să-mi ceară serviciile (...).

Cîteva zile după vizita americană (a lui Sumner Welles — n.t.) l-am însoțit pe Ribbentrop la Roma împreună cu o delegație foarte numeroasă, în vederea predării scrisorii de răspuns din partea lui Hitler la mesajul lui Mussolini din ianuarie. Atît în răspunsul său cît și în declarația lui Ribbentrop la Palazzo Venetia, în fața lui Mussolini, cuvintele-cheie erau: „războiul", „decizia pe calea armelor", „locul Italiei este alături de Germania". „Ribbentrop a făcut cu ocazia aceasta și primele aluzii la începerea iminentă a operațiilor contra puterilor apusene. „În cîteva luni armata franceză va fi zdrobită, iar puținii englezi care se vor mai afla în Europa se vor afla acolo în calitate de prizonieri", a afirmat el față de Mussolini. Acesta a rămas mai întîi pe gînduri la auzul acestor tirade cam exagerate despre puterea germană și necesitatea unei reglementări pe calea armelor. Dintr-o dată însă, spre marea mea uimire, a afirmat că și el ar fi de părere că fascismul trebuie să lupte alături de național-socialism.

În convorbirea din ziua următoare, această înclinare spre război a fost și mai mult subliniată. Spre uimirea mea, Mussolini s-a declarat gata de a intra în război, la un termen însă pe care urma să-l decidă. Ribbentrop

INTERPRETUL LUI HITLER ÎȘI AMINTEȘTE

era vădit mulțumit, căci nu prea fusese sigur în ce dispoziție îl va găsi pe „necredinciosul partener al Axei". În consecință a crezut că sosise momentul pentru a propune întîlnirea cu Hitler la Brennero, invitație făcută de Hitler pentru orice eventualitate. Mussolini a fost încîntat.

„DECANUL DICTATORILOR" E NEMULȚUMIT

Întîlnirea a avut loc în ziua de 18 martie 1940. Aceste discuții, întotdeauna urmărite de toată lumea — căci erau de obicei urmate de evoluții spectaculoase ale evenimentelor internaționale — se desfășurau la altitudinea de 1400 m, lîngă cunoscuta gară de frontieră. În timpul discuțiilor cele două trenuri stăteau unul lîngă altul, iar întreaga circulație era blocată, indiferent dacă era vorba de trenuri internaționale sau de transporturi urgente de cărbuni. Și totuși, nu erau convorbiri în sensul propriu al cuvîntului, mai degrabă monologuri, căci 80—90 % din timp vorbea numai Hitler, Mussolini abia reușind să mai adauge cîteva cuvinte, la sfîrșit. Din însuși acest amănunt reiese că relațiile dintre Hitler și Mussolini — oricît de prietenoase au apărut ele pînă la ultima întrevedere înaintea căderii lui Mussolini, la 20 iulie 1943, la Feltre, lîngă Belluno — nu erau totuși relații între doi parteneri cu drepturi egale: Hitler pusese încă de atunci mîna pe conducere, lăsînd lui Mussolini rolul de partener minor.

La întrevederea din martie 1940, Hitler plin de sine în fața lui Mussolini, care asculta plin de admirație, a relatat toate succesele sale militare în Polonia în pregătirile pentru răfuiala cu Occidentul. Ploua cu cifre, pe care le știa pe dinafară: efective, pierderi suferite, contigente de rezervă, detalii tehnice (tunuri, tancuri, armamentul infanteriei, neglijînd însă aviația și marina).

*Primele succese militare (1939) i-au făcut pe hitleriști să-și piardă orice simț al realităților și să declare — Ribbentrop — : „Nu e nevoie de mai mult de o decizie **pentru a face ca tot sistemul de apărare al Angliei să se prăbușească**"*

l-a asaltat pe Mussolini cu cifre și fapte pînă ce acestuia păreau să-i iasă ochii din orbite.

Totuși, în mod surprinzător, evita să dea aliatului său detalii mai exacte despre operațiile în curs de pregătire și despre care chiar eu aflasem anumite amănunte. Astfel, știam că toate pregătirile pentru marea ofensivă din Vest erau gata, că ofensiva fusese stabilită de două ori, dar tot de două ori amînată. De asemenea știam că se pregăteau operații contra Danemarcei și Norvegiei și nu ne despărțeau nici trei săptămîni de data declanșării acestor operații. Dar lui Mussolini nu i s-a spus nimic din toate acestea. Hitler nu manifesta încredere în italieni. Avea chiar o teorie proprie, a lui, conform căreia Italia purta vina pentru izbucnirea celui de al doilea război mondial. „Familia regală engleză a aflat de la familia regală italiană că Italia nu va participa la război și în consecință Anglia era convinsă că putea încheia fără risc acea alianță cu Polonia care a dat naștere războiului". Aceste cuvinte le-am auzit nu odată din gura lui Hitler.

Puținele minute ce-i rămăseseră lui Mussolini pentru a se mai avînta în discuție, le folosi pentru a sublinia prin cuvinte tari hotărîrea sa de a se alătura lui Hitler, lucru ce m-a uimit și pe mine și i-a îngrozit pe colaboratorii săi.

Astăzi sîntem în posesia însemnărilor din 19 martie 1940 ale lui Ciano în „Jurnal", o zi după convorbirea amintită. Acolo citim: „În fond el e supărat pentru că numai Hitler a vorbit. Își propusese să vorbească despre atît de multe și totuși a fost obligat să tacă și să tot asculte. Asta nu se împacă deloc cu obiceiurile sale de dictator, căci doar el este decanul dictatorilor".

Nu se poate ști exact ce a provocat în fond această schimbare de atitudine la Mussolini. Cert este că Hitler îl „fascinase" (expresia aparține lui Ciano) cu expunerile sale. La aceasta se mai adaugă o lipsă de abilitate nemaipomenită din partea puterilor occidentale, care tăiaseră italienilor aprovizionarea cu cărbuni pe calea maritimă prin porturile olandeze. Astfel nu numai că se lezase orgoliul lui Mussolini, dar se dăduse și posibilitatea Germaniei de a promite aprovizionarea Italiei cu cărbuni, pe uscat, din Germania.

După trei ore cele două trenuri speciale au părăsit mica gară de frontieră, iar circulația a fost reluată. Imediat m-am pus pe lucru, în tren, în vederea pregătirii însemnărilor scrise, ale căror copii Ciano mi le ceruse cu multă insistență. Însă la fel ca și la Berchtesgaden, s-au ivit dificultăți și aici. Hitler s-a opus, spunîndu-mi: „Niciodată nu poți ști la italieni cine va mai citi aceste documente în afara lor și cărui diplomat străin i se va povesti despre ele". Mussolini insista însă mereu, prin ambasadorul german, astfel că Hitler s-a declarat pînă la urmă de acord de a se remite italienilor un exemplar, revizuit, prescurtat și cenzurat personal de el (...).

VACARM ÎN SALOANELE LUXOASE ALE MINISTERULUI DE EXTERNE

În după-amiaza zilei de 9 mai, Ribbentrop ne-a convocat pe toți, împreună cu cei de la presă și radio, dîndu-ne instrucțiuni pentru sechestrarea în cantonament a tuturor serviciilor. „Mîine dimineață începe ofensiva pe tot frontul de Vest, de la frontiera Elveției și pînă la Marea Nordului. Dacă s-ar întîmpla vre-o indiscreție din partea unuia din serviciile în cauză, Führerul vă va pune la zid. Nici eu nu v-aș mai putea salva".

Serviciul de limbi străine a fost convocat în Ministerul de Externe și condus prin coridoare întortocheate, scări de serviciu și intrări dosnice, pentru ca nimeni să nu afle unde va trebui să lucreze și „pentru ca nimeni să nu fie în stare să se înțeleagă cu vreun complice, aruncîndu-i vreun bilet".

În toiul nopții saloanele luxoase ale ministerului, cu mobila și lămpile aurite, goblenuri, tablouri valoroase și covoare scumpe s-au transformat în camere de lucru. În fiecare colț grupuri-grupuri de la serviciul de limbi străine traduceau frazele lapidare ale memoriului german către guvernele belgian și olandez...

Dintr-o dată s-a iscat un vacarm de nedescris, cînd s-a aflat că atașatul militar olandez a comunicat guvernului său știrea despre intrarea trupelor germane, fără însă să se fi putut afla pînă la urmă cine comisese indiscreția.

O altă dramă s-a petrecut în sufletul lui Ribbentrop cînd a auzit că Goebbels, dușmanul său de moarte, dăduse citire proclamației pe care el însuși ar fi vrut să o citească la microfon (...).

Următoarele săptămîni au adus evenimente fulger: ocuparea Olandei, capitularea armatei belgiene, salvarea rămășițelor armatei engleze la Dunkerque.

Mussolini s-a grăbit să intre în război alături de Hitler. În ziua de 10 iunie Ciano l-a chemat pe François-Poncet: „Probabil că vă închipuiți pentru ce v-am chemat". La care François-Poncet a răspuns: „Niciodată n-am avut o părere prea mare despre inteligența mea; am totuși suficientă minte spre a pricepe că doriți să-mi predați o declarație de război". Acest răspuns s-a răspîndit repede în lume datorită sarcasmului său.

În ziua de 17 iunie a sosit cererea de armistițiu a Franței prin intermediul ambasadorului Spaniei.

„UN CIANO TRANSFORMAT CA PRIN FARMEC"

În ziua de 7 iulie 1940, într-o duminică, Hitler a avut o convorbire cu Ciano.

În fața lui Hitler stătea un Ciano transformat ca prin farmec. Nu mai avea temeri din cauza puterilor occidentale. Se părea că victoriile fulger asupra armatei franceze și în special asupra celei engleze își făcuseră efectul. Italienii căzuseră în extrema cealaltă, cel puțin pentru moment: Ciano vorbea ca și cînd războiul ar fi fost deja cîștigat! Nici nu putea să termine tot enumerînd cererile țării sale, pe care nu se sfia să le formuleze fie direct, fie prin aluzii. Voia să anexeze Nisa, Corsica și Malta, să instaureze un protectorat italian asupra Tunisiei și a unei părți importante a Algeriei și ținea să ocupe puncte strategice în Siria, Transiordania, Palestina și Liban. În Egipt și Sudan vroia să ia pur și simplu locul Angliei. Somalia, Djibuti și Africa Ecuatorială Franceză urmau să devină de asemenea teritorii italiene. Hitler nu a dat nici un răspuns la aceste cereri. Ținea doar un monolog asupra victoriei sale (...).

„Tema spaniolă" a răsunat pentru prima dată cu ocazia unei convorbiri între Ribbentrop și Mussolini la Roma. Ribbentrop i-a făcut lui Mussolini o expunere din care reieșea că intrarea Spaniei în război ar fi o chestie de foarte scurt timp. Afirmațiile sale erau tot atît de exa-

INTERPRETUL LUI HITLER
ÎȘI AMINTEȘTE

gerate ca și aluziile la debarcarea iminentă în Anglia, socotită a fi o operațiune destul de ușoară. „Nu e nevoie de mai mult de o divizie pentru a face ca tot sistemul de apărare al Angliei să se prăbușească" — i-a declarat lui Mussolini, care-l asculta în parte amuzat, în parte neîncrezător. Era una din sutele de observații tipice stil Ribbentrop pe care le-am tradus în decursul timpului. Îmi formasem convingerea că nimeni nu-l mai lua în serios.

„SERVIȚI-VĂ, VĂ ROG!"

În ziua de 23 septembrie eram din nou la Berlin unde „tema spaniolă" s-a prezentat în persoana lui Serrano Sunner, cumnatul lui Franco, ministru de Interne și pe urmă de Externe al Spaniei. S-a văzut imediat foarte clar că afirmațiile lui Ribbentrop, la Roma, fuseseră mult exagerate. Germania era, bineînțeles, interesată ca să atragă Spania de partea ei și să ocupe Gibraltarul — lucru ce nu-l putea face dacă Spania nu permitea ca trupele germane să traverseze teritoriul ei.

Mai am și azi în fața ochilor o scenă deosebit de semnificativă petrecută în cabinetul de lucru al lui Ribbentrop. Sunner și Ribbentrop stăteau în fața unei hărți a imperiului colonial francez. Cuvintele răsunătoare ale lui Ribbentrop ar fi putut fi sintetizate în cîteva cuvinte: „Serviți-vă, vă rog!" Și spaniolul se servea! Din Algeria lua Oranul, Marocul îl cerea în întregime și mai avea nevoie și de teritorii mari din Sahara și Africa franceză de Vest pentru „rotunjirea" coloniei vest-africane Rio de Oro. Ribbentrop era dispus să vîndă marfa care nu-i aparținea. Pe semne că nici un preț nu era prea ridicat pentru colaborarea spaniolă...

Cererile lui Ribbentrop erau în comparație destul de modeste: cîteva concesii economice în Maroc și baze de submarine în Rio de Oro și în insula Fernando Po, în fața coastei Camerunului. Comparat cu dărnicia lui Ribbentrop, spaniolul s-a arătat destul de meschin atît în ceea ce privește Marocul, cît și bazele de submarine, iar insula Fernando Po a exclus-o complet din discuție „din motive istorice" și „din cauza opiniei publice spaniole" (...).

... După cîteva luni a sosit ministrul de Externe al Japoniei, Matsuoka.

GERMANIA HITLERISTĂ SE ÎNDREAPTĂ SPRE MAREA CATASTROFĂ

În ziua cînd s-a ordonat atacul contra Iugoslaviei, Ribbentrop a avut o convorbire cu Matsuoka, începînd cu placa veche a supremației militare germane. Se schimbase însă o nuanță: nu mai era vorba de războiul deja cîștigat, ci de nimicirea oricărei încercări din partea Angliei de a debarca în Europa. Dealtfel „Germania posedă o uriașă armată de rezervă care poate intra în acțiune oriunde Führerul o va găsi necesar".

Oricine avea urechi bune putea să audă în aceste cuvinte, pentru prima dată, „motivul sovietic", cîntat deocamdată în surdină, însă repetat, cu toate variațiile sale, în decursul convorbirilor cu Matsuoka. Era însoțit de „motivul sudului": încercarea de a-i îndemna pe japonezi să atace Anglia în Asia de sud-est.

„Între noi fie vorba, domnule Matsuoka", a spus Ribbentrop la sfîrșitul acestei convorbiri, „vreau să vă comunic că actualele relații între Germania și Uniunea Sovietică, deși corecte, sînt totuși departe de a fi amicale".

Matsuoka asculta cu fața impenetrabilă: nici un mușchi nu se clintea pe obrazul său pentru a arăta ce impresie îi făcuseră aceste cuvinte (...).

Cînd și-a luat rămas bun de la Hitler, acesta i-a spus: „Cînd vă veți întoarce acum în Japonia, nu veți putea raporta împăratului dv. că un conflict între Germania și Uniunea Sovietică este un lucru exclus".

Mi-am dat seama de importanța deosebită a acestor cuvinte și le-am tradus de două ori foarte încet și apăsat pentru ca Matsuoka să-și dea seama de însemnătatea lor. Eram convins că le înțelesese. Cu atît mai mare fu uimirea mea la aflarea știrii că, la înapoiere, Matsuoka se oprise la Moscova pentru a încheia acolo un tratat de neutralitate. Dar poate îl încheiase tocmai pentru că înțelesese cît de aproape era conflictul germano-sovietic și vroia să se asigure în cazul izbucnirii lui...

În ziua de 2 iunie traficul feroviar a fost iar închis la Brennero din cauza unei convorbiri între cei doi aliați. De data asta, placa de gramofon era „submarinele noastre îi vor forța pe englezi să capituleze", dar Hitler nu a suflat nici un cuvînt despre acțiunea proiectată în Est. Cunoscînd destul de bine intențiile sale de a porni atacul contra Uniunii Sovietice, eram uimit de această tăcere.

Cîteva zile mai tîrziu, scena s-a schimbat în mod dramatic. În dimineața zilei de 22 iunie 1941, la ora 4, Ribbentrop i-a fixat o audiență ambasadorului sovietic Dekanosov, declarîndu-i că „datorită atitudinii dușmănoase a Uniunii Sovietice, concentrărilor de trupe la frontiera de Est a Germaniei, Reichul s-a văzut obligat de a lua contramăsuri militare".

Încă în același an, la 11 decembrie, am asistat la a doua declarație de război, în aceeași încăpere. Însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite a primit nota guvernului german prin care Statele Unite erau acuzate de a fi încălcat nu numai statutul de neutralitate, dar și de a fi atacat submarine germane, fapt pentru care Germania se considera în stare de război cu Statele Unite.

După această a doua declarație de război, mi s-a întărit convingerea că războiul va fi acum imposibil de cîștigat datorită luptei pe două fronturi, la fel ca și în primul război mondial. Ceea ce nu puteam însă bănui nici pe departe erau dimensiunile îngrozitoare ale catastrofei spre care se îndrepta Germania sub conducerea lui Hitler...

varietăți

FRIPTURI SINTETICE

La Institutul Max Planck din Dortmund (R.F.G.) s-a produs o substanță care poate înlocui hrana unei zile întregi.

Acest aliment sintetic, a cărui formulă este încă secretă, are aspectul unei mase făinoase ușor presate care se dizolvă în gură: se poate dizolva și în apă. Cu ajutorul ei un om se poate simți sătul toată ziua! Treizeci de pachete de mărimea celor de unt de 50 grame ar ajunge să asigure hrana unei persoane pentru o lună furnizîndu-i circa 2 000 de calorii pe zi. Aromele adăugate dau fiecărei rații un gust diferit după preferințele consumatorului.

POLUAREA ȘI SCHIMBAREA CLIMEI

În urma cercetărilor efectuate la „National Oceanic and Atmosferic Administration" din S.U.A. s-a ajuns la concluzia că particulele atmosferice, deci inclusiv poluanții, ar putea avea un efect de încălzire asupra climei. În general se credea că aerosolii răcesc atmosfera prin împrăștierea radiațiilor solare înapoi în spațiu. Se pare însă că particulele, în special cele de origine industrială, pot încălzi atmosfera prin absorbirea radiațiilor. În multe cazuri efectul net poate fi de încălzire, mai ales atunci cînd aerosolii se găsesc deasupra oceanelor sau vegetației.

PRIMUS INTER... PURES

În S.U.A. s-a obținut substanța cea mai pură din lume: germaniu, care nu conține decît un singur atom de impurități la un miliard de atomi!

UN INSTANTANEU DE ACUM 350 MILIOANE DE ANI

Un pește ca oricare altul, chiar urîțel, ați zice dv. contemplînd această fotografie. Și totuși este vorba de o imagine senzațională de un excepțional interes științific. S-ar putea spune că este vorba de un „instantaneu" de acum 350 milioane de ani.

În adevăr aveți în față primul *ceolocanth*, surprins în acțiune și fotografiat de către o expediție științifică franco-anglo-americană în largul coastelor insulei Comoro.

Oceanul Indian este unica zonă din lume unde mai trăiește acest pește, adevărată fosilă vie, care a apărut în apele globului terestru acum 350 milioane de ani și despre care s-a crezut că a dispărut cu desăvîrșire cu 60 milioane de ani în urmă.

Aripioarele și coada, de formă neobișnuită, disting ceolocanthul de „confrații" săi acvatici din zilele noastre. Dar viețuitoarea mai are și alte secrete, care nu peste multă vreme vor fi elucidate: o echipă de 50 de oameni de știință studiază în prezent acest pește, stranie relicvă a trecutului biologic.

PĂCĂLIREA ALBINELOR

Plantele parfumate *artificial* cu o soluție de zaharuri mirositoare atrag albinele și sînt polenizate de acestea mult mai bine decît cele parfumate natural, metoda avînd ca rezultat creșterea considerabilă a recoltelor. Atracția albinelor este mai mare dacă se fac combinații de mai multe parfumuri. Rezultatele fiind promițătoare, cercetările continuă.

CÎNTUL CIOCÎRLIEI ȘI TEHNICA ELECTRONICĂ

Folosirea unor pretențioase aparate de măsură electronice a dus la descoperirea unor interesante fenomene ce au loc în orchestră, îndeosebi la grupul de viori. Nu există uniformitate în „vibrato"-ul diferitelor instrumente din această grupă; fluctuațiile sonore fine, care diferă de la o vioară la alta, evită rigiditatea sonoră, mecanică, pe care ar da-o viori absolut identice, ca niște soldați în marș.

Un alt aspect. Vertiginos s-a dezvoltat în ultimii ani studierea cîntului păsărilor, *ornitomuzicologia*. S-au constatat — folosindu-se aparatură modernă — lucruri de necrezut. Încetinindu-se de 32 ori rotirea benzii de magnetofon pe care se înregistrase cîntecul unei ciocîrlii, s-a observat că într-o secundă pasărea emite 120—130 de tonuri! O lume, un microcosmos în care omul a pătruns de curînd ajutat de tehnica electronică...

Acest puişor e la înălţime: a pozat convins pentru totdeauna că faimoasa dilemă „Ce a fost mai înainte — oul sau găina?" îşi va afla odată cu publicarea imaginii de mai sus mult disputata soluţionare. Un amănunt deloc neglijabil: el a ajuns sus prin forţe proprii.

ALMANAHUL

vă prezintă

Fantezie
şi
Logică
Agrement
şi
Concentrare
Antren
şi
Răbdare
A la maniere de

Nicolae ANDREI (7) Nicolae ANDRONESCU (12), B. BOLTEANU (9), Nelu CARAIMAN (3), Mircea GUJA (8), Toma MICHINICI (6), Adrian MITU (5), Giuseppe NAVARRA (4), Ion PĂTRAŞCU (1), Willy SAVIN (11), Adam STOICA (2).

TOATE

LA PĂTRAT!

Iarna, iarnă de e iarnă...

UN CAREU DE BASM

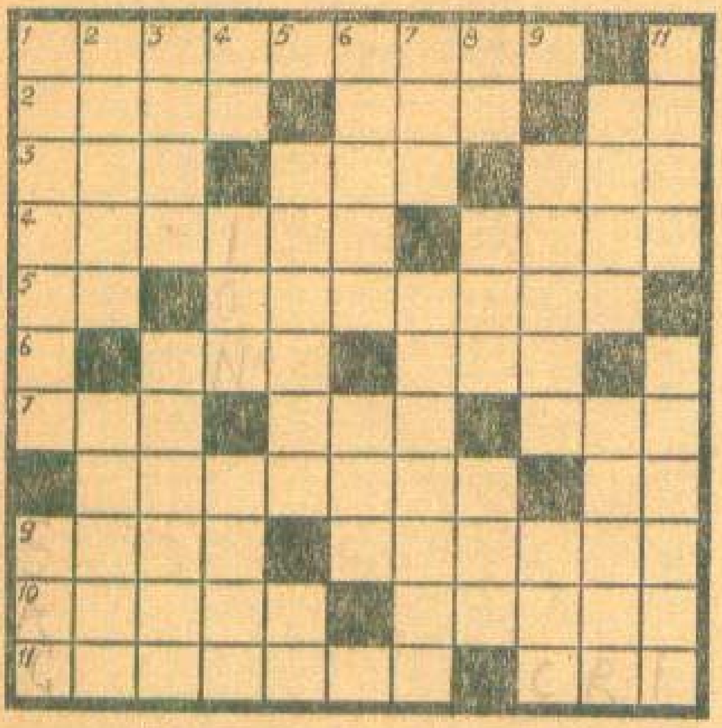

ORIZONTAL: 1) Frații mai mici ai zmeului. 2) Voinicul-voinicilor — Est-sud-est — Ser din flori! 3) Gulliver în „țara uriașilor" — Oful lui Flămînzilă — Rimă la povestea mea! 4) Măsură tip — Inima vrăjită a meșterului timp. 5) Soare — Cal năzdrăvan. 6) Viteazul-viteajilor (pl.). A fost odată... 7) Zgripțuroaică — Cît un... dop. — 1101 la romani. 8) Zburător cu negre plete — Alt cal... năzdrăvan. 9) Și oful lui Setilă — O mașină pentru... Cosînzeana. 10) Un fel de... istorii (în timp) — Loc de-ntîlnire între Făt-Frumos și.. Florin Piersic. 11) „Domeniul" lui... sfarmă-piatră — Greierul are cuvîntul.

VERTICAL: 1) Zmeul-zmeilor (fig.). Cocoașa lui Moș Gerilă. 2) Muma-pădurii — Cosînzeană... à la Paris. 3) Tare ca piatra — Balaur... 4) Cucul — Nume masculin — A cheli (reg.). 5) Din... povestea porcului! — E la oglindă! 6) Ileana... din popor. — Personaj legendar. 7) Spre împărăția soarelui. — C-o sînziană! 8) Sfîrșit de poveste! — Împărăția lui Păsărilă — În aceeași „casă" cu capra! 9) „Iarba-fiarelor" într-o versiune orientală. — De pe vremea buzduganului. 10) În preocupările vraciului — Pasăre măiastră. 11) Ca prin inel — Uriași.

REVERIE

ORIZONTAL: 1) Celebrul creator al piesei „Visul unei nopți de vară..." 2) Traducătorul acestei piese și autor al poeziilor „Visul", „Dorm visurile tale" și „Mi-e dor de-un vis..." — „Vis...", poezie de Otilia Cazimir. 3) Vis — Sînt vise, doar vise... 4) Alb-negru — Își dedică multe visuri... copiilor — Siesta! 5) Munte în S.U.A. — „Visuri de...", titlul simfoniei 1 de Ceaikovski. 6) „... visului vom da", cantată de Teodor Bratu — Personaj central din piesa „Visul" de Luigi Pirandello. 7) Plină... în visele vînătorului — Visul... chelosului. 8) Visul... ei — A apărea pe neașteptate — Visat... la urmă! 9) Blănuri prețioase — Colos. 10) Neîntors! — Orașul în care se petrece acțiunea piesei „Visul unei nopți de vară" — În autobuzul de la capăt! 11) Drojdie — „Visare în...", leid de Richard Strauss.

VERTICAL: 1) Operetă de Johann Strauss, în care se cîntă aria „Bun găsit, lăcaș de vise!" (2 cuv.). 2) Semnal de oprire — Un vis frumos (fig.) — Martora împlinirii multor vise de dragoste. 3) Visat. 4) Măsură de greutate (pop.) — Autorul poeziilor „Și nu mai am vise" și „Visătorii care pleacă" (vol. „O casetă cu șerpi"). 5) Rîu în Columbia — „... mult visată", povestire pentru cei mici de Elena Farago. 6) Instrument de muzică populară — Are putere cît doi — În temă! 7) Un semn la despărțire — A face părul măciucă! — Număr prim. 8) Eroină din comedia lirică „Visul unei nopți de iarnă" de Tudor Mușatescu — Sporadic. 9) Localitate în Etiopia — Cadrul îngemănării somnului cu visarea (pl.). 10) Visul de-o viață al marilor cîntăreți de operă — Pește scos din apă! 11) Rege legendar al Atenei, personaj din piesa „Visul unei nopți de vară" — „... visurilor noastre", piesă de Aleksei Arbuzov.
Dicționar: **EARS, EFAT, ABI.**

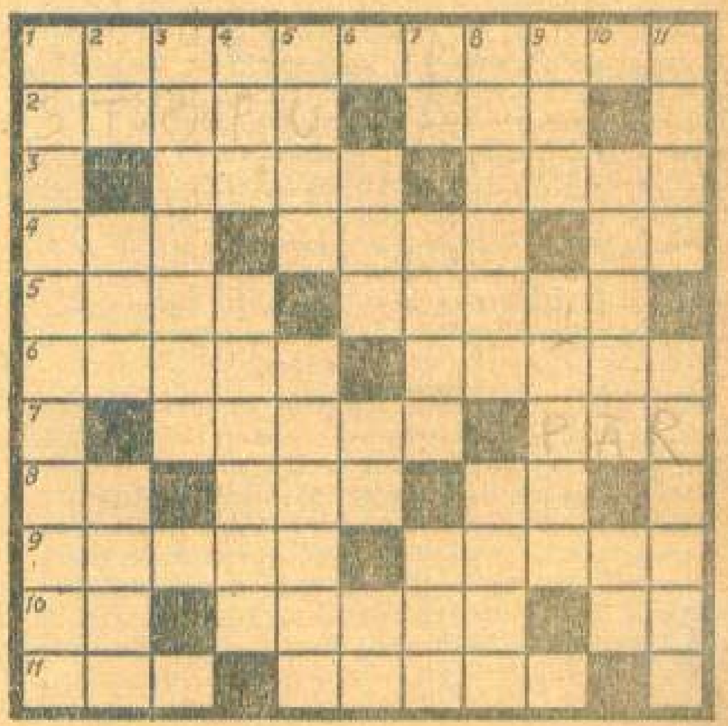

iarna, iarnă de e vară...

CU CHEF

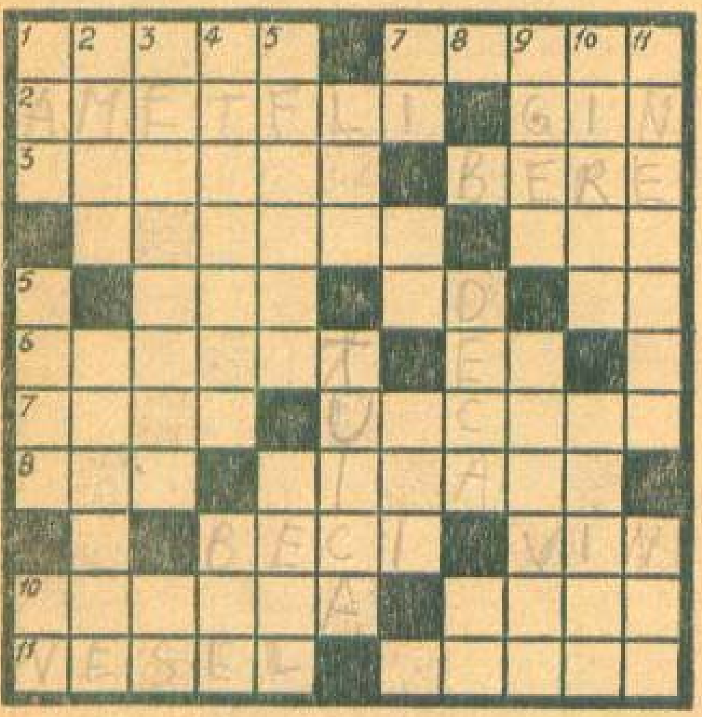

ORIZONTAL: 1) Puf de restaurant! — Vin cu slănină! 2) Imaginarele „invirteli" de după chef — Băutura Ginei! 3) „In vino veritas", referitor la mişcarea pămîntului — Un fel de vin... spumos. 4) A se destinde... — ... la un pahar (negru). 5) Într-o parte! — Un gît... pe care ai dat ceva — 3,14. 6) Un vin... ţinut între dinţi — Demi-sec! 7) Vas... cu multă apă (pl.) — Gîturi persecutate. 8) Marcă de radio — Îţi cîntă-n strună, la chef. 9) Apartamentul butoaielor — Băutură prohibită, la chefuri. 10) Local pentru cei cinstiţi! — Discuţie în jurul unei sticle. 11) Cu mult chef... — ... şi fără (pl.)

VERTICAL: 1) Sediul înaltului scaun — Necazul înecat în pelin — Ei lipsesc din beci! 2) Face chefului... de rîs — Vas nu prea indicat pentru apă. 3) Vin fără vîrstă! — Cere... două jumătăţi. 4) Alcool fatal (pl.) — Aproape beţi! 5) Struguri pentru vin sau local în aer liber — O stea... cît trei stele. 6) Lege din codul roman — Băutură... bătrînă. 7) Puţin gin (nici măcar un gît!) Durere... înecată în trăscău! — Varietate de vin. 8) Zece sticle de 1 kg — Sere! 9) Treaz! — Clondire tradiţionale. 10) Spriţul şoferilor — Scandal după chef. 11) N-au tărie! (fem.) — Afumaţi, la sfîrşit!

Hai să

HAI SĂ CHEMĂM FRUMUSEŢEA

ORIZONTAL: 1) Frumuseţe difuză — Înfrumuseţează mişcarea. 2) Faptul toamnei — Creangă înnobilată. 3) E ceva la mijloc! — Poet persan din sec. XII, autor al poeziei „Vorbă despre frumuseţe" — Răsună goarna. 4) Frumos cum numa-n vis... — Gingăşie. 5) Rapsod român, căruia îi aparţine poezia „Voi, care muriţi tineri şi frumoşi". — Frumoasa adormită-n somnul marmorei, etern. 6) Urmaş în crez şi faptă — Poftim, spus nu prea frumos — Cu el începe Anghel şi sfîrşeşte Sebastian... 7) La limită! — Numele generic a tot ce poartă frumosul peste veacuri. 8) Prinţul cutezător din basmul coregrafic „Frumoasa din pădurea adormită" de Ceaikovski — Învoalta armonie a cristalului. 9) Pe dinaintea lor! — Acord simplu — Celebru pictor spaniol suprarealist, autor al lucrării intitulate „Frumoasa pasăre descifrează necunoscutul perechii de îndrăgostiţi". 10) Nimfa îndrăgostită de frumuseţea lui Narcis — Primul pas făcut spre realizarea frumosului. 11) Frumuseţe atletică — Aduce frumuseţe pe chipuri.

VERTICAL: 1) Frumos ca-n basme — Chipurile, înfrumuseţat. 2) Din creaţia acestui regretat compozitor român, desprindem „Cel mai frumos tangou din lume". 3) Semicerc! — Erou troian şi personaj al operetei „Frumoasa Elena" de Offenbach — Hap sec! 4) Una din cele şapte frumoase — Întruchiparea naivă a frumuseţii idealizate. 5) Localitate în arhipelagul Ewal — Denumirea purtată de Persephone, însemnînd „fecioară" (mit.). 6) Mare dramaturg şi prozator rus (1860—1904), autor al povestirii „Frumoasele" — Prepoziţie la înălţime — A luat din vată! 7) Frumoasele

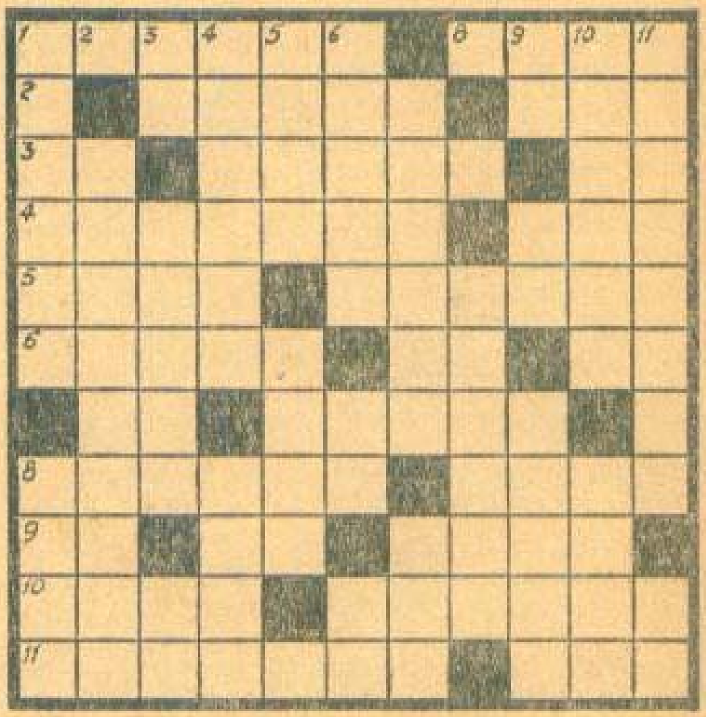

dezlegăm copii...

nocturnelor marine — Un cuvînt... scump pentru mine. 8) Tip al frumuseții egocentrice. 9) În larg! — Simbolul luminilor citadine — Făurar de frumuseți estimabile. 10) Frumosul îi aparține prin esență — În ei sînt plantați perii. 11) Cea mai frumoasă fată din poezia lui Stan Pațanca și din romanța lui D. Mihăilescu-Toscani — Introducere în estetică!
Dicționar: **ELAT CORA.**

MAGISTRALA VISURILOR

ORIZONTAL: 1) Ani ai tinereții... 2)... cînd inimile cîntă (pl.)... — ... deopotrivă. 3) Sînt în nolă! — Cu cîntec, joc și voie bună, în anturaj — Prolog tineresc! 4) Se scurge din clepsidra vremii, prăbușind castele de vis — Cadru propice desfășurării întrecerilor. 5) Unul din cei mulți, pe care nu-l cunoaștem — Mîndria mîndrei — Violeta într-o altă ipostază... 6) ... întîlnită la ceai! — Bat șapte-n inimi tinerești. 7) Tînărul nostru popor care urcă grăbit pe magistrala de vis — Cu drepturi strict personale. 8) Purtate cu nasul pe sus și dezaprobate de jos — ABC..., — Final dîrz! 9) Clasele superioare — Clipe de viață. 10) Probă în care se culeg roadele învățăturii — Pas spre viitor, cu reducere de plan. 11) Perioada de acumulare a cunoștințelor de aur.

VERTICAL: 1) Toboșar al timpurilor noi — Un om potrivit la locul potrivit 2) Patina vremii ștearsă astăzi de tinerețea timpurilor noi — Etalon al prețuirii splendidelor vîrste. 3) Cuib! — Cu drept de semnătură — Zi de pauză. 4) Două inimi prinse-n drum — Calificativ

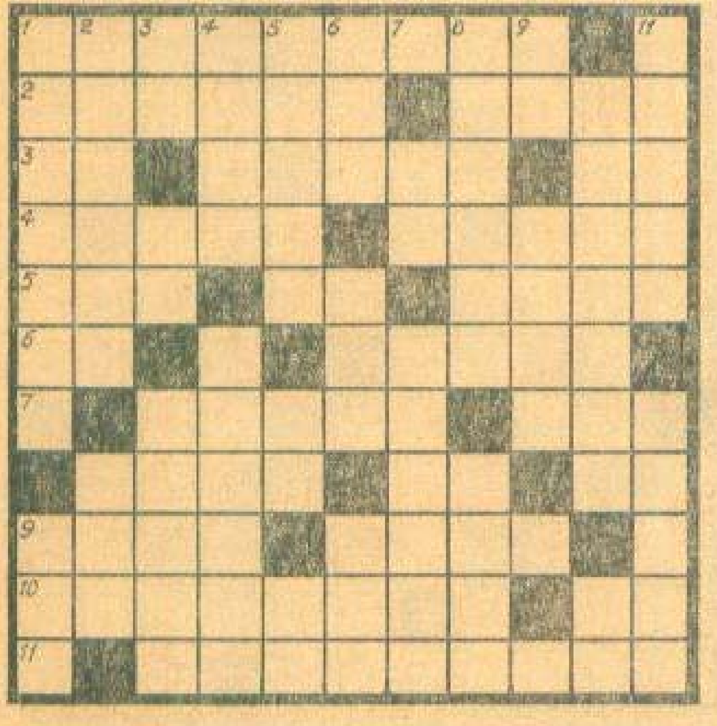

de bună purtare. 5) Înalță visurile împlinirii — mereu înainte! — Adresat unor prieteni. 6) Meditație fără plată — Femeie... model — Stavila vechiului spartă de tinerețea noului. 7) Eternul început! — Cifră de plan. 8) Firele luminii — Pornire tinerească. 9) Liga a doua și-a treia! — Puls accelerat de viață plină. 10) Terenul școlii unde se confruntă teoria cu practica — Un îndemn. 11) O viață trăită în ton cu realitatea — Primesc cu brațele deschise, ale tinereții valuri.

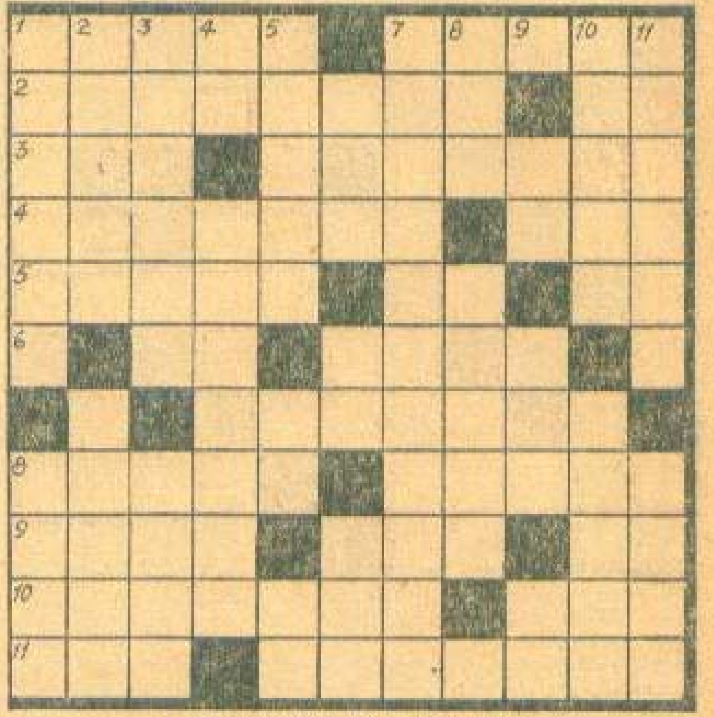

BALONUL E ROTUND

ORIZONTAL: 1) Campania fotbalistică de primăvară — Metaforă pentru un apărător de nădejde. 2) Iau poarta cu asalt — Unu la zero! 3) Tot la Iași — Un meci de fotbal. 4) O minge care n-a intrat în poartă — E mereu la balon! 5) Ecranul lat la infiltrărilor — Pasă avocalică! — În poartă! 6) Folosință — „A participa" la meci. 7) Un fel de auto... propulsii. 8) Unsprezece la o pedeapsă drastică — Loturi din divizia B (sing.). 9) Poate fi și sportiv — Repriză dar nu la fotbal — Șef! 10) Titlu pentru omul cu fluierul (ce bine-ar fi!) — Punct. 11) Pronume — O minge cu adresă...

VERTICAL: 1)... și alta fără adresă — Jocul în sine. 2) Duminici (sau miercuri) fotbalistice — ... și altele fără fotbal. 3) Doi jucători (din diverse etape) de la Steaua — Gol pentru petroliști (pl. fig.). 4) Cu întoarcere! — Omul de pe tușă. 5) Murdărie — Lei! — Calp! 6) Un fecior din... națională! — Începe jalonarea! — Se bagă pe sub piele. 7) O trecere prin zid. 8) Istoric român — O pasă care n-a ajuns la destinație (masc.). 9) Pune mîna! — Aruncă la cap! — Ungi! 10) Prima în clasament — E tare la zid. 11) Ținta tuturor atacurilor — A prinde din zbor (fig.).

Uf, ce zăduf! Uf, ce zăduf! Uf, ce zăduf!

FOCURI TERESTRE

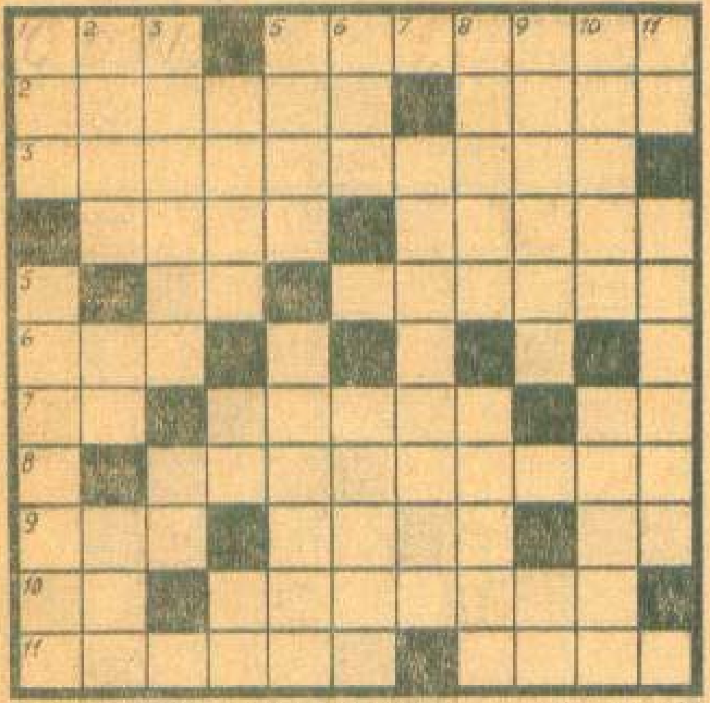

ORIZONTAL: 1) Ochi de cleștar carpatic, în ochi stins de vulcan — Un Prometeu în știința stihiilor de foc. 2) O viață-ncremenită sub lava milenară — Vulcan... stins altădată, azi în activitate! 3) Un înțelept... o jertfă în pîntecele Etnei. 4) Oraș la sud de Etna (în care se țin cursuri!) — Un băț cu socoteala trăirilor apuse. 5) Obîrșia legendei... — ... dacă-i îngăduit! 6) MAUNA..., o vedetă a munților de foc. 7) La Policiori, „vulcanii" întruna îl frămîntă... (reg.) — Un muncitor din breasla măiestrului Vulcan... — Le poți găsi în Etna cu mare ușurință! 8) S-a înfrățit cu sclavii pe muntele Vezuv (ant.). 9) Se-aseamănă cu lumea stihiilor de foc — Vulcan de tristă faimă, din insula Luzon — Activi... în centru numai! (De rest, să nu vorbim!). 10) Din sulf! (numit „vulcanus" de vechea alchimie) — Cînd a erupt, sub Titus, a îngropat orașe... 11) Munte de foc în Java, la sud de Surabaja — Faimos vulcan, în care lucra Hefaistos...

VERTICAL: 1) Țîșnesc înfierbîntate sub poale de vulcani — La Stabia pierită, cînd a erupt Vezuv. 2) Un cînt și-o evocare măiestrului Vulcan. — S-a înălțat deasupra stihiilor de foc — Vărsau pojar, în basme, înspăimîntînd norodul. 3) Un glob, în care arde tăciune prometeic — Scad într-un fel anume și-i vorba de... secunde! 4) C-un nor de foc distrus-a orașul Saint Pierre — Erup... fusă, vezi bine, nu chiar de la-nceput! — Reține din Vezuviu doar vîrfu-i culminant! 5) Neam de berberi, din munții vulcanici ai Saharei — O gură de balaur cu colcotindă lavă. 6) Sus, pe podiș vulcanic, un etiopic sat — Vulcan în Costa Rica, temut la San José... 7) ... și altu-n vestul Javei care-a făcut prăpăd. 8) L-a susținut pe Hercul în lupta-i grea cu Hidra — Salutul de plecare... din fumegînde guri! 9) Munte de foc antarctic, din insula lui Ross — Subit... așa cum poate sfîrșitul să apară! 10) Fasolea întîlnită dincoace de Vulcan! — Cu fumuri otrăvite vrăjește omenirea... 11) Drumul de fier din țara bătrînului Vezuv (abr.) — Cum sînt de mii de veacuri, vulcanii din Carpați.

Dicționar: **RABUS, LOA, TAAL, NOMA, ALE, TEDA, AIO.**

CU PATOS

ORIZONTAL: 1) Incandescență afectivă — Un foc la inimă. 2) Zeu al focului nestins — Trăire intensă sau distrugere la temperaturi înalte. 3) Focul sacru — Dorința nemăsurată sufletu-i mistuie. 4) Prinsă-n război ... — ... și lovită cu foc (pl.). 5) Pasiune și boală, foc și slăbiciune — Bine crescut. 6) Focar fără foc! — Luminat de rațiune — Izvor de putere pentru cei de-o seamă. 7) Far călăuzitor în viață — Careuri sfîrșind în flăcări! 8) Măsura unui om — Scurt... de coadă! 9) Cînd ia mult, stinge! — Partea pozitivă a unei pile... — Scăpat de durere. 10) Adoratul... temut... — ... îndrăgostit doar de formă (pl.). 11) Cu foc în vine (pl.) — Casa scînteii fermecate!

VERTICAL: 1) Vulcan interior cu dese erupții — Foc lăuntric cu reflexe dureroase. 2) Aprinși după... — Cuvinte-naripate slăvind învingătorii (pl.). 3) Atribut al unui foc dătător de viață — Om cu obligații. 4) Caiere! — Artist în viață — 3—4 din salve!.... 5).... în țintă! — Seiful birocraților. 6) Pur și simplu ... — ... unui

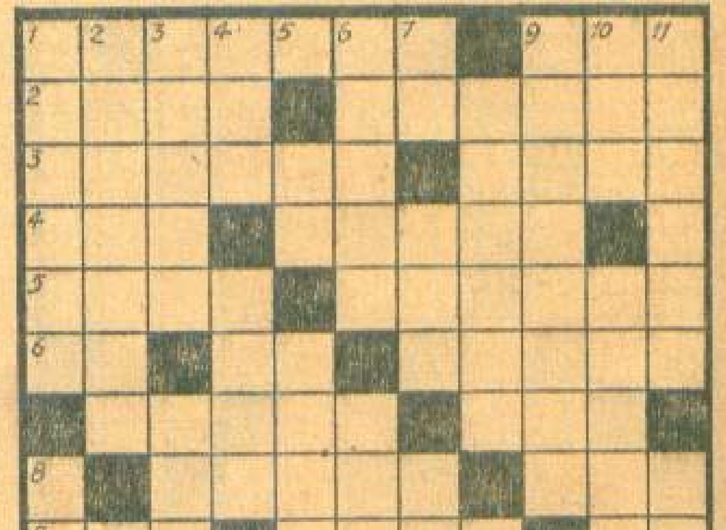

Uf, ce zăduf!

care nu „scapără" niciodată. 7) Invers! — Impus prin luptă în viață și-n natură — Infinitiv în bătaia focului. 8) Luată de obicei din vechime — Dat în lături! 9) Procesul permanentei nașteri — Un punct... din zece!... 10)... la alegere — Stă pe cărbuni aprinși. 11) A arde... chimic — Se luminează... cu un zîmbet.

CUVINTE DRESATE

ORIZONTAL: 1) Pisica asta zgirie rău — Mini-măgar. 2) Își ia nasul la purtare — Munte în Pakistan. 3) Lanțul cocorilor (pl.) — Un tip din Babilon. 4) Cozi albe de cai (à la turc, a bre!) Boală de papagali. 5) Pică — Excavator porcin. 6) Le place mult... polii — Oraș în Italia. 7) Ham pentru caii sălbatici — La mijlocul unui căluț! 8) Coada de pechinez! — Cursă. 9) Radarul ogarului — Lup-de-mare în devenire. 10) Cîinele din deltă — Mari amatori de raci. 11. Păsări cu meseria lor! — Gîrlă de cheiați.

VERTICAL: 1) Populația lacustră — O maimuță... precum îi e numele. 2) Moartea găinilor — Specialități vînătorești și... culinare. 3) Un berbec de rasă — Bărbăței. 4) Pusă la afumat! — Papagal fără pene! — Cață. 5) Porumbița cu ace — Încărcătura unei arme! 6) Merge... ceas! — Îi lipsește bunul gust (pl.). 7) Petel — Cuc (fig. fem.) 8) Cal de Dobrogea — Armăsar potcovit cu... 99 de ocale! 9) Plimbă ursul! — Provoacă rîsul! 10) Acțiuni ale escadrilei „Zum-zum" — Grozăvii. 11) Aduce... de departe cu barza — E... mecanic!

Dicționar: ROG, OPI, ERIC.

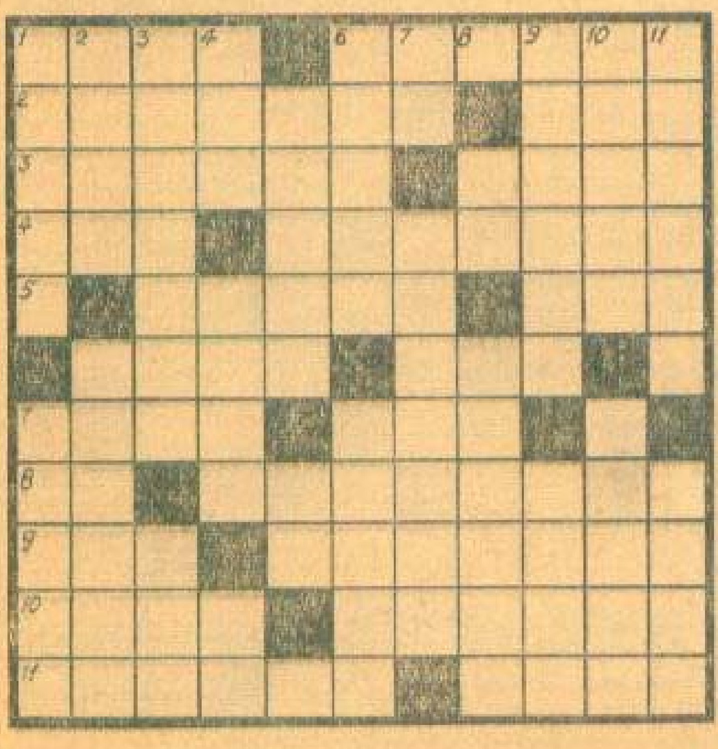

a trecut întîi... a noua!

TUTTI FRUTTI

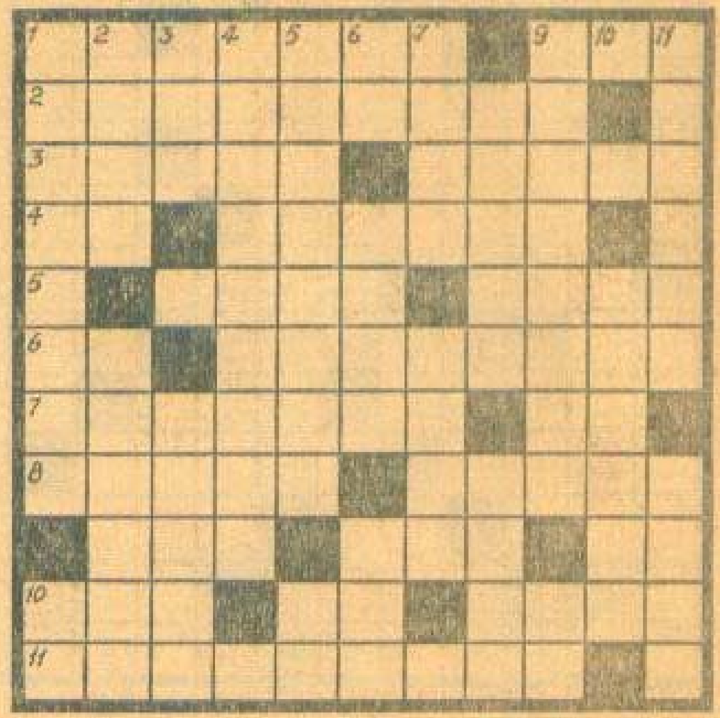

ORIZONTAL: 1) Roade tot (pl.) — Dă rod bogat. 2) Rezultatul unor eforturi prelungite. 3) Marchează doar rezultate parțiale în întrecerile sportive — Roade... ce poate. 4) Tea! — Fructifică și dezvoltă roadele muncii înaintașilor. 5) Pronostichează bune rezultate în alimentația viitorului. — Dă rezultate spectaculoase în medicină. 6. Rezultate de ultima oră! — Se teme să-și valorifice chiar și roadele propriei ei activități. 7) A căuta... dar cu rezultate îndoielnice — Cu rezultate verificate în spargerea gheții. 8) A împins omenirea spre bilanțurile marilor viteze — Se poartă... academic la întîrzieri. 9) Poem din creația lui V. Hugo — Scaun cu picioare... mobile — Însumează orice număr. 10) Cunună pentru marile victorii — Roade culese la sfîrșit! — Director cu scontate rezultate în muncă. 11) Rezultat concret al unui sistem propriu de informare.

VERTICAL: 1) Difuzor cu slabă audiție și incertă eficacitate — Condiționează măsura. 2) Mare specialist în roți — Rezultatul neatenției. 3) Dă bune rezultate la jocul de cărți — Face bilanțul rezultatelor financiare. 5) Tutti-frutti. 5) Unde pune ea mîna se cunoaște — Accelerator de un cal-putere. 6) Pune adesea finalul sub semnul întrebării — Crește cu drag florile vieții — Dă rezultate la pauză. 7) Jaf în rodul muncii altora — Rîu în Franța. 8) Sursă puternică de lumină cu nesperate rezultate tehnice — Rod al consumului de energie umană. 9) Rodul unui exacerbat spirit de conservare — Culese la mijloc! 10) Obține un rezultat de egalitate în confruntarea cu timpul (fem.). 11) Marea cu... perlele muncii noastre — Nu aspiră la nici un rezultat... mai ca lumea.

Dicționar: OISE

a trecut întîi... a noua!

PE ARIPILE VERSULUI

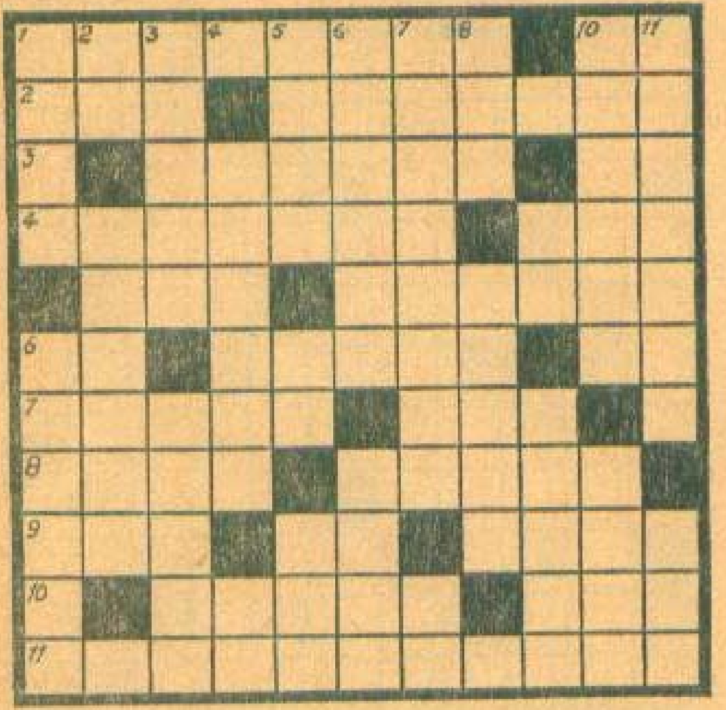

ORIZONTAL: 1) Vine în sprijinul poeziei, studiind și stabilind legile versificației — Debut literar în sonet! 2) Cîntec entuziast — Prestigioasă asociație scriitoricească internațională (2 cuv.). 3) Versuri, versuri ... — Iambi finali! 4) Ritmuri de vers — Au fost dintotdeauna cîntate. 5) Prefix pentru reînnoirea unor curente literar-artistice — Tezaur de limbă românească. 6) Interogație — Unul din vîrfurile liricii universale, cel care a cîntat-o în minunate versuri pe blonda Lorelei — Muntel 7) Efectul scontat de poezia satirico-umoristică — Înrourată. 8) Emisiuni poetice... — „Luceafărul" lui Eminescu. 9) Refren într-un colind popular — Tudor Arghezi — Zeitate egipteană protectoare a artelor și a meșteșugurilor. 10) Creație — Aici. 11) Joc de culori în creația comună a poeților Șt. O. Iosif și Dimitrie Anghel.

VERTICAL: 1) Poezie... simfonică — Cititor de profesie. 2) Acord final — Epopeea lui Vergiliu. 3) I-au cîntat cîndva vitejia Gîrlova, Alecsandri, Coșbuc etc. — Fiecare cu poezia lui... 4) Între „iambii suitori" și „săltărețele dactile" (Eminescu) — Început și sfîrșit de poezie! 5) A stopa — Pe jumătate poet! — Punct de atracție poetică în Copoul ieșean. 6) Luat cu un descînt... — Poet. 7) Nemuritoarea creație poetică a lui Dante — În haos! 8) Poet și romancier spaniol din secolul trecut — Legendele privitoare la acest descendent al atrizilor au inspirat pe mai mulți poeți tragici greci, cea mai celebră creație fiind trilogia lui Sofocle. 9) Rimă la catren! — — Homer, Anacreon, Horațiu, Ovidiu... (sing.). 10) Poetic la superlativ — Înainte de roman... 11) Se exprimă în fabula modernă — Procede prin repetiție uralele. Dicționar: PTAH, ECĂ.

ÎN TRANSMISIUNE DIRECTĂ DE LA MOȘI

ORIZONTAL: Unde-s doi puterea crește (treaba merge ca pe roate) — Țap ispășitor pentru abaterile vacii negre. 2) La mintea cocoșului — Ochii văd, inima cere. 3) Cum e sacul... (fig.) — Capul (încoronat) care trage. 4) Capac peste groapa săpată altuia (pl.). — Colaborare proverbială în materie de igienă personală. 5) Și-n căruță, și-n teleguță! — Haina face pe (acest) om — Litere care se văd de la o poștă! 6) Nu merge de multe ori la apă (adv.) — Cîte capete, atîtea păreri sau risipă inutilă de fosfor pentru susținerea chibritului. 7) A săpa groapa altuia (fig.) — Omul care sfințește locul (la romani!). 8) Cugeț! — Profitor de lapte, prin cumul de funcție, în sectorul ovin (pl.). 9) Ochii care nu se văd, se uită — Cu un rac, tot sărac! 10) Ochiul dracului bine reprezentat — 20% acont la acordarea mîinii. 11) Capul face, capul trage — Problemă de prioritate în circuitul avicol, un prim pas spre recidivă (pl.).

VERTICAL: 1) Dacă nu curge, pică (1 vertical) — Apa trece... adusă de el (od.). 2) La așa cap, așa căciulă (sub aspect estetic) — La pomul lăudat să nu te duci cu... Adam! 3) Tonul care face muzica — Greșeala mărturisită... 4) Vorba dulce mult aduce (chiar și în cofetărie) — Nu aduce anul ce aduce ceasul (pl.). 5) Capul plecat de sabie nu-i tăiat (pl.) — Tovarăș de suprafață cu adevărul. 6) Indice superior pentru circulația valorilor de o sută — Născut poet (în conținut!) — Buturuga mică răstoarnă carul mare (după TOPOR!). 7) O floare cu care se face primăvară (în mărțișor) — Lauda de bine (poet. pl.). 8) Anton Pann — Capete luminate pe scenă. 9) Fiecare pasăre pe limba ei... (pl.) — Zarurile sînt aruncate... în Japonia! 10) Are patru ochi (pl.) — Încercarea moarte n-are (nici la rugbi, nici în carte). 11) I-a ajuns cuțitul la os — Un dar al naturii legat cu ață subțire.

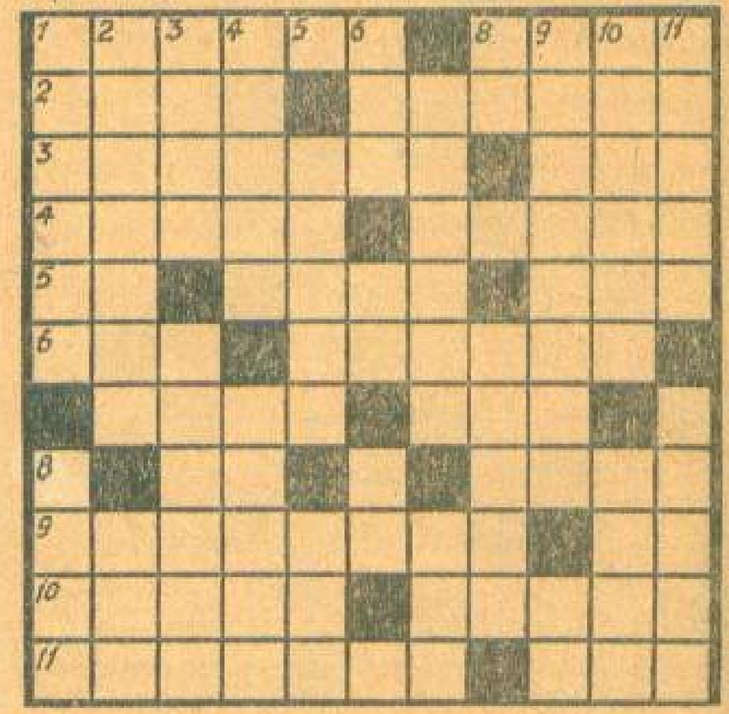

ION MARINESCU
un valoros
actor
al
scenei
românești

Fotografie de
ELENA GHERA

ADRIAN PĂUNESCU
Redactor-șef al publicațiilor Flacăra

Colectivul redacțional al Almanahului

TRAIAN STOICA, redactor responsabil
AL. CERNA RĂDULESCU, secretar de redacție
V. OLAC, prezentare artistică
ENE CARANFIL, prezentare tehnică
ILIE TUDORA, corectură

LEI 16